

BANKA VE

EKONOMİK YORUMLAR

AYLIK DERGİ • HAZİRAN/TEMMUZ 1992 • YIL: 29 • SAYI: 6/7 • 16.000 TL (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler (İç) / 4

1991 YILINDA BANKALAR
MEVDUAT VE KREDİLER / 5

Dr. Öztin Akgüç

Sermaye Piyasası / 49

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Rasyonel Beklentiler Okulu'nun

Enflasyon Yaklaşımı ve

Türkiye'de Faiz Oranları / 61

Dr. Muhammet Akdiş

Dış Basından / 67

Doç. Dr. Nilsen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dış) / 70-71

Ayın Ekonomik Olayları / 73

Dr. Yıldırım Kılış

Yeni Yayınlar / 77

M. Tarık Yaşa

1991 YILINDA BANKALAR,
MEVDUAT VE KREDİLER
Bankacılık Kesimindeki
Gelişmeler

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabataş, Setüstü No:27 80040-İstanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx: 24230 ceha tr Fax: (1) 149 85 22

Değişen dünya, büyüyen Türkiye ve yeni gelecek, hızlı kararlar almayı gerektirir...

Ve Akbank'ın sorumluluğu, milyonlarca Türk insanı için, ülke ekonomisi için taşıdığı önemden kaynaklanır. Akbank'ın gücü, insanın değerini bilen, büyük ve güvenilir bankaya yaraşan sorumluluk anlayışından... Türk eko-

nomisine yön vererek gelişmesine katkıda bulunmasından kaynaklanır. Akbank farklılığının kaynağı, istikrarlı yönetimi... yatırımları... mad-di gücü... Kültür-Sanat faaliyetleri... Bireysel Bankacılık hizmetleri ve insan sevgisidir. Akbank, ünlü finans dergisi Euromoney'nin "500 büyük banka" sıralamasında, her yıl daha yüksek sıralarda yer alması ve dünya bankacılığındaki yeri ile farklıdır.

Akbank'a insanların güveni, sağlam

ve güçlü yapısı, erişilmez rakamları ile ül-kemizin önde gelen özel sektör bankası ol-masından kaynaklanır.

Akbank'ın büyüklüğü, rakamlarını ve eser-lerini oluşturan faaliyetleriyle kanıtlanır.

Akbank, yurtdışı temsilcilikleriyle, dünyanın önde gelen bankalarıyla olan muhabirlik iliş-

kileriyle, Londra'da tamamı Türk sermayesiyle gerçekleştirilen ilk ve tek Türk bankası Ak International Bank LTD.'i kurmasıyla, Banque Nationale de Paris, ve Dresdner Bank or-

taklıklarıyla kurduğu BNP-Ak-Dresdner Bank ile farklıdır. Dünya bankalarıyla önemli ilişkiler kurarak Türk bankacılığına ve ülke eko-nomisine katkılarda bulunmak, Türk banka-cılığını dünyaya kanıtlamak yolundaki bu atılımlarıyla Akbank, Türkiye için vardır.

Akbank Türkiye İçin Var!

AKBANK
"Güveninizin Eseri"

NIVEA, CİLDİNİZE ÖZEN GÖSTERİR!

**DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YILLARDIR GÜVENLE KULLANILAN NIVEA,
BİLEŞİMİNDEKİ DOĞAL MADDELERLE CİLDİN NEM KAYBINI ÖNLER,**

YAĞ DENGESİNİ KORUR.

NIVEA KREM, CİLDİN TEMİZ, TAZE VE SAĞLIKLI OLMASINI SAĞLAR,

CİLDİ TÜM DIŞ ETKİLERE KARŞI KORUR.

CANLI, PÜRÜZSÜZ VE SAĞLIKLI BİR CİLT İÇİN!

NIVEA
Creme

"Ailenizin Kremi"

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışman Kurulu

- Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç •
Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay •
Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun •
Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk
İtrel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt
Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
İrsal • Ege Cansen • Halûk Ceyhan • Prof. Dr.
Nif Çakıcı • Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelik
Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Zeki Döşlölüğü • Necdet Durakbaşı •
Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem
Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman •
Prof. Dr. Atilla Gönemli • Prof. Dr. Emre Gönensay
Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hali-
oğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Halûk A. Kabaaliğ-
lu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer
Kafaoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif
Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıks • Prof. Dr. Ta-
mer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kur-
tulus • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Erol Manisalı •
Prof. Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu
Ziya Nebioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen
Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen
Ertan Özgür • Tuncay Özilhan • Selâhattin Öz-
men • Prof. Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih
Paya • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar
Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü
Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal To-
sun • Fikret M. Tuncer • Neziha Tunçsiper • Prof.
Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç.
Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cü-
neyt Ülsever • A. Doğan Yalın • M. Tarık Yaşa •
Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

DOÇ. DR. SEYFETTİN GÜRSEL

DOÇ. DR. MERİH PAYA

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

DOÇ. DR. T. GÜNGÖR URAS

Basım-Yayın Danışmanı

M. TARIK YAŞA

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Türk bankacılığına ilişkin ayrıntılı bir incelemenin verildiği bu sayıda «Ekonomik Yorumlar» bölümü yer almamaktadır. «1991 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler» başlıklı incelemede; ülkemizin bankacılık kesimindeki gelişmeler genel çizgileriyle belirtilmekte, sayısal bilgiler sunularak değerlendirilmelerde bulunmaktadır ve bazı sonuçlara varılmaktadır. Her yıl bu aylarda yayınladığımız inceleme, büyük ilgi ile karşılanmaktadır. Bu ilgi, inceleminin yazarı kadar, Dergi'yi çıkaranları da mutlu etmektedir. Artan istekleri karşılayabilmek için de, Dergi'nin bu sayısı, diğer sayılarından bir miktar fazla basılmaktadır.

İncelemede yapılan açıklamalardan özetle şu sonuçlar çıkmaktadır. Bir önceki yıla göre, 1991'de Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı bir azalarak 66'ya, yabancı banka sayısı iki azalarak 24'e, şube sayısı ise 83 adet azalarak 6501'e inmiştir. Bankacılık kesiminin, TC Merkez Bankası dışında, cari fiyatlarla net aktifleri % 73,7, öz kaynakları % 59,5, Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar) dahil toplam mevduatı % 76,9, toplam kredileri % 63,4, toplam net kârları ise % 45,0 oranında artmıştır. 1991'de bankaların cari fiyatlarla toplam mevduatı ve net aktifleri bir önceki yıla göre daha hızlı artarken; kredi, öz sermaye ve kâr artış hızları belirgin bir biçimde yavaşlamıştır. 1991'de bankalarda TL mevduat % 57,4 oranında, DTH'lar ise % 140,0 gibi olağanüstü boyutta bir artış göstermiştir. İzlenen kur ve faiz politikaları ile geleceğe ilişkin beklentiler sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 32,1'e yükselmiştir. Toplam mevduatın üçte birine yakın bir bölümünün yabancı para cinsinden olması, bankalarda kur riskini artırdığı gibi, ulusal ekonomi açısından da izlenecek para ve faiz politikasına bazı kısıtlamalar getirmektedir. 1991'de toplam mevduatın yaklaşık 7-8 trilyon TL'lik bölümünün, yıl sonunda bankalar arası mevduat ile ticari mevduata ilişkin yapıyı işlemlerden kaynaklandığı hesaplanmakta, her yıl yinelenen bu çarpıklık, mevduatta gelişme eğilimini büyük ölçüde bozmaktadır. Bankalarda kredi artış hızı 1990 yılına göre 10 puan gerilemiştir. Bankalar 1991'de öz kaynaklarını güçlendirmeyi sürdürmüşlerdir. Bankaların toplam net kârları ise bir önceki yıla göre reel olarak azalmış, kârlılık oranları da düşmüştür. Ancak, 1991'de banka kârlarındaki bu olumsuz görüntü, tümüyle kanunsal sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmaktadır. Gerçekte, özel sermayeli ticaret bankaları ile yabancı bankalar, kârlılık açısından 1991'de bir önceki yıla göre daha iyi performans göstermişlerdir.

Dergi'de sunulan diğer yazıların da, her zaman olduğu gibi ilginizi çekeceğini umuyor, onları da okumanızı salık veriyoruz. Bunun için ayıracığınız zamanın boşuna harcanmadığını göreceksiniz.

Saygılarımızla,

Ekonomik Göstergeler (İç)

Haziran – Temmuz/1992

	1990	1991	1992		
			Şubat	Mart	Nisan
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	7524.0	6626.0	5798.0	5189.0	4869.0
Banknot Miktarı (milyar TL)	14265.4	21288.5	22679.9	22761.0	24117.5
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL)	7641.2	22976.1	27825.8	34818.5	38921.4
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	3064.1	13605.4	16315.1	22912.9	26454.7
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam Mevduat	72779.8	114526.6	116775.9	123669.9	
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	14597.4	21615.3	17577.8	18831.3	
Tasarruf Mevduatı	32569.3	57307.2	62805.4	65034.7	
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	5268.0	7293.6	7080.8	7016.6	
Vadeli Tasarruf Mevduatı	27301.3	50013.6	55724.7	57973.1	
Mevduat Sertifikası	2381.9	3389.7	3624.5	3674.7	
Resmî Kuruluş Mevduatı	3519.4	3151.3	3347.7	5981.6	
Bankalar Mevduatı	6837.6	8281.6	9409.1	7819.3	
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	12874.2	20781.6	20011.4	22328.2	
Döviz Tevdiatı	22538.0	54083.5	62883.1	67649.8	
Toplam Krediler	80034.2	130749.0	132309.3	144366.6	
Tanım	12823.1	18116.1	18446.8	19696.9	
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8319.8	13579.7	14133.4	14815.4	
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	2477.4	3470.0	3593.4	3773.2	
Gayrimenkul	5094.4	8524.84	8953.1	9059.5	
Denizcilik	107.7	120.67	113.0	114.0	
Turizm	1209.4	1928.64	1989.6	2068.8	
Diğer İhtisas Kredileri	238.7	269.97	153.0	167.1	
Ticari, Sınai, Sair	49763.6	84739.46	84927.1	94671.7	
PARA ARZI (milyar TL)	29763.6	43395.06	41902.0	43716.0	
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici Fiyatları 1987 = 100)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	3524.4	805.0	940.7	981.0	1002.5
Tarım (Genel)	2992.5	795.0	1063.7	1168.9	1160.0
İmalat Sanayii (Genel)	3244.5	807.8	888.9	909.7	941.4
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	559.2	957.0	1099.4	1152.9	1196.2
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	550.4	934.2	1070.8	1108.0	1128.1
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dişalım (CIF)	22302.3	21038.3	3190.8	4943.1	6691.6
Dişalım (FOB)	12959.5	13597.9	2305.5	3549.9	4620.9
İşçi Dövizleri	3426.0	2819.0	377.0	551.0	768.0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka kredileri ayrı-ayrı 1989 yılı sonu itibarıyla değiştirilmiştir. (4) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (5) Toptan eşya fiyatları, 1991 Ocak ayından itibaren "1987 = 100" olarak verilmektedir.

Bankacılık

Dr. ÖZTİN AKGÜÇ

1991 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler

I. GENEL ÇİZGİLERİYLE GELİŞMELER

1991 yılında ülkemizde bankacılık alanında gelişmeler genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir:

(i) 1991 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) bir önceki yıla göre bir eksilerek 66'ya inmiştir. Yurdumuzda şube açarak 1982 yılından beri faaliyette bulunan Bank of Credit and Commerce International (BCCI)'ın bankacılık faaliyetinde bulunma izni 1991 yılında kaldırıldığından, faaliyette bulunan banka sayısı 66 olmuştur.

1991 yılında banka sayısı bir azalmakla beraber ülkemizde faaliyette bulunan bankaların unvan ve statülerinde değişimler olmuştur. Ulusal özel sermayeli bankalar grubunda yer alan Netbank'ın unvanı Marmara Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Türkiye'de şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankaların Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne dönüşme eğilimi 1991 yılında da gözlenmiştir. Türkiye'de şube açarak faaliyette bulunan Banque Indosuez, Banque Indosuez Türk A.Ş.; Türk Bankası Limited, Turkish

Bank A.Ş.; Manufacturers Hanover Bank önce Manufacturers Hanover Bank A.Ş., daha sonra da Chemical Bank A.Ş.; unvanlarını almışlardır. Bu statü değişikliğinde, yabancı bankaların kendi ülkelerinde ki yasalar kadar, Türkiye'de dar mükellefiyete tabi kurumların yeniden değerlendirmeden yararlanamamaları da etkili olmuştur. Ancak, 1992 yılında vergi yasalarında yapılan değişiklikle dar mükelleflere de yeniden değerlendirme yapma olanağı tanındığından, bu etken önemini yitirmiştir.

(ii) Türk bankacılık sistemi, hemen hemen tüm ülkelerde gözlemlendiği gibi, oligopolistik bir yapıya sahiptir. Sistemde çok sayıda banka olsa dahi, az sayıda banka mevduat ve kredi piyasasında büyük paya sahip bulunmaktadır. Türkiye'de de önde gelen beş büyük bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, T. Emlak Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası) 1991 sonu itibarıyla toplam mevduatta payı (DTH'lar dahil) % 55.3, mevduat (ticaret) bankaları kredileri içinde payı da % 55.2'dir. Ancak, son yıllarda büyük bankaların toplam mevduat ve krediler içindeki payı azalma eğilimi göstermektedir. İki yıl ön-

cesine değin dört büyük bankadan söz edilirken, T. Emlak Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank'ı gerek mevduat gerek kredi toplamında geçerek, üçüncü büyük banka konumuna gelmiştir. T. Halk Bankası da toplam kredide 1991 yılında Akbank'ı aşarak, krediler ölçütüne göre sıralamada beşinci banka durumuna yükselmiştir. Sistemin oligopolistik yapısı sürmekle beraber, bu yapının bir ölçüde değiştiği, sistemde rekabetin arttığı gözlenmektedir.

(iii) 1991 yılında kamusal sermayeli bankaların, mevduat ve krediler içindeki payı bir ölçüde gerilemiştir. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının 1991 yıl sonu itibarıyla toplam mevduat içindeki payı (DTH'lar dahil), bir önceki yıla göre, % 48.5'den % 46.3'e, mevduat bankaları kredileri içindeki payı da % 51.2'den % 48.9'a gerilemiştir. Bu gerilemede kuşkusuz T. Öğretmenler Bankası (TÖBANK)'nın mevduat ve kredi rakamlarının hesaplamalara dahil edilmemesi etkili olmuştur. Ancak, TÖBANK'ın rakamları da dahil edildiğinde, bu görüntü büyük ölçüde değişmemektedir. Kamusal sermayeli bankaların 1981-1982 banka-banker bunalımından sonra pazar paylarında artma eğilimi, son iki yılda, özellikle 1991 yılında yön değiştirmiş bulunmaktadır.

(iv) 1991 yıl sonu itibarıyla ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısı, BCCI (Bank of Credit and Commerce International)'in bankacılık faaliyetinde bulunma izninin kaldırılması ve The First National Bank of Boston'un, özel sermayeli Türk Boston Bank A.Ş. şekline dönüşmesi sonucu 24'e inmiştir. Söz konusu 24 bankanın, 12'si Türkiye'de kurulmuş banka, 12'si ise şube açarak faaliyette bulunan banka statüsündedir. Ülkemizdeki yabancı bankalar, 1991 sonu itibarıyla sayıca, faaliyette bulunan toplam bankanın yaklaşık % 36.0'sını oluşturmalarına karşın, bu bankaların toplam mevduat içindeki

payları yaklaşık % 2.0, toplam krediler içindeki payları da % 3.7'dir. Bu paylar bir önceki yıl sırasıyla % 2.4 ve % 3.5 düzeyinde idi. 1991 yılında yabancı bankaların toplam mevduat içindeki paylarının bir ölçüde azalmasına karşın, krediler içindeki payları sınırlı bir şekilde artmıştır. Verilerin ortaya koyduğu gibi, yabancı bankaların kredi ve mevduat pazarında payları düşük olup, bu pay son yıllarda belirgin bir değişiklik göstermemektedir.

(v) 1991 yılında banka şube sayısı (TCMB şubeleri ile yurt dışındaki şubeler dahil) 83 adet, % 1.3 oranında azalarak 6501'e inmiştir. Bu sayıdan 24 adet TCMB şubesi ile, ulusal bankaların yurt dışında faaliyette bulunan 20 şubesi indirildiğinde, 1991 sonu itibarıyla ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı 6457 olmaktadır.

1990 yılında başlayan banka şubesinin azalma eğilimi 1991 yılında da sürmüştür. Banka şubelerinin azaltılmasında, kuşkusuz, mevduatın giderek pahalı bir kaynak haline gelmesi, bankaların giderlerini kısma, mali yapılarını güçlendirme çabaları, şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması, şubelere yasal olarak ayrılması, sermaye tutarının yükseltilmesi, etkili olmaktadır. Son iki yıldır banka şube sayısındaki azalış, özel sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların şube sayısı artarken, özel sermayeli bankaların şube sayısı azalmaktadır. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının yurt içi banka şubeleri içindeki payı son iki yılda % 45.0'den % 46.7'ye yükselmiştir.

(vi) Son yıllarda Türk bankacılığının dışa açılma çabalarına karşın, dışa açılmanın 1991 yılında da nicelik olarak belirgin bir aşama kaydetmediği görülmektedir. 1991 yılında ulusal bankaların yurt dışından sağladıkları mevduatın toplam mevduat içindeki payı, % 1.7'den % 2.7'ye, Kuzey Kıbrıs dahil dış ülkelerde açtıkları

medinin payı da % 2.6'dan yaklaşık % 11'ya yükselmiştir.

Ulusal bankalarımız, yurt dışında bankacılık kurma ya da mevcut bankaların sermayesine katılma yoluyla dışa açılma girişimlerini 1991 yılında da sürdürmüşlerdir. Geçtiğimiz yıla göre 8 ulusal bankamız, bir kısmı ya da ayrı ayrı olmak üzere yurt dışındaki 11 bankanın sermayesine çeşitli oranlarda katılmış bulunmaktadır. Bankaların bu tür girişimlerde bulunmalarına yol açan başlıca etken, uluslararası mali piyasalarla daha yakın ilişkiler kurma ve bu piyasalarda yer tutabilme isteğidir.

(vii) 1991 yılında toplam mevduat (DTH'lar dahil), cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre % 74.6 oranında artarak, 166.388,4 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu tutara T. Öğütmenler Bankası'ndaki mevduat dahil değildir. Söz konusu bankanın mevduatı da dikkate alındığında, artış oranı % 81.9'a, mevduat tutarı da 168.610,1 milyar TL'ye yükselmektedir.

Mevduat artış hızı, cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre, belirgin bir şekilde artmıştır, % 52.7'den (TÖBANK dahil) % 58.9'a yükselmiştir.

1991 yılında TL mevduat, cari fiyatlarla, % 57.5 oranında artarken, Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar) % 140.0 oranında artış göstermiştir. 1990 yılında ise cari fiyatlarla, TL mevduatta artış hızı % 50.9, DTH'larda % 59.1 olmuş idi. 1991 yılında DTH'larda çok hızlı artış, toplam mevduat artış hızını 1990 yılı düzeyinin belirgin şekilde üstüne yükseltmiştir. 1991 yılı sonunu itibarıyla TL mevduat, TÖBANK dahil 114.526,6 milyar TL'ye, TÖBANK dışında, 112.910,3 milyar TL'ye yükselmiştir. DTH'ların ulaştığı boyut ise TÖBANK dahil 54.083,5 milyar TL, TÖBANK dışında 3.478,1 milyar TL'dir.

Bankalar, 1991 yıl sonunda da fiktif hesaplarla, özellikle ticari mevduatla bankaların mevduatını yüksek göstermişlerdir.

Mevduatta Aralık ayının son haftasındaki gelişmelerle Ocak/1992 ayı başındaki hızlı düşüş dikkate alınarak, 1991 yıl sonunda bankaların en az 7-8 trilyon TL dolayında fiktif mevduat yaratıkları tahmin edilmektedir. Bankalar her yıl sonunda bu tür işlemler yaptıklarından, her yıl yinelenen bu sistematik hata, mevduatta gelişme eğilimini büyük ölçüde bozmaktadır.

(viii) 1991 yılında DTH'ların olağanüstü olarak nitelendirilebilecek boyutta, % 140.0 oranında artması, toplam mevduatın TL ve DTH olarak birleşimini değiştirmiştir. Bir önceki yıla göre DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 23.6'dan % 32.1'e yükselirken, TL mevduatın payı % 76.4'den % 67.9'a gerilemiştir. Faiz ve kur politikası mevduat üzerinde en belirgin etkisini mevduatın vade yapısı ile mevduatın TL özellikle tasarruf mevduatı ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermektedir. Vadeli tasarruf mevduatı faizlerinin düşük buna karşı kurların hızlı ayarlandığı veya hızlı kur değişikliği beklendiği dönemlerde, parasal birikimler daha çok DTH'lara yönelmektedir. TL mevduat faizlerinin yüksek belirlendiği, kur değişikliklerinin sınırlı tutulduğu dönemlerde de parasal birikimler, vadeli TL tasarruf mevduatı şeklinde bankalara yönelmektedir.

(ix) 1991 yılında TL mevduat genelde cari fiyatlarla % 57.5 oranında artmasına karşın, mevduat türleri itibarıyla artış hızları farklı olmuştur. 1991 yılında TL mevduat içinde en hızlı artış tasarruf mevduatında görülmüştür. Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla % 76.0 oranında artmıştır. Artış hızı açısından tasarruf mevduatının, % 61.4 oranında artışla diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 48.1 oranında artışla ticari kuruluşlar mevduatı (ticari mevduat), % 42.3 oranında artışla mevduat sertifikası, % 21.1 oranında artışla bankalar mevduatı izlemiştir. Resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) ise bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 10.5 oranında azalmıştır.

1991 yılında, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla tasarruf mevduatı artış hızı % 42.7'den % 76.0'ya, mevduat sertifikası artış hızı % 20.4'den % 42.3'e yükselirken, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) artış hızı % 64.3'den % 61.4'e, ticari mevduat artış hızı % 51.6'dan % 48.1'e, bankalar mevduatı artış hızı da % 60.4'dan % 21.1'e gerilemiştir. En dramatik değişme resmi kuruluşlar mevduatında olmuş, resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat), 1990 yılında % 107.2 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olurken, 1991 yılında % 10.5 oranında azalmıştır.

(x) 1991 yılında mevduat türleri itibarıyla artış hızlarının farklı oluşu, yalnız toplam mevduatın TL mevduat, DTH olarak bileşimini değil, TL mevduatın kompozisyonunu da değiştirmiştir.

1991 yıl sonu itibarıyla TL mevduatın yapısı (kompozisyonu) % 50.0 tasarruf mevduatı, % 18.9 ticari mevduat, % 18.0 diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 7.2 bankalar mevduatı, % 3.0 mevduat sertifikası, % 2.8 resmi kuruluşlar mevduatı şeklindedir.

1991 yılında, bir önceki yıla göre, TL mevduat içinde tasarruf mevduatının payı % 44.8'den % 50.0'ye, diğer kuruluşlar mevduatının payı % 17.7'den % 18.1'e yükselirken, ticari mevduatın payı % 20.0'den % 18.9'a, bankalar mevduatının payı % 9.4'den % 7.2'ye, mevduat sertifikasının payı % 3.3'den % 3.0'e, resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 4.8'den % 2.8'e gerilemiştir.

Tasarruf mevduatında artış hızı, büyük ölçüde, izlenen faiz politikasına ve alternatif yatırım alanlarının verimine bağlıdır. 1991 yılında vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarındaki yükseliş ve sermaye piyasasında hisse senetlerine yapılan yatırımların getirisinin düşmesi, parasal birimlerin bankalara yönelmesinde etkili olmuştur.

Ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı yıl sonunda yaratılan fiktif ticari mevduata karşın, 1991 yılında % 18.9'a değin gerilemiştir. 1970'li yılların başlarından sonra ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı en düşük düzeyine 1991 yılında inmiştir. Ekonomik hayattaki gelişmeler, 1991 yılının genelde durgunluk yılı olmasının yanı sıra ticari kuruluşların ellerinde bulunan kısa süreli büyük fonları repo işlemi ile getirisi daha yüksek şekilde değerlendirmeleri, son yıllarda ticari mevduatı etkilemektedir. Firmaların ellerindeki fonlar yine bankalara yönelmekte, ancak bunlar ticari mevduat başlığı altında görülmektedir.

Türk bankacılık sisteminde mevduat ayırımına 1984 yılından sonra giren diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) toplam mevduat içindeki payı son yıllara kadar % 4 dolayında iken, Ekim/1988'de yapılan tanım değişikliği ile, sosyal güvenlik kurumları mevduatının da sair mevduat kapsamına alınması sonucu hızlı bir artış göstermiş, toplam mevduat içindeki payı 1988 yılında % 12.9'a, 1989 yılında % 16.2'ye, 1990 yılında % 17.7'ye ve 1991 yılında da % 18.1'e kadar yükselmiştir.

1988 yılında yapılan tanım değişikliği nedeniyle kapsamı daraltılan resmi kuruluşlar mevduatının toplam mevduat içindeki payı, 1987 yılında % 12.0 dolayında iken, bu pay 1988'de % 5.1'e, 1989'da da % 3.5'e kadar geriledikten sonra, 1990 yılında hafif yükselerek % 4.8'e çıkmış, 1991 yılında % 2.8 olarak en düşük düzeyine inmiştir. Bu gelişmede kuşkusuz, sosyal güvenlik kurumları mevduatının resmi kuruluşlar mevduatı kapsamından çıkarılması etkili olmuştur.

Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı giderek gerilemektedir. Mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı 1987 yılında % 7.5 dolayında iken, 1988'de % 4.3'e, 1989'da % 4.1'e, 1990'da % 3.3'e ve nihayet 1991 yı-

linda da % 3.0'e düşmüştür. Mevduat sertifikasının, mevduat kapsamı içinde olması, finansal araçlar eliyle pazarlanamaması, bankalara kısa sürede büyük kaynak sağlayamaması, vergi avantajının bulunmaması gibi nedenlerle, mevduat sertifikalarının banka kaynakları içindeki payı sınırlı boyutta kalmaktadır. Bu nedenlere son yıllarda repo işlemleri de eklenebilir. Geçmiş yıllarda mevduat sertifikasına yatırılan fonların bir bölümü vergi avantajı nedeniyle repo işlemleri ile bankalara yönelmektedir.

(xi) Faiz ve kur politikası mevduat üzerindeki en belirgin etkisini mevduatın TL ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermekle beraber, mevduatın vade yapısını da etkilemektedir. 1991 yıl sonu itibarıyla toplam mevduatın (DTH'lar dahil) % 29.4'ü vadesiz, % 70.6'sı vadeli, diğer bir deyişle bir ay ve daha uzun sürelidir. Bu dağılım 1990 yılında % 35.4 vadesiz mevduat, % 64.6 vadeli mevduat şeklinde idi. 1991 yılında % 35.4 vadesiz mevduat, % 64.6 vadeli mevduat şeklinde idi. 1991 yılında toplam mevduatın vade yapısı bir önceki yıla göre değişmiş, vadesiz mevduatın payı % 35.4'den % 29.4'e gerilerken, vadeli mevduatın payı % 64.6'dan % 70.6'ya yükselmiştir. Vadeli mevduat faiz oranı ile vadesiz mevduat faiz oranı arasındaki makas açıldıkça, vadeli mevduat daha hızlı artmakta, vadesiz mevduatın bir bölümü vadeli mevduat şekline dönüşmektedir.

Enflasyon beklentisi ve faiz değişikliklerinin getirdiği faiz riskinin yüksekliği, son yıllarda vadeli mevduatın daha çok kısa sürelerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Özellikle vadeli mevduat 3 ay vadeli hesaplarda toplanmaktadır. 1991 yıl sonu itibarıyla vadeli mevduatın dağılımı, 1 ay vadeli % 14.2, 3 ay vadeli % 45.1, 6 ay vadeli % 16.0, 1 yıl vadeli % 24.5, 2-5 yıl vadeli % 0.2 şeklindedir. Bir önceki yıl ise vadeli mevduatın dağılımı, 1

ay vadeli mevduat % 15.8, 3 ay vadeli mevduat % 30.9, 6 ay vadeli mevduat % 21.6, 1 yıl vadeli mevduat % 31.1, 1 yıldan uzun vadeli mevduat % 0.6 şeklindeydi. Bir önceki yıllara karşılaştırma vadeli mevduatın daha çok 3 ay vadeliye kaydığını, 6 ay ve 1 yıl vadeli mevduatın payının azaldığını ortaya koymaktadır. Enflasyon beklentisinin, faiz riskinin yüksek olduğu dönemlerde, vadelerin kısalması, mevduatın daha kısa süreli hesaplarda toplanması doğaldır.

Tasarruf mevduatının vade dağılımında faizin etkisi daha belirgindir. Tasarruf mevduatının vade dağılımı 1990 yılı ile karşılaştırıldığında, vadesiz tasarruf mevduatının payının % 16.2'den % 12.9'a, 6 aylık tasarruf mevduatının payı % 12.7'den % 9.9'a, 1 yıl vadeli mevduatın payı % 24.9'dan % 16.3'e gerilerken, 1 ay vadeli tasarruf mevduatının payı hafifçe yükselerek % 11.1'den % 11.9'a, 3 ay vadeli tasarruf mevduatının payı ise büyük bir sıçrama ile % 35.1'den % 49.0'a çıkmıştır. 1 yıldan uzun süreli tasarruf mevduatının payı ise onbinde 3-4 gibi önemsiz düzeydedir.

Tasarruf mevduatı 1991 yılında daha çok 3 ay vadeli hesaplarda yoğunlaşmış ve bu yoğunluk önceki yıllara göre artmıştır.

1991 yılında DTH'ların vade dağılımı da bir önceki yıla göre değişmiştir. Vadesiz DTH'ların toplam DTH'lar içindeki payı % 24.9'dan % 21.1'e, 1 ay vadeli olanların payı % 17.3'den % 11.2'ye, 6 ay vadeli olanların payı % 10.7'den % 9.7'ye, 1 yıl vadeli olanların payı da % 29.1'den % 27.5'e gerilerken, 3 ay vadeli DTH'ların payı % 18.0'dan % 30.5'e yükselmiştir. DTH'lar da, TL tasarruf mevduatı hesapları gibi, daha çok 3 ay vadeliye yoğunlaşmaktadır.

(xii) 1991 yıl sonunda bankaların öz kaynakları (ödenmiş sermaye + yedek ak-

çeler + değer artış fonu – birikmiş zararlar), TCMB ve dönem kârından bankaların bünyesinde bırakılanlar hariç, bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 59.5 oranında artarak 22.690,1 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankalarda öz kaynak artışı 1985 yılından sonra hızlanma eğilimi içine girmiş iken, 1990 yılında bu eğilimin değiştiği, öz kaynak artış hızının önceki yıllara göre yavaşladığı ve bu yavaşlamanın 1991 yılında da sürdüğü gözlemlenmiştir. Gerçekten bankalarda öz kaynak artış oranı cari fiyatlarla 1985 yılında % 34.6 iken, izleyen yıllarda % 36.0, % 62.6, % 79.1 ve 1989 yılında da % 86.5'e kadar yükselmiş, 1990 yılında ise artış oranı % 72.2'ye 1991'de de % 59.5'e gerilemiştir. 1991 yılında banka grupları itibariyle öz kaynak artış hızı farklı olmuştur. Cari fiyatlarla öz kaynak artışı yabancı sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında % 96.1 oranına kadar yükselirken, kamusal sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında % 70.4, kalkınma ve yatırım bankalarında % 53.2, özel sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında da % 51.4 oranında olmuştur. 1991 yılında özel sermayeli ticaret bankalarında öz kaynak artışının daha sınırlı boyutlarda kalışı, bankalar genelinde öz kaynak artış hızını önceki yıllara göre yavaşlatmıştır.

(xiii) 1991 yılında bankaların (TCMB hariç) net aktif toplamı (aktif toplamından ödenmemiş sermaye ile birikmiş zararlar ve dönem zararı indirildikten sonra) bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 73.7 oranında artarak 295,8 trilyon TL'ye yükselmiştir. 1991 yılında bankalar genelinde net aktif artış hızı, cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre daha yüksek olup, artış hızı 1990 yılında % 56.1 iken 1991 yılında % 73.7 olmuştur. 1991 yılında bankalar genelinde net aktif artış hızı, öz kaynak artış hızından daha yüksek olduğundan, Öz Kaynak/Net Varlık (Net Aktif) oranı, 1990 yılında % 8.4 iken, 1991 yılında % 7.7'ye düşmüştür. Diğer bir deyişle bankalar ge-

nelde 1990 yılında varlıklarının % 8.4'ünü öz kaynakları ile finanse ederlerken, 1991 yılında varlıklarının % 7.7'sini öz kaynakları ile finanse eder duruma düşmüşlerdir. Öz Kaynak/Net Varlık oranının düşmesi, bankalar açısından bir risk göstergesidir.

Ticaret (veya mevduat) bankalarının (kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki bankaların) net varlık toplamı, 1991 yılında cari fiyatlarla bir önceki yıla göre 74.1 oranında artarak 270.6 trilyon TL olmuştur. Ticaret (mevduat) bankalarında da Öz Kaynak/Net Varlık (Aktif) toplamı oranı % 8.1'den % 7.4'e gerilemiştir. Göstergeler, 1991 yılında bankaların mali yapılarının, öz kaynak açısından bir önceki yıla göre, bir ölçüde de olsa bozulduğunu ortaya koymaktadır.

(xiii) T.C. Merkez Bankası'nın bankalara açmış olduğu krediler (reeskont ve avans kredileri) 1991 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla dahi azalmış, 4.541,9 milyar TL'den 4.522,3 milyar TL'ye gerilemiştir. TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına ve ekonominin canlılığına göre değişmektedir. Gerçekten TCMB'nin bankacılık sistemine açmış olduğu krediler cari fiyatlarla 1987 yılında % 122.5 gibi olağanüstü boyutta arttıktan sonra, artış hızı 1988'de % 52.7'ye, 1989'da % 40.2'ye değin gerilemiş, 1990 yılında yeniden % 81.6'ya yükselmiş, 1991 yılında ise eskiye dönüşmüştür.

Verilerin ortaya koyduğu, TCMB'nin bankacılık kesimine açmış olduğu krediler düzenli bir gelişme göstermemektedir. Bununla beraber TCMB kredilerinin banka kaynakları içindeki payı genelde düşme eğilimi içindedir. 1990 yılında TCMB kredilerinin banka kaynakları içindeki payı % 2.7, toplam mevduata oranı da % 4.8 iken bu oranlar 1991 yılında sırasıyla % 1.5 ve % 2.7'ye düşmüştür. Bankalar arası para piyasasının son yıllarda gelişmesi

de TCMB kredilerinin banka kaynakları arasında payının azalmasında etkili olmuştur.

(xiv) 1991 yılında tüm banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de dahil) cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 63.4 oranında artarak 130.749,0 milyar TL'ye ulaşmıştır. TÖBANK hariç banka kredilerinin 1991 yılı sonunda ulaştığı boyut 129.973,8 milyar TL'dir. 1991 yılında banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre yavaşlamıştır. Banka kredileri 1990 yılında cari fiyatlarla % 73.8 oranında artmış iken, artış hızı 1991 yılında % 63.4'e düşmüştür. 1991'de banka kredileri artış hızı 1989 ve 1990 yıllarına göre yavaşlamış olmakla beraber, daha önceki yıllar artış hızlarından yüksektir. Banka kredilerinde artış hızı, 1987'de % 62.4, 1988 yılında da % 48.3 olmuş idi.

Mevduat veya ticaret bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredileri, 1991 yılında cari fiyatlarla (TÖBANK dahil) % 63.4 oranında artarak 115.316,1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1990 yılında ise ticaret bankalarının kredileri cari fiyatlarla % 77.1 oranında artış göstermiş idi. 1991 yılında ticaret bankaları kredilerinde bir önceki yıla göre yavaşlama daha belirgindir.

1991 yılında banka kredileri, artış hızının genelinde bir önceki yıla göre yavaşlamış olmasına karşın, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri daha hızlı artmıştır. 1991 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 63.5 oranında artarak 9.438,8 milyar TL'den 15.432,9 milyar TL'ye yükselmiştir. 1989 ve 1990 yıllarında kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı sırasıyla % 56.0, % 52.5 oranlarında idi. 1991 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinde artış, ticaret bankalarının aksine, önceki yıllara göre hızlanmıştır.

(xv) 1991 yılında bankalarda mevduat artış hızı, kredilerdeki artış hızından da-

ha yüksek olmuştur. Bankalarda mevduat % 76.9 oranında arttığı halde, banka kredilerinde genelde artış hızı % 63.4 oranında kalmıştır. Mevduatın kredilerden daha hızlı artması sonucu ticaret bankalarında Kredi/Mevduat (DTH'lar dahil) oranı % 74.1'den % 68.4'e düşmüştür. Söz konusu oran 1990 yılına göre düşmüş olmakla beraber, 1988 ve 1989 düzeylerinden daha yüksektir. Kredi/Mevduat oranı 1988 ve 1989 yıllarında sırasıyla % 62.0 ve % 63.9 düzeylerinde idi.

1991 yılında ticaret bankalarının Krediler/Varlık Toplamı oranı da % 45.4'den % 42.3'e gerilemiştir. 1991 yılında ticaret bankaları 1990 yılına göre, kaynaklarının daha az bir bölümünü krediye çevirmişlerdir. Ticaret bankalarının 1991 yılında Krediler/Toplam Varlık oranı 1990 yılına kıyasla düşmüş olmakla beraber, 1989 düzeyi % 40.2'den daha yüksektir.

(xvi) Bankalar son yıllarda kaynaklarının önemli bir bölümünü devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) alımında kullanmaya başlamışlar, DİBS'lerin banka aktifleri içindeki payı yükselmiş, banka aktiflerinin kompozisyonu değişmiştir. Bankaların Menkul Değerler Portföyü, 1991 yılında bir önceki yıla göre % 100'e yaklaşan bir artış göstermiş, portföyün (cüzdanın) ticaret bankaları aktif içindeki payı % 12.6'ya yükselmiştir. Buna Kanuni Yedek Akçeler karşılığı Devlet Tahvili Hesabı da eklendiğinde, portföyün aktif içindeki boyutu % 13.0'e yükselmektedir. Bankalar bir yandan dispoñibilite oranını tutturabilmek için devlet tahvili ve hazine bonosu alırken, diğer yandan müşterileri ile repo işlemleri yapabilmek için de serbest bir portföye sahip bulunmaktadırlar. Türkiye'de DİBS'lerin başlıca alıcıları bankalar olup, 1991 yılı sonu itibarıyla dolanımında bulunan DİBS'lerin % 86.7'si bankaların portföylerinde bulunmaktadır.

(xvii) 1991 yılında toplam banka kârlarında artış hızı bir önceki yıla göre yavaş-

lamıştır. 1990 yılında bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı, (dönem zararları ve vergi karşılığı indirildikten sonra) cari fiyatlarla % 101.8 oranında artmış iken, 1991 yılında artış hızı % 45.0'e düşmüştür. Bankaların birleştirilmiş net kârları toplamı 1990 yılında 3.880,6 milyar TL iken, 1991 yılında cari fiyatlarla 5.628,7 milyar TL'ye yükselmiştir.

1989 yılı bir yana bırakılacak olursa son yıllarda banka kârlarında cari fiyatlarla en yavaş artış hızı 1991 yılında gerçekleşmiştir. Banka kârlarında artış hızları cari fiyatlarla 1986 yılında % 74.5, 1987'de % 96.0, 1988'de % 89.0, 1989'da % 13.2, 1990'da % 101.8 ve 1991 yılında da % 45.0 olmuştur.

Banka kârlarında artış toptan eşya fiyatlarındaki yıllık ortalama artış oranı esas alınarak enflasyona göre düzeltilindiğinde, banka kârlarının 1991 yılında reel olarak % 6.6 oranında azaldığı hesaplanmaktadır. Halbuki banka kârları 1990 yılında reel olarak % 31.8 oranında artış göstermiş idi.

1991 yılında banka kârlarının cari fiyatlarla sınırlı bir şekilde artışı, reel olarak ise azalışı, bankaların kârlılık oranlarını da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bankaların öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Yıl Sonu Öz Sermaye Tutarı) 1991 yılında bir önceki yıla göre, % 27.3'den % 24.8'e düşmüştür. 1991 yılında bankalarda öz sermaye cari fiyatlarla % 59.5 oranında artarken, toplam net kârda artış oranının % 45.0 düzeyinde kalması, öz sermaye kârlılık oranının düşmesine yol açmıştır.

1991 yılında bankalar genelinde öz sermaye kârlılığı % 24.8 olmakla beraber, banka grupları itibariyle öz sermaye kârlılığı farklıdır. Ticaret bankaları genelinde öz sermaye kârlılığı % 26.3, kalkınma ve yatırım bankalarının ise % 13.2'dir. Bir önceki yıl ise öz sermaye kârlılığı ticaret bankaları grubunda % 29.0, kalkınma ve yatırım bankaları genelinde ise % 14.7 idi. Açıkla-

nan bilançolar 1991 yılında hem ticaret (mevduat) hem de kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığının bir önceki yıla göre azaldığını ortaya koymaktadır.

1991 yılında ticaret bankaları arasında da banka grupları itibariyle kârlılık oranları çok farklıdır. Öz sermaye kârlılığı yabancı ticaret bankaları grubunda % 55.7'ye yükselirken, özel sermayeli ticaret bankalarında % 37.2 olmakta, kamusal sermayeli ticaret bankalarında ise 8.4'e kadar düşmektedir. Kamusal sermayeli ticaret bankaları genelinde öz sermaye kârlılığını bu denli düşüren başlıca etken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının beşi kâr sağlarken üçünün (Denizcilik Bankası, Etibank ve T. Emlak Bankası'nın) büyük boyutlarda zarar etmiş olmalarıdır. Bir önceki yıla karşılaştırıldığında, 1991 yılında öz sermaye kârlılığının yabancı ticaret bankalarında % 36.1'den % 55.7'ye, özel sermayeli ticaret bankalarında % 28.9'dan % 37.2'ye yükseldiği; buna karşı kamusal sermayeli ticaret bankalarında dramatik bir şekilde % 28.0'dan % 8.4'e gerilediği görülmektedir. Kamusal sermayeli bankalarda kâr düşüklüğü, bankalar genelinde öz sermaye kârlılığının bir önceki yıl düzeyinin altında oluşmasına yol açmıştır.

1990 yılında banka grupları arasında öz sermaye kârlılığı arasındaki farklar azalmış iken, bu fark 1991 yılında, yabancı sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığının % 55.7'ye yükselmesi, kamusal sermayeli ticaret bankalarında da % 8.4'e düşmesi ile büyümüştür. Yabancı sermayeli ticaret (mevduat) bankalarında öz sermaye kârlılık oranının daha yüksek oluşunda veya görüntüsünde, bu gruba giren bankalardan ülkemizde şube açarak faaliyette bulunanların dar mükellef olmaları nedeniyle yeniden değerlendirme yapamaları dolayısıyla öz sermayeleri içinde değer artış fonlarının yer almaması başlıca etkindir. Ancak, vergi kanunlarında yapılan değişikliklerle dar mükelleflere

de yeniden değerlendirme yapma olanağı tanıdığından, 1992 yılı sonundan itibaren ülkemizde şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankalar da yeniden değerlendirme yapabileceklerdir. Özel sermayeli ve kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığının düşük olması veya düşük görünmesinin nedenlerinden biri de, söz konusu bankaların öz sermayeleri veya öz kaynakları içinde yeniden değerlendirme artış fonu ve değer artış karşılıklarının önemli tutarlara ulaşmasıdır. Değer artış fonları ve değer artış karşılıkları doğrudan yeni bir kaynak girişi sağlamadığı halde, öz sermaye tutarını artırdığından, öz sermayeleri içinde değer artış fonu büyük paya sahip bankalarda öz sermaye kârlılığı görece olarak düşük hesaplanmaktadır.

1991 yılında bankalarda net faiz geliri veya net faiz marjının yükselmesine karşın, kâr artış hızını yavaşlatan etkenler; (i) bankaların kambiyo işlemlerinden net olarak zarar etmeleri, (ii) sermaye piyasası kârlarının reel olarak azalması, (iii) tahsili gecikmiş alacaklar için ayrılan karşılıkların yükselmesi, (iv) personel ve genel işletme giderlerinin, bankaların varlıklarından (aktiflerinden) daha hızlı artması ile açıklanabilir.

Bankalar 1991 yılında da TCMB'nin tanıdığı sınırlar içinde faiz arbitrajı yapmışlar, daha açık bir deyişle yabancı para ile borçlanıp, bunu TL olarak plase etmişler, TL krediye dönüştürmüşlerdir. Bankaların döviz pozisyon açığı vermeleri, faiz marjını, net faiz gelirini yükseltirken, kur farkları nedeniyle kambiyo zararlarını da arttırmıştır. Bankaların genelde 1991 yılında net faiz gelirleri, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 133.9 oranında artmış, net faiz marjı da (net faiz gelirlerinin alınan faizlerle oranı) % 26.2'den % 31.3'e yükselmiştir. Buna karşı kambiyo zararları yaklaşık 11 kat artarak 219.2 milyar TL'den 2.605.0 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankaların kullanmış oldukları dış kredilerin maliyeti yalnız ödenen faizlere değil, büyük

ölçüde kambiyo zararlarına da yansımıştır.

1991 yılında bankaların varlık (aktif) kârlılığı da, varlıklar, toplam kârdan daha hızlı artmış olduğu için azalmıştır. Gerçekten 1991 yılında bankaların toplam varlıkları (aktifleri) cari fiyatlarla % 73.7 oranında artarken, toplam net kârda artış % 45.0 dolayında kalmıştır. Bunun sonucu 1990 yılında bankalar geneline % 2.28 olan Net Kâr/Aktif (Varlık) toplamı oranı 1991 yılında % 1.9'a gerilemiştir. Banka grupları itibariyle varlık (aktif) kârlılığı da çok farklıdır. Varlık kârlılığı yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 5.1'e çıkarken, özel sermayeli ticaret bankalarında % 3.0 olmakta, kamusal sermayeli ticaret bankalarında da % 0.5'e değin düşmektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları geneline ise Net Kâr/Aktif (Varlık) Toplamı oranı % 1.38 düzeyindedir. Görülüyor ki 1991 yılında kamusal sermayeli ticaret bankalarının düşük performansı, bankalar geneline varlık (aktif) kârlılığının da çok düşük bir düzeye inmesine yol açmıştır.

1991 yılında bankaların ayırmış oldukları vergi karşılıklarının tutarı 616.1 milyar TL'dir. Ayrılan vergi karşılıklarının vergi öncesi kâr toplamına oranı (zararlar indirilmeden) yaklaşık % 8.0 olmuştur. Son yıllarda bankaların vergi yükü giderek hafiflemektedir. Bankaların Vergi Karşılığı/Vergi Öncesi Kâr oranı 1989'da % 14.4 iken, 1990'da % 10.7'ye, 1991'de % 8.0'e düşmüştür.

(xviii) Açıklanan bilançolara göre 1991 yılı sonu itibariyle bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı bir önceki yıla göre % 150.0 oranında artarak 989.0 milyar TL'den 2.473.1 milyar TL'ye yükselmiştir. Diğer bir deyişle 1991 yılı sonu itibariyle bankaların karşılık ayırmadıkları tahsili gecikmiş alacakları, yaklaşık 2.5 trilyon TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bankaların 1991 sonu itibariyle toplam kredilerinin 130.7 trilyon TL'ye, net kârlarının yaklaşık 5.6 trilyon TL'ye, öz kaynaklarının

22.7 trilyon TL'ye yaklaştığı dikkate alındığında, tahsili gecikmiş alacakların ulaştığı boyut bankacılık sistemini riske sokacak ağırlıkta gözükmemektedir. Ancak, 1991 yılında tahsili gecikmiş alacaklarının net olarak % 150.0 oranında artışı, olumsuz bir gelişmeyi de göstermektedir. Ayrıca banka bilançolarında gösterilen Tahsili Gecikmiş Alacaklar tutarınının gerçekçiliği ve ayrılan karşılıkların yeterliliği sürekli tartışma konusudur. Bilançolarda gösterilen tutar ne düzeyde olursa olsun, Türk bankacılık sisteminin boyutu tam olarak bilinemeyen, bir donuk ve batık kredi sorunu vardır. 1991 yılında Tahsili Gecikmiş Alacaklar'da % 150.0'ye varan bir artış, sorunun en azından bazı bankalarda ağırlaşmakta olduğunu ortaya koymaktadır.

II. SAYISAL BİLGİLER VE DEĞERLENDİRMELER

Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankaları-mız 1991» isimli 169 no.lu yayını ile TCMB'nin «1991 Yıllık Raporu»ndan yarar-

lanarak, 1991 yılında banka, mevduat ve krediler alanındaki gelişmeler, aşağıdaki bölümde ayrıntılı ve sayısal olarak açıklanmıştır.

A. Kurumsal Gelişmeler

1 - Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar

1991 yılı sonunda ülkemizde faaliyet-te bulunan banka sayısı (TCMB dahil) 66'dır. 1991 sonu itibariyle faaliyetini sürdüren bankalar aşağıdaki şekilde ayrıma tabi tutulabilir (Tablo I):

Ülkemizde 1982 yılında şube açarak faaliyete geçmiş olan Bank of Credit and Commerce International (BCCI)'in bankacılık faaliyetinde bulunma izni 1991 yılında kaldırıldığından, faaliyette bulunan banka sayısı 1990 yılı sonuna göre bir azalarak 66'ya inmiştir.

Türkiye'de yabancı banka şubesi olarak faaliyet gösteren yabancı bankaların, Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne dö-

TABLE I
Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar
1991 Sonu İtibariyle

Bankalar	Sayı
- Emisyon Bankası (T.C. Merkez Bankası)	1
- Ticaret (Mevduat) Bankaları	55
● Ulusal Bankalar	34
Kamusal Sermayeli Bankalar	8
Özel Sermayeli Bankalar	26
● Yabancı Sermayeli Bankalar	21
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10
● Ulusal Bankalar	7
Kamusal Sermayeli Bankalar	3
Özel Sermayeli Bankalar	4
● Yabancı Sermayeli Bankalar	3
Toplam	66

nüshme eğilimleri 1991 yılında da sürmüştür.

1990 Kasım ayında Bakanlar Kurulu kararı ile merkezi İstanbul'da olmak üzere 35 milyar TL ödenmiş sermaye ile mevduat toplama ve bankacılık işlemleri yapmak üzere Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne geçme izni verilen Manufacturers Hanover Bank A.Ş., Manufacturers Trust Company İstanbul Türkiye Merkez Şubesi'nin bilançosunda yer alan bütün aktif ve pasiflerini devir alarak 1991 yılında faaliyete başlamış, bu banka daha sonra Chemical Bank A.Ş. unvanını almıştır.

Türkiye'de yabancı banka şubesi olarak faaliyet gösteren Türk Bankası Limited İstanbul Merkez Şubesi, Banque Indosuez İstanbul Türkiye Merkez Şubesi ve Bank of Bahrain and Kuwait BSC İstanbul Türkiye Merkez Şubesi 1991 Ekim ayında her biri 30 milyar Türk Lirası ödenmiş sermaye ile mevduat kabul ve bankacılık işlemleri yapmak için Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne geçmek üzere izin almışlar; bunlardan Turkish Bank A.Ş. ve Bank Indosuez Türk A.Ş. 1991 Aralık ayı içinde yeni statüleri ile faaliyetlerine başlamışlar, Bank of Bahrain and Kuwait A.Ş. ise yeni statüsü ile 1992 yılında faaliyete geçmiştir.

1991 Ekim ayı içerisinde Bakanlar Kurulu kararları ile merkezi İstanbul'da olmak üzere altı yeni bankanın kuruluşuna izin verilmiştir. Bu bankalar Toprak Bank A.Ş., Alternatif Bank A.Ş., Türkiye Konut Endüstrisi ve Ticaret Bankası A.Ş., Bank Ekspres A.Ş., Park Yatırım Bankası A.Ş. ve Tat Yatırım Bankası A.Ş.'dir. Park Yatırım Bankası A.Ş. ile Tat Yatırım Bankası A.Ş.'ye yalnız yatırım bankacılığı yapmak ve mevduat kabul etmemek üzere izin verilmiştir. Bu bankalardan Tat Yatırım Bankası A.Ş. dışındakiler, 1992 yılında inceleme tarihine kadar faaliyete geçmişlerdir.

1991 yılında ayrıca, 1988 yılında ku-

rulmuş olan Netbank, Marmara Bankası A.Ş. unvanını almıştır.

2 - Şube Sayısı

1991 yılında şube sayısı (yurt dışı şubeler ve TCMB şubeleri dahil) bir önceki yıla göre 83 adet, % 1.3 oranında azalarak 6501 olmuştur. 1991 sonu itibarıyla bankaların (TCMB hariç) yurt içi şube sayıları 6457, yurt dışı şube sayısı da 20'dir. Ayrıca, TCMB'nin yurt içinde faaliyette bulunan 24 şubesi vardır.

1970-1991 döneminde banka şube sayısındaki gelişmeler «Tablo II»de verilmiştir.

TABLO II
Banka Şube Sayısındaki Gelişmeler
(1970-1991)

Yıllar	Şube Sayısı	Yıl içinde Açılan Şube Sayısı	Artış Oranı (%)
1970	3210	262	8.8
1971	3427	217	6.8
1972	3682	255	7.4
1973	4023	341	9.3
1974	4425	402	10.0
1975	4605	180	4.1
1976	4835	230	5.0
1977	5238	403	8.3
1978	5484	247	4.7
1979	5769	284	5.2
1980	5975	206	3.6
1981	6265	290	4.8
1982	6375	110	1.7
1983	6284	(91)	(1.4)
1984	6226	(58)	(0.9)
1985	6292	66	1.1
1986	6372	80	1.3
1987	6441	69	1.1
1988	6552	111	1.7
1989	6617	65	1.0
1990	6584	(33)	(0.5)
1991	6501	83	(1.3)

TABLO III
Banka Şubelerinin Bölgelerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1987		1988		1989		1990		1991	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	973	15.1	988	15.1	1013	15.3	984	15.0	980	15.1
2. Ege	360	18.9	1298	20.2	1322	20.2	1337	20.3	1323	20.1	1301	20.1
3. Marmara	548	28.7	1766	27.5	1810	27.2	1840	27.9	1862	28.4	1858	28.7
4. Akdeniz	162	8.5	614	9.6	630	9.7	619	9.4	640	9.7	624	9.6
5. Kuzey Doğu	82	4.3	194	3.0	196	3.0	197	3.0	193	2.9	192	3.0
6. Güney Doğu	101	5.3	238	3.7	236	3.6	238	3.6	238	3.6	236	3.6
7. Karadeniz	176	9.2	618	9.6	623	9.5	620	9.4	602	9.2	583	9.0
8. Orta Doğu	99	5.2	288	4.5	287	4.4	288	4.3	281	4.3	276	4.3
9. Orta Güney	118	6.2	438	6.8	445	6.8	447	6.8	441	6.7	431	6.6
Toplam	1907	100.0	6427	100.0	6537	100.0	6599	100.0	6564	100.0	6481	100.0

Not: TCMB şubeleri dahil, bankaların yurt dışı şubeleri hariç.

Son yıllarda banka şube sayısındaki artışın sınırlı ölçülerde kalması, 1990 ve 1991 yıllarında da azalması; (i) Bankacılık faaliyetine ilişkin düzenlemelerde banka şubeleri için öngörülen sermaye miktarının artırılması; (ii) Bankaların artan maliyetleri karşısında daha rasyonel bir şube politikası izleyerek, zararlı veya az mevduatlı şubelerini kapatmaları veya birleştirmeleri; (iii) Mevduatın pahalı bir kaynak haline alması sonucu şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi; (iv) -Büyük bankaların yurt yüzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ve (v) Elektronik bankacılığa geçiş sonucu şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması ile açıklanabilir.

1990 ve 1991 yıllarında banka şube sayısındaki azalış, özel sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmaktadır. Özel sermayeli ticaret bankaları, şube kapatarak veya şube birleştirerek şube sayılarını azaltırken, kamusal sermayeli ticaret bankalarında şube sayısı az da olsa artmaktadır. Nitekim bu gelişmeler sonucu kamusal sermayeli ticaret bankalarının yurt içi

banka şubeleri içindeki payı 1991 yılı sonunda % 46.7'ye yükselmiştir.

Banka şubelerinin bölgeler arası dağılımı 1964 - 1991 yılları arasında karşılaştırılmalı olarak «Tablo III»de verilmiştir.

1991 yılında yurt içi şube sayısının genelde azalmasına karşın, bu azalma Marmara Bölgesi'nde çok sınırlı boyutta kaldığından, Marmara Bölgesi'nin bankaların yurt içi şubeleri içindeki payı % 28.4'den % 28.7'ye yükselmiştir. Diğer bölgelerin bankaların yurt içi şubeleri içindeki payı, ya bir önceki yıla göre değişme göstermemiş veya binde bir ya da binde iki ile ifade edilebilecek çok sınırlı boyutta değişme göstermiştir.

Banka şubelerinin bölgesel dağılımı, 1964 - 1991 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, banka şubelerinin ülkenin gelişmiş yörelerinde, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmakta olduğu daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Gerçekten Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Güney ve Orta Doğu gibi 30 ili kapsayan gerice yörelerdeki şubelerin, yurt

içi banka şube sayısına oranı 1964 yılında % 21.0 iken, bu oran 1991 yılı sonunda % 17.5'e gerilemiştir. Buna karşı üç büyük ilimizdeki (İstanbul 1322, Ankara 542, İzmir 518) banka şube sayısı ise, ülkedeki banka şube sayısının % 36.5'ini oluşturmaktadır.

B. Banka Kaynakları

Ticaret bankalarının kaynaklarının önemli bölümü, son yıllarda payı bir ölçüde azalmakla beraber, mevduattan (Döviz

Tevdiat Hesapları ile mevduat sertifikası dahil) oluşmaktadır. Mevduatın yanı sıra öz kaynaklar, TCMB kredileri, dış krediler, fonlar, bankalar arası para piyasasından (interbank) sağlanan kaynaklar da banka kaynakları arasında yer almaktadır. Son yıllarda banka kaynakları arasında, dış kredilerin, bankalar arası para piyasasından sağlanan kaynakların payı artarken, TCMB kredilerinin payının azaldığı gözlenmektedir. Bankaların başlıca kaynaklarında 1991 yılında gözlenen gelişmeler, aşağıda açıklanmıştır.

T A B L O İ V
Bankaların Özkaynakları (Milyar TL)
(1991 Sonu İtibariyle)

Bankalar	İtibari Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değer Artış Fonu	Birk. Zararlar	Özkaynak Toplamı
A. Ticaret Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	8.900,0	5.092,3	1.619,8	2.565,9	1.140,7	8.137,3
- Özel Ulusal Sermayeli	8.335,3	6.260,8	1.545,2	3.212,2	-	11.018,2
- Yabancı Sermayeli	709,4	709,4	157,8	83,3	49,3	901,2
Ticaret Bankaları Toplamı	17.944,7	12.062,5	3.322,8	5.861,4	1.190,0	20.056,7
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları						
- Kamusal Sermayeli	4.100,0	1.842,0	223,1	160,2	-	2.225,3
- Özel Ulusal Sermayeli	323,3	295,7	32,6	28,3	-	356,6
- Yabancı Sermayeli	49,0	49,0	2,8	1,7	2,0	51,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	4.472,3	2.186,7	258,5	190,2	2,0	2.634,4
C. TC. Merkez Bankası	25,0	25,0	192,8	226,6	-	444,4
Genel Toplam	22.442,0	14.274,2	3.774,1	6.278,2	1.192,0	23.134,5

Notlar: (1) 1991 yılı kânnndan yedek akçelere ekenecek bölüm özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(2) Karşılıklar, serbest karşılık niteliğinde de olsa özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(3) Elbank, SÜmerbank, Denizcilik Bankası, Kamusal sermayeli ticaret bankalarına dahildir.

(4) Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarına, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank), Türkiye Kalkınma Bankası, İtler Bankası dahildir.

(5) Zararlar, dönem zararı ile, kapatılmamış geçmiş yıllar zararlarını kapsamaktadır.

(6) Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖBANK) dahil değildir.

1 - Öz Kaynaklar

Ülkemizde bankaların öz kaynakları toplamı (T.C. Merkez Bankası dışında) 1991 yılı sonu itibarıyla ayrıntısı «Tablo IV»de gösterildiği gibi, 22.690,1 milyar TL'dir. TCMB da dahil edildiğinde bankacılık sisteminin öz kaynakları 23.134,5 milyar TL'ye yükselmektedir. 1991 yılında banka öz kaynaklarında artış oranı (TCMB hariç) cari fiyatlarla % 59.5'dir. TCMB da dahil edildiğinde, 1991 yılında bankacılık sisteminde öz kaynak artış oranı, cari fiyatlarla % 60.1 olmaktadır. Bir önceki yıl ise bankacılık sisteminde öz sermaye artışı, cari fiyatlarla TCMB hariç % 72.2, TCMB dahil % 71.8 idi.

«Tablo IV»de yer alan rakamlara, Etibank ve Sümerbank'ın bankacılık faaliyetleri dışında kullandıkları öz kaynaklarla kalkınma ve yatırım bankaları da dahil bulunmaktadır. Çok amaçlı kuruluşlarla kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutulursa, salt ticaret bankaları olarak nitelendirileceğimiz bankaların 1970 - 1991 döneminde öz kaynaklarındaki gelişmeler «Tablo V»de gösterilmiştir.

Ticaret bankaları grubunun öz kaynakları 1991 yılında bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla yaklaşık % 66.0 oranında artarak 18.259,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Ticaret bankalarında son yıllarda öz kaynak artışının önemli bir bölümü yeniden değerlendirilmeden kaynaklanmaktadır. Nitekim ödenmiş sermayeye yapılan eklemeler dışında değer artış fonu «Tablo V» kapsamına giren ticaret bankalarında 1991 yılı sonunda 4.820,2 milyar TL'ye yükselmiş ve öz kaynakların % 26.4'ünü oluşturmuştur. Bir önceki yıl salt ticaret bankalarında değer artış fonunun öz sermaye içindeki payı % 29.6 idi.

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirlemiş olduğu «Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yüklümlülükler» oranı bankalar için zorunlu sermaye tutarlarını önemli ölçüde artırmış

bulunmaktadır. Ayrıca, bankalarda öz kaynakların; genel kredi hacmi, bir gerçek ve tüzel kişiye açılacak kredi sınırları, iştiraklere verilebilecek krediler, iştiraklere ayrılacak sermaye tutarı, limit dahilli verilecek teminat mektupları, bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallar için bir sınır, ölçü oluşturma; bankaları, daha fazla öz kaynakla çalışmaya zorlamaktadır. Bankaların öz kaynakları, banka alacaklılarına karşı bir güvence oluşturduğundan, bankaya itibar ve prestij de kazandırdığından, yasal zorunluluklar dışında banka işletmeciliğinin gerekleri de bankalarda öz kaynakların sürekli artmasına yol açmaktadır.

TABLO V
Ticaret Bankalarının
Öz kaynaklarındaki Gelişmeler
(1970-1991)

Yıllar	Ticaret Bankalarının Öz Sermayeleri (Milyar TL)	Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1970	3.3	-
1971	4.0	% 20
1972	4.3	% 8
1973	5.3	% 22
1974	5.6	% 7
1975	6.5	% 16
1976	8.1	% 25
1977	10.2	% 27
1978	12.2	% 20
1979	18.2	% 49
1980	27.6	% 51
1981	86.7	%214
1982	150.2	% 73
1983	272.2	% 81
1984	427.1	% 57
1985	623.2	% 46
1986	917.0	% 47
1987	1.761.1	% 92
1988	3.415.1	% 94
1989	6.191.2	% 81
1990	11.037.0	% 78
1991	18.269.5	% 66

(*) T.C. Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası, Yatırım ve Kalkınma Bankaları hariç.

(**) Denizcilik Bankası, 1985 yılından itibaren salt ticaret bankacılığı yapmakla birlikte, önceki yıllarla karşılaştırmalarda tutarlılığın bozulmaması için, Denizcilik Bankası'nın sermayesi de tablo dışında tutulmuştur.

Genel olarak ticaret bankalarında öz kaynak yapısı incelendiğinde, öz kaynağın % 60.1'ini ödenmiş sermaye, % 10.6'sını yedek akçeler (birikmiş zararlar indirildikten sonra), % 29.3'ünü de değer artış fonu (değer artış karşılıkları dahil) oluşturmaktadır. Gerçekte değer artış fonunun öz kaynaklar içindeki payı, bankaların önemli bir bölümünde değer artış fonları kısmen ödenmiş sermayeye eklenmiş olduğundan, % 30.0'un çok üstündedir.

Ticaret bankaları genelinde öz kaynağın yapısı 1991 yılında bir önceki yıla göre değişmiş, ödenmiş sermayenin payı % 50.8'den % 60.1'e yükselirken, yedek akçelerin payı % 19.8'den % 10.6'ya gerilemiş, değer artış fonunun payı ise sırasıyla % 29.4 ve % 29.3 olarak değişmemiştir. 1991 yılında bankalarda ödenmiş sermaye artışı, zararlı bankalarda zarar toplamının bir önceki yıla göre daha büyük boyutlara ulaşması, ödenmiş sermaye artışının kısmen evvelce ayrılmış yedeklerden ve oluşmuş değer artış fonundan karşılanması, öz kaynak yapısında değişikliğe yol açmıştır.

Kamusal sermayeli ticaret bankaları ile özel sermayeli ticaret bankalarının öz kaynak yapıları 1991 yılında da farklı görünüm vermektedir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında öz kaynağın % 62.6'sını ödenmiş sermaye, % 5.9'unu yedek akçeler (zararlar indirildikten sonra), % 31.5'ini değer artış fonu oluşturmaktadır. Özel sermayeli ticaret bankalarında ise 1991 yıl sonu itibarıyla öz sermaye yapısı % 56.8' ödenmiş sermaye, % 14.0 yedek akçe ve % 29.2 değer artış fonu şeklindedir. Özel sermayeli ticaret bankalarında yedek akçeler, kamusal sermayeli bankalara göre, öz kaynaklar içinde daha önemli bir paya sahip bulunmaktadır.

1991 yılında gerek kamusal sermayeli gerek özel sermayeli ticaret bankalarının öz kaynak yapıları bir önceki yıla göre

değişmiştir. Kamusal sermayeli bankalarda öz kaynaklar içinde ödenmiş sermayenin payı % 54.3'den % 62.6'ya yükselirken, yedek akçelerin payı % 10.6'dan % 5.9'a, değer artış fonunun payı da % 35.1'den % 31.5'e gerilemiştir. Özel sermayeli ticaret bankalarında da öz kaynaklar içinde ödenmiş sermayenin payı % 46.5'den % 56.8'e yükselirken, yedek akçelerin payı % 26.7'den % 14.0'e gerilemiş, değer artış fonunun payı da 1990 ve 1991 yıllarında sırasıyla % 26.8 ve % 29.2 olmuştur. Yedek akçe ve değer artış fonlarının bir bölümünün ödenmiş sermayelere eklenmesi, bankalarda öz kaynak yapısını görünüşte etkilemektedir.

Yabancı bankalar özellikle 1980 yılından sonra ülkemize gelmiş olduklarından ve kârlarının önemli bir bölümünü ana merkezlerine transfer ettiklerinden, söz konusu bankalarda yeterli bir yedek akçe birikimi olmamıştır. Ayrıca dar mükellef olan, ülkemizde şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankaların, 1992 öncesinde yeniden değerlendirme hakları da olmadığından, değer artış fonları da oluşmamıştır. Bu nedenlerle yabancı ticaret bankalarının öz kaynaklarının 1991 sonu itibarıyla oluşumu % 78.7 ödenmiş sermaye, % 12.0 yedek akçe, % 9.3 değer artış fonu şeklindedir. Yabancı bankalarda ödenmiş sermaye, öz kaynakların ana ögesini oluşturmaktadır.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda ise öz kaynak yapısı % 83.0 ödenmiş sermaye, % 9.8 yedek akçeler, % 7.2 değer artış fonu biçimindedir. Kalkınma ve yatırım bankalarında ödenmiş sermayenin öz kaynaklar içindeki payı, bu tür bankacılığın gereği görece olarak yüksektir.

2 - Mevduat

Ticaret bankalarının en önemli kaynağını oluşturan mevduatta 1991 yılında gözlenen gelişmeler ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

a) Mevduatta Gelişmeler (Genel Olarak)

1991 yılı sonunda genel mevduat hacmi, diğer bir deyişle TL mevduat ile Döviz Tevdiat Hesapları -DTH'lar- toplam (TÖBANK dahil) bir önceki yıl sonuna göre cari fiyatlarla % 76.9 oranında artarak 168.610,1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. TÖBANK dışında toplam mevduatın 1991 yıl sonunda ulaştığı boyut 166.388,4 milyar TL'dir. 1991 yılında TL mevduat, cari fiyatlarla % 57.4 oranında artış gösterirken, DTH'larda artış % 140.0 gibi büyük boyutla olmuştur. 1991 yılı sonunda TL mevduat toplamı (TÖBANK dahil) 114.526,6, TÖBANK hariç 112.910,3 milyar TL'dir. DTH'lar da, TÖBANK'ın dahil edilip edilmemesine göre, 54.085,3 milyar TL veya 53.478,1 milyar TL olmak-tadır (*).

1970-1991 döneminde TL mevduat-ta gelişmeler de, mevduat türleri itibariyle, ayrıntılı olarak «Tablo VI»da verilmiştir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden, tablo iki bölümlü, 1985 ön-

cesi ve 1985 sonrası olarak düzenlenmiş-tir.

1991 yılında ve daha uzun dönemli olarak 1970-1991 döneminde mevduat-ta gözlenen gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1991 yılında mevduat artış hızı, bir önceki yıla göre hızlanmış. 1990 yılında toplam mevduat cari fiyatlarla % 52.7 oranında artarken, artış hızı 1991 yılında % 76.9'a yükselmiştir. 1991 yılında gerek TL mevduat, gerek DTH'lar bir önceki yıldan daha hızlı artmıştır. TL mevduatta artış hızı % 50.9'dan % 57.4'e yükselirken, DTH'larda artış hızı % 59.1'den % 140.0'a yükselmiştir. 1991 yılında parasal birikimler büyük ölçüde yeniden DTH'lara yönelmiş-tir. 1991 yılında DTH'lardaki cari fiyatlarla % 140.0 artış oranı, 1984 yılından bu yana gözlenen en yüksek artış hızıdır.

(*) Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖ-BANK)'nın genel kurulu yapılmamış olduğundan, bu bankaya ilişkin 1991 yılı bilgileri, Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1991» isimli yayınının çoğu tablosunda yer almamış-tır.

T A B L O VI/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970-1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic. Mev.		Res. Mev.		Bank. Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	12.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	103
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

T A B L O VI/B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985-1991

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Sair Mevduat	Toplam Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8	4.262,9	7.835,5	48.234,9
1990	32.569,3	2.381,9	14.597,4	3.519,4	6.837,6	12.874,2	72.779,8
1991	57.307,2	3.389,7	21.615,3	3.151,3	8.281,5	20.781,6	114.526,6

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not: (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde yer almaktaydı.

(2) Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) harf.

(3) 1991 yılı rakamlarına TÖBANK dahil.

(ii) Toplam mevduatın TL ve DTH olarak bileşimi değişmiş, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı yükselmiştir. DTH'ların 1991 yılında % 140.0 oranında artması sonucu, bir önceki yıla göre, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı % 23.6'dan % 32.1'e yükselirken TL mevduatın payı da % 76.4'den % 67.9'a gerilemiştir.

(iii) 1991 yılında TL mevduatta mevduat türleri itibarıyla artış hızları farklı olmuştur. 1991 yılında TL mevduat içinde en hızlı artışı tasarruf mevduatı göstermiş; tasarruf mevduatı cari fiyatlarla % 76.0 oranında artarak 1991 yılı sonunda (TÖBANK dahil) 57.307,2 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1991 yılında diğer mevduat türleri arasında diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) % 61.4, ticari kuruluşlar mevduatı (ticari mevduat) % 48.1, mevduat sertifikası % 43.3 ve bankalar mevduatı da % 21.1 oranında artmıştır. Buna karşı resmi kuruluşlar mevduatı, cari fiyatlarla dahi % 10.5 oranında azalmıştır.

1991 yılında tasarruf mevduatı artış hızı 1990 düzeyinin üstünde olmakla beraber, 1988 ve 1989 yıllarında ulaştığı düzeyin altında kalmıştır. Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla 1988 yılında % 83.4 ve 1989

yılında % 79.6 oranında arttıktan sonra, artış hızı 1990 yılında % 42.7'ye gerilemiş, 1991 yılında ise yeniden % 76.0'ya yükselmiştir. Gelişmeler tasarruf mevduatı artış hızını, ekonominin büyüme hızından çok izlenen faiz politikasının belirlediğini ortaya koymaktadır. Gerçekten ekonominin canlı olduğu, büyüme hızının % 10'a ulaştığı, 1990 yılında tasarruf mevduatı cari fiyatlarla % 42.7 oranında artışla en yavaş artan mevduat türü olurken, ekonomik büyüme hızının binde 3 dolaylarında bulunduğu 1991'de tasarruf mevduatı % 76.0 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olmaktadır. Tasarruf mevduatının, özellikle vadeli mevduatın faize karşı çok duyarlı olduğu gözlenmektedir.

1991 yılında mevduat sertifikası da bir önceki yıla göre daha hızlı artış göstermiş, artış hızı % 20.4'den % 42.3'e yükselmiştir. Mevduat sertifikası 1990 yılına göre daha hızlı artmış olmakla beraber, artış hızı 1989 yılında % 56.1 olan düzeyine dahi ulaşamamıştır. Son yıllarda repo işlemlerinin gelişmesi etkisini mevduat sertifikası üzerinde de göstermekte, mevduat sertifikası alımına yönelebilecek parasal birikimlerin bir bölümü repo işlemleri ile yatırımcı açısından daha verimli bir şekilde değerlendirilmektedir.

(iv) 1991 yılında ticari mevduat artış hızı cari fiyatlarla bir önceki yıla göre hafifçe yavaşlamış, % 51.6'dan % 48.1'e gerilemiştir. Ticari mevduat artış hızının TL mevduat artış hızının gerisinde kalması sonucu, ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı % 20.0'lerden yaklaşık % 18.9'a gerilemiştir. 1991 yılında ekonomide yaşanan durgunluk etkisini ticari mevduat üzerinde de göstermiş, ticari mevduat artış hızında yavaşlamaya yol açmıştır.

Ticari mevduat artış hızı, yıllar itibariyle, ekonomideki gelişmelerin yönüne göre dalgalanma göstermektedir. 1980 - 1991 döneminde ticari mevduatın yıllar itibariyle göstermiş olduğu artış hızı, cari fiyatlarla sırasıyla % 84.0, % 64.0, % 40.5, % 21.2, % 42.6, % 63.5, % 67.0, % 62.2, % 26.1, % 47.5, % 51.6 ve % 48.1 olmuştur. Anılan dönemde ticari mevduatta artış hızı, cari fiyatlarla % 84.0 ile % 21.2 arasında dalgalanmıştır.

Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1980 yılından bu yana, azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılında ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 35.3 iken, bu pay 1991 yılında % 18.9'a kadar gerilemiştir. 1980'den sonra ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1986 ve 1987 yılları dışında sürekli azalmıştır. Ekonominin büyüme hızı ile birlikte enflasyon oranı, ticari mevduatın artış hızını belirleyen en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Son yıllarda ekonomide repo işlemlerinin yaygınlaşması, firmaların geçici fon fazlalarını repo işlemleriyle değerlendirmeleri, 1987 yılından bu yana kuşkusuz ticari mevduat artış hızını frenleyen diğer bir etmen olmaktadır.

Ticari mevduat yıl sonlarında yapay işlemlerle kabank gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalarımız genellikle yıl sonlarında ticari mevduatı kabank göstermektedirler. Ancak, bu işlem her yıl sistematik bir şekilde yinelen-

ğinden, genel eğilimi fazla etkilememektedir.

(v) Ülkemizde düzenli gelişme göstermeyen bir mevduat türü de bankalar mevduatıdır. 1970'li yıllarda bankalar mevduatı artış hızını belirleyen en önemli etken, bankalar mevduatı şeklinde ülkemize gelen Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM'ler) olmuştur. Son yıllarda böyle bir etken söz konusu olmadığı halde, bankalar mevduatı artış hızı, oldukça geniş aralık içinde değişmektedir. Bankalar mevduatı, 1988 yılında % 60.3 gibi çok hızlı bir şekilde arttıktan sonra, artış hızı 1989'da % 30.6'ya gerilemiş, 1990'da yeniden % 60.4'e yükselmiş, 1991'de ise % 21.1'e düşmüştür. Bankalar mevduatı artış hızını etkileyen üç etkenden söz edilebilir: (i) Bankaların dış kaynak kullanımları, (ii) bankalararası (İnterbank) piyasasının gelişmesi, (iii) bankaların yıl sonlarında mevduatlarını yüksek gösterme çabaları.

Bankaların kullandıkları dış kredilerin bir bölümünü, bankalar mevduatı hesabından göstermeleri olasıdır. Bu nedenle bankalar mevduatı artış hızını, bir ölçüde de olsa, yine bankalarca kullanılan dış kaynakların etkilediği söylenebilir.

1986 yılından bu yana TCMB gözetim ve denetimindeki bankalararası para piyasasının gelişmesi, fon fazlası olan bankaların diğer bankalara mevduat yapmaları yerine, fon fazlalarını bu piyasada kısa süreli olarak satma olanağı sağlamıştır. Bankalararası para piyasasının gelişmesi, kuşkusuz bankalar mevduatını etkilemekte, Bankalararası Para Piyasası işlemleri, bilançolarda ayrıca yer almaktadır.

Bankalar mevduatı da yıl sonlarında yapay işlemlerle kabank gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalar yıl sonlarında, karşılıklı mevduat yaparak, mevduat toplamalarını yüksek gösterebilmektedirler. Türkiye'de konsolide mevduat hesap-

lanırken, çift sayımı önlemek için, yurt içinde bankaların birbirlerine yaptıkları mevduatın elimine edilmesi gerekir.

Bankalar mevduatının TL mevduatı içindeki payı 1976 yılında, DÇM'lerin etkisi ile % 15.9'a kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda düşerek 1984 yılında % 6.8'e değin inmiş idi. 1984 yılından sonra bankalar mevduatının TL mevduatı içindeki payı yeniden yükselmeye başlamış, bu pay 1988 yılında % 11.3'e kadar çıkmış ise de 1989 yılı sonunda % 8.8'e, 1991' de de % 7.2'ye düşmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, bankalar mevduatı, yıl sonlarında yapay işlemlerle türetilmeye elverişli bir mevduattır. 1991 yılı sonunda da bankaların, karşılıklı mevduat yapma yoluyla toplam mevduatı en azından 1.5-2.0 trilyon TL fazla gösterdikleri söylenebilir.

(vi) 1991 yılında cari fiyatlarla dahi azalan tek mevduat türü, resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) olmuştur. 1990 yılında % 107.2 artışla en hızlı artan mevduat türü olan resmi mevduat, 1991 yılında salt tutar olarak dahi bir önceki yıl düzeyini koruyamamış, % 10.5 oranında azalmıştır. Bu azalış sonucu resmi mevduatın TL mevduatı içindeki payı % 2.8'e değin gerilemiştir. Resmi mevduat TL mevduatı içinde % 10.0 dolayında pay taşıırken 1988 yılında tanım değişikliği yapılarak, sosyal güvenlik kurumları mevduatının Diğer Kuruluşlar Mevduatı (Sair Mevduat) kapsamına alınması üzerine, toplam mevduat içindeki payı önemli boyutta azalmıştır.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre; «Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabirlerine yatırılması» zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı Kanun m. 41). Bu nedenle de resmi mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın muhabiri T.C. Ziraat Banka-

sı'nda toplanmaktadır. Nitekim 1991 sonu itibarıyla de resmi mevduatın % 82.9'u T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların resmi mevduat içindeki payları toplamı da % 96.7'ye kadar yükselmektedir.

(vii) 1985 yılında mevduat tasnifine ayrı bir mevduat türü olarak dahil edilen, sosyal güvenlik kurumları mevduatı dışında, dernek, tesis, vakıf, sendika ve birliklerin, yabancı elçilik ve konsoloslukların TL mevduatını da içeren diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) özellikle 1988 yılında tanım değişikliği yapılarak, sosyal güvenlik kurumları mevduatının resmi mevduattan çıkarılarak bu türe dahil edilmesinden sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. 1985 yılında diğer kuruluşlar mevduatının TL mevduatı içindeki payı % 4.3 düzeyinde iken, özellikle 1988 yılındaki tanım değişikliği nedeni ile büyük sıçrama yapmış ve 1991 yılında % 18.1'e kadar yükselmiştir.

(viii) 1991 yılı sonunda TL mevduatın yapısı (kompozisyonu) % 50.0 tasarruf mevduatı, % 18.9 ticari mevduat, % 18.1 diğer kuruluşlar mevduatı, % 7.2 bankalar mevduatı, % 3.0 mevduat sertifikası, % 2.8'i de resmi mevduat şeklindedir. TL mevduatın türler itibarıyla dağılımında bir önceki yıla göre gözlenen değişiklik, mevduat içinde tasarruf mevduatı ile diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) paylarının yükselmesine karşılık, diğer mevduat türlerinin paylarının azalmasıdır. Açıklanan verilere göre, bir önceki yıl göz önünde tutulunca, TL mevduatı içinde tasarruf mevduatının payı % 44.8'den % 50.0'ye, diğer kuruluşlar mevduatının payı da % 17.7'den % 18.1'e yükselirken, ticari mevduatın payı % 20.0'den % 18.9'a, bankalar mevduatının payı % 9.4'den % 7.2'ye, mevduat sertifikasının payı % 3.3'den % 3.0'e, resmi kuruluşlar mevduatının payı da % 4.8'den % 2.8'e gerilemiştir.

Geniş bir zaman aralığı içinde banka-

çılık sisteminde mevduat bileşimi incelenildiğinde, önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibariyle bileşimi ve bu bileşimde 1970-1991 döneminde oluşan değişimler «Tablo VII»de izlenebilir. Mevduat ayırımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden «Tablo VII» iki bölümü olarak düzenlenmiştir.

Bankalardaki mevduat bileşimi 1970-1991 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatı

nın payının 1980 yılına kadar sürekli düştüğü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında gerilediği, 1988 ve 1989 yıllarında yükseldiği, 1990 yılında düştükten sonra 1991 yılında, 1985'den bu yana en yüksek düzeyine çıktığı görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen diğer kuru-

T A B L O VII/A
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1970-1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	65.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

T A B L O VII/B
Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (%)
(1985-1991)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifika	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı
1985	47.5	7.6	21.7	10.1	8.8	4.3
1986	43.5	6.0	24.1	10.0	12.5	3.9
1987	37.3	7.5	27.9	12.0	11.0	4.3
1988	43.9	4.3	22.5	5.1	11.3	12.9
1989	47.4	4.1	20.0	3.5	8.8	16.2
1990	44.8	3.3	20.0	4.8	9.4	17.7
1991	50.0	3.0	18.9	2.8	7.2	18.1

Not: 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

luşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış, 1984 ve 1985 yıllarında % 21.7'ye değin düşmüştür: 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yeniden yaşılayarak % 22.5'e düşmüştür. 1989 ve 1990 yıllarında ticari mevduat artış hızının yükselerek sırasıyla % 47.5 ve % 51.6'ya çıkmasına karşın; ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, % 20.0'ye değin gerilemiştir. 1991 yılında ise ticari mevduat artış hızının, genelde TL mevduat artış hızının da gerisinde kalması sonucu pay % 18.9'a kadar inmiştir. Bu pay

hemen hemen 1970'li yılların başlarındaki düzey dolayındadır.

(ix) İzlenen faiz politikası, tasarruf mevduatının artış hızı, mevduatın TL mevduat ve döviz mevduatı olarak dağılımının yanı sıra, etkisini mevduatın vade bileşimi üzerinde de göstermektedir. 1980 yılında mevduatın vade itibarıyla dağılımı % 72.5 vadesiz, % 27.5 vadeli şeklinde iken, bu oranlar sırasıyla 1981 yılında % 55.4 - % 44.6, 1982 sonu itibarıyla da % 49.2 - % 50.8 olmuş ve böylece 1982 yılında ilk kez vadeli mevduat tutar olarak vadesiz mevduatı aşmıştır. 1983 yılı başlarında faiz rejiminde yapılan değişikliklerle vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının daraltılması, mevduatın vade bileşimini etkilemiş, anılan yıl vadeli mevduatın payının gerilemesine yol açmıştır. 1983 yılı sonlarında faiz makasının yeniden vadeli mevduat lehine açılması sonucu, vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı artmaya başlamış; 1985 yılı sonu itibarıyla vadeli mevduatın payı (ihbarlı mevduat da-

T A B L O V I I I
Mevduatın Kaynağı İtibariyle Dağılımı (%)
-Sektörel Dağılım-

Kaynak veya Sektör	1982	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Kamu İdareleri	4.6	7.2	6.8	6.8	5.0	6.4	6.2
Kamu Girişimleri	3.5	6.1	6.2	4.6	4.6	5.3	3.9
Diğer Finansal Kurumlar	7.9	6.1	8.7	10.0	6.8	7.8	2.7
Kalkınma Yatırım Bankaları	0.1	0.2	0.5	1.0	0.7	1.0	0.5
Sosyal Güvenlik Kurumları	6.2	4.3	6.4	7.5	4.6	5.5	1.9
Sigorta Şirketleri	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.1
Kooperatifler	1.5	1.5	1.7	1.4	1.3	1.1	1.2
Özel Girişimler	22.4	19.4	22.2	17.7	15.4	14.6	10.8
Hanehalkı	46.2	48.7	40.3	48.3	56.9	54.6	65.2
Mevduat Sertifikası	10.9	6.7	8.0	4.8	4.6	3.6	3.5
Diğer	4.5	5.8	7.8	7.8	6.7	7.7	7.7
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası 1991 yıllık rapor, s. 154, Tablo 33.

(1991 yılı Kasım ayı itibarıyla)

Not: (1) Mevduat bankaları arası mevduat hariç.

(2) Diğer mevduat, kâr amacı gütmeyen kuruluş mevduatı, Merkez Bankası mevduatı ve yurt dışındaki bankalar mevduatını içermektedir.

hili) % 60.6'ya ulaşmıştır. 1986 ve 1987 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı gerilemiş, 1987 yılında % 54.4'e düşmüştür. 1988 ve 1989 yıllarında ise vadeli mevduatın yüksek faizle özendirilmesi sonucu, 1989 yılı sonunda toplam TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 34.9'a kadar düşerken, vadeli mevduatın payı, % 65.1'e ulaşmış idi. Ancak, 1990 yılında vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz makasının bir ölçüde kapanması sonucu, TL mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 38.6'ya yükselirken, vadeli mevduatın payı % 61.4'e gerilemişti. 1991 yılında vadeli mevduatın daha hızlı artması sonucu, toplam mevduat içinde vadeli olanların payı yeniden % 70.6'ya, bankacılık tarihimizde saptayabildiğimiz en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Buna karşı vadesiz mevduatın payı % 29.4'e kadar inmiştir.

(x) Mevduatın kaynağı veya sektörel dağılımı «Tablo VIII»de verilmiştir.

1991 Kasım ayı sonu itibarıyla mevduatın yaklaşık % 65.2'sinin hane halkından, % 10.8'inin özel işletmelerden, % 10.1'inin kamu idare ve teşebbüslerinden, % 7.7'sinin diğer kurum ve kuruluşlardan (kâr amacı gütmeyen kurumlar, Merkez Bankası ve yurt dışındaki bankalar), % 3.5'inin mevduat sertifikalarından, % 2.7'sinin de ticaret bankaları dışındaki

finansal kurumlardan (kalkınma ve yatırım bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri ve kooperatifler) kaynaklandığı görülmektedir. 1991 yılında hane halkı mevduatının payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bunun nedeni, izlenen faiz politikası sonucu özellikle tasarruf mevduatındaki artıştır.

Mevduatın sektörel dağılımı 1982 – 1991 gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde hane halkının, kamu idareleri ve kamu girişimleri ile diğer kurum ve kuruluşların payının arttığı, buna karşı özel girişimlerle, mevduat sertifikası payının gerilediği görülmektedir. Ancak, karşılaştırmanın diğer yılların yıl sonu rakamlarıyla, 1991 yılının ise Kasım ayı sonu itibarıyla yapıldığı dikkate alınmalıdır. Bu tür bir karşılaştırmada, özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı aşırı ölçüde düşmüş gözükmemektedir. Özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı 1982 yılında % 22.4 iken bu pay 1991 Kasım'ında % 10.8 düzeyindedir. Ülkemizde ticari kuruluşlar mevduatı yıl sonlarında ya da işlemle yüksek gösterildiğinden, yıl sonu rakamları ile Kasım ayı sonu rakamlarının karşılaştırılması bir ölçüde yanıltıcı olmaktadır. Tabloda görüldüğü ölçüde olmamakla beraber, son yıllarda özel girişimlerin mevduatında görece bir yavaşlama olduğu açıktır. Diğer kurum ve kuruluşların toplam mevduat içindeki payı da sürekli artmaktadır. Bu artış daha çok

T A B L O I X
Mevduatın Bölgearası Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Orta Kuzey	22.1	20.8	23.8	23.8	24.0	23.6	23.5	25.7	26.5	25.5
Ege	13.5	12.9	13.8	13.7	12.9	12.8	13.0	12.8	12.5	13.2
Marmara	39.1	44.9	42.3	43.0	41.9	42.2	42.8	42.0	42.3	40.8
Akdeniz	6.5	7.2	7.0	7.4	7.2	7.3	7.0	6.5	6.1	6.7
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.0	1.0
Güney Doğu	1.4	1.2	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.1	1.1
Karadeniz	7.9	5.6	5.2	5.0	5.7	5.8	5.3	5.0	4.7	5.2
Orta Doğu	3.3	2.2	2.1	2.0	2.3	2.1	2.1	2.0	2.0	2.2
Orta Güney	4.4	3.7	3.4	3.0	3.8	4.18	4.2	3.8	3.8	4.3

Not: 1986 yılından itibaren DTH da dahil, 1991 yılında TÖBANK hariç.

yurt dışındaki bankalar mevduatından kaynaklanmaktadır. Ancak, 1991 yılında yurt dışı banka mevduatında 1990 yılına kıyasla bir azalma gözlenmiştir.

(xi) Mevduatın bölgeler arası dağılımı ve bu dağılımda 1970-1991 dönemindeki gelişmeler «Tablo IX» da izlenebilir.

1991 yılında mevduatın bölgeler arası dağılımında bir önceki yıla göre göze çarpan değişiklik, Ege, Akdeniz, Karadeniz, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin payının yükselmesi; buna karşı diğer bölgelerin paylarının değişmemesi veya azalmasıdır. En belirgin değişiklik artış yönünden Akdeniz Bölgesi'nde gözlenmiş, bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı % 6.1'den % 6.7'ye yükselmiştir. Buna karşı Marmara Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payındaki azalış dikkat çekicidir. 1991 yılında Marmara Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki payı % 42.3'den % 40.8'e gerilemiştir. Bu bölgede repo işlemlerinin artması, sermaye piyasası işlemleri mevduat artışını olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevduatın bölgelerarası dağılımı 1970-1991 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin payının % 39.1'den % 40.8'e; Orta Kuzey Bölgesi'nin payının % 22.1'den % 25.5'e yükseldiği; buna karşı kalınmada gerice yöreler olarak nitelendirilebilecek bölgelerin paylarının ise azaldığı görülmektedir. 1970 yılında Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam mevduat içindeki payı % 10.9 iken, bu oran 1991 sonunda % 8.6'ya gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki görece payının düşüşü daha dikkat çekici boyutlarda olmuş; bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı 1970-1991 döneminde, % 7.9'dan % 5.2'ye gerilemiştir. «Tablo IX», ülkemizde mevduatın dağılımı açısından dengesizliğin uzun sürede azalmadığını, tersine artarak sürdüğünü ortaya koymaktadır.

(xii) Türk bankacılık sisteminin yurt dışına açılma çabalarına karşın, ulusal bankalarımızın yurt dışındaki 20 şubesinin topladığı mevduat 1991 yıl sonu itibarıyla 4.449,8 milyar TL olmuştur. Kuzey Kıbrıs dahil dış ülkelerde toplanan mevduatın toplam mevduat içindeki payı % 2.7 dolayındadır. Bir önceki yıl bankaların yurt dışı şubelerinin toplam mevduat içindeki payı % 1.7 dolayında idi. 1991 yılında bankaların yurt dışı şubelerindeki mevduat % 170.7 oranında artmıştır. Yurt dışı şubelerin mevduatı esas itibarıyla bankalar mevduatı ile DTH'lardan oluşmaktadır.

b) Tasarruf Mevduatında Gelişmeler

Toplam TL mevduat içinde, % 50.0 paya sahip olan tasarruf mevduatında 1991 yılında ve 1970-1991 dönemindeki gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir:

(i) Tasarruf mevduatı, 1991 yılında % 76.0 oranında artarak yıl sonunda (mevduat sertifikası hariç, TÖBANK dahil) 57.307,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Tasarruf mevduatı, 1990 yılında en yavaş artan mevduat türü iken, 1991 yılında TL mevduat içinde en hızlı artan mevduat türü olmuştur. Tasarruf mevduatı 1990 yılında % 42.7 oranında artmış iken, artış hızı 1991 yılında % 76.0'ya yükselmiştir. Tasarruf mevduatındaki gelişmelere 1980-1991 gibi daha geniş bir zaman boyutunda baktığımızda, gelişmelerin düzensiz olduğu görülmektedir. Bu dönemde tasarruf mevduatında yıllık artış hızı cari fiyatlarla % 102.6 ile % 28.5 arasında değişmiştir. 1980-1991 yılları arasında tasarruf mevduatı cari fiyatlarla en hızlı 1981 yılında % 102.6 oranında artmış, artış hızı en düşük düzeyine ise % 28.5 olarak 1983 yılında inmiştir. İzlenen faiz ve kur politikasına göre tasarruf mevduatında gelişmeler, cari fiyatlarla da olsa, önemli iniş ve çıkışlar göstermiştir. 1983 yılını izleyen yıllarda, ta-

sarruf mevduatı 1984, 1988, 1989 ve 1991 yıllarında hızlı artış göstermiş, 1986, 1987 ve 1990 yıllarında ise en yavaş artan mevduat türü olmuştur. Tasarruf mevduatının ekonominin durgun olduğu yıllarda daha hızlı arttığı, buna karşı canlı yıllarda tasarruf mevduatının artış hızının yavaşladığı gözlenmektedir.

(ii) 1991 yılında da vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki artış hızları farklı olmuş, vadeli mevduat % 83.2 oranında artarken vadesiz tasarruf mevduatında artış hızı % 38.4 düzeyinde kalmıştır. Bir önceki yıl ise gelişme 1991 yılına göre zıt yönde olmuş, vadesiz tasarruf mevduatı vadeli tasarruf mevduatından daha hızlı artmış, vadesiz tasarruf mevduatı % 56.0 oranında artarken, vadeli mevduatta artış hızı % 43.0'de kalmış idi.

(iii) Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatında gelişme hızlarının farklı oluşu, tasarruf mevduatının vade bileşimini etkilemiş; vadeli tasarruf mevduatının payı % 83.8'den % 87.3'e yükselirken, vadesiz tasarruf mevduatının payı % 16.2'den % 12.7'ye gerilemiştir.

Tasarruf mevduatının vadeli vadesiz ayrırımı ve tasarruf mevduatının vade yapısında 1970-1991 döneminde görülen değişimler «Tablo X»de gösterilmiştir.

«Tablo X», tasarruf mevduatının vade yapısının son yıllarda ne kadar dramatik bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Vadesiz tasarruf mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1977 yılında % 70 dolayında iken, bu oran 1982 yılında % 18.2'ye kadar indikten sonra 1983 yılında tekrar % 31.0'e yükselmiş, 1985 yılında %

11.6'ya değin gerilemiş, 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla % 15.5 ve % 21.8 olmuş, 1988 ve 1989 yıllarında yeniden % 14.8'e düşmüş, 1990 yılında da % 16.2'ye yükseldikten sonra 1991 yılında % 12.7'ye gerilemiştir. Buna karşı vadeli tasarruf mevduatının payı 1977 yılında % 30.0 dolayında iken, 1991 yılında % 87.3 düzeyine kadar yükselmiş bulunmaktadır.

(iv) 1991 yılında tasarruf mevduatının bölgeler arası dağılımında belirgin bir değişiklik olmamakla beraber; Marmara Bölgesi'nin payının azaldığı, % 45.2'den % 44.5'e gerilediği; buna karşı Akdeniz Bölgesi'nin payının % 8.5'den % 9.0'a, Ege Bölgesi'nin payının % 18.9'dan % 19.0'a, Orta Kuzey Bölgesi'nin payının da % 13.2'den % 13.4'e yükseldiği görülmektedir. 1991 yılında Marmara Bölgesi'nin toplam tasarruf mevduatı içindeki payının azalması, bu bölgede oluşan parasal birikimlerin DTH'lara yönelmesi ile açıklanabilir.

(v) Tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımın 1970-1991 döneminde göstermiş olduğu eğilimler, «Tablo XI»de izlenebilir.

1970-1991 döneminde tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımındaki gelişmeler incelendiğinde, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin paylarının arttığı, diğer bölgelerin paylarının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1970-1991 döneminde Marmara Bölgesi'nin payı % 37.1'den % 44.5'e, Ege Bölgesi'nin payı % 15.6'dan % 19.0'a, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 7.3'den % 9.0'a yükselmiş; buna karşılık kalkınmada gerice olarak nitelendi-

T A B L O X
Tasarruf Mevduatının Vadeler İtibariyle Dağılımı (%)

Mevduat Türü	1970	1980	1984*	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Vadeli Tas.	32.8	46.6	86.6	88.4	84.5	78.2	85.2	85.2	83.8	87.3
Vadesiz Tas.	67.2	53.4	13.4	11.6	15.5	21.8	14.8	14.8	16.2	12.7

(*) İhbarlı mevduat, vadeli mevduata dahildir.

rebileceğimiz bölgelerin payı giderek azalma eğilimi göstermiştir. Gerice veya kalınmada öncelikli yöre olarak nitelendirilebilecek dört bölgenin (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu, Orta Güney) toplam tasarruf mevduatı içindeki payları 1970 yılında % 12.4 düzeyinde iken, 1990 yılında «Tablo XI»de gösterildiği gibi % 8.1'e düşmüştür. «Tablo XI», ülkemizde bölgelerarası dengesizliklerin diğer bir göstergesi olmaktadır.

Tasarruf mevduatı içinde payı dramatik bir şekilde azalan bölgelerden biri de, Türkiye'nin gelişmiş yöreleri arasında yer alan Orta Kuzey bölgedir. Orta Kuzey Bölgesi'nin tasarruf mevduatı içindeki payı 1970-1991 döneminde % 18.0'den % 13.4'e düşmüştür. Buna karşı bu bölgenin toplam mevduatı içindeki payı, sair ve resmi mevduatın Ankara'da toplanması nedeniyle artmaktadır.

Tasarruf mevduatındaki gelişmeler incelenirken, 1985 yılından itibaren mevduat sertifikası ile diğer kuruluşlar mevduatının, tasarruf mevduatı dışında gösterildiği dikkate alınmalıdır.

(vi) Tasarruf mevduatının büyüklük ve hesap adetleri itibariyle 1991 yılında dağılımı «Tablo XII»de verilmiştir.

«Tablo XII»de tasarruf mevduatının hesaplar itibariyle dağılımındaki dengesiz-

liği ortaya koymaktadır. Sayı itibariyle hesapların % 90.4'ü, toplam tasarruf mevduatının % 17.6'sına, hesapların yaklaşık % 95.0'i toplam tasarruf mevduatının % 30.7'sine sahip olmasına karşılık, tasarruf mevduatının % 69.3'ü hesap sahiplerinin yaklaşık % 5.0'ine ait bulunmaktadır.

1991 yıl sonu itibariyle tutarı 3 milyon TL ve daha az hesap sayısı 33.213.147 olup, toplam hesap sayısının % 90.4'ünü oluşturmaya karşılık, toplam tasarruf mevduatının % 17.6'sına sahip bulunmaktadır. 3 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı hesap sayısı ise 3.530.052 olup, toplam hesap sayısının yaklaşık % 9.6'sını oluşturmaya karşılık toplam tasarruf mevduatının % 82.4'üne egemen bulunmaktadır. Bir hesap başına 50 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı, toplam tasarruf mevduatının % 26.2'sini oluşturmaktadır. Bir hesap başına 50 milyon TL'den fazla tasarruf mevduatı olanlar ise mevduat sahiplerinin ancak binde 4.6'sını oluşturmaktadır.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatın bireyler arasında dağılımındaki dengesizliği göze çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, yukarıdaki ayırım, hesap adetleri itibariyledir. Yüksek gelirli bir mudiin, birden fazla bü-

T A B L O X I
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)
(1970-1991)

Bölgeler	1970	1980	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Orta Kuzey	18.0	16.1	18.4	17.2	16.1	14.4	13.6	13.4	13.2	13.4
Ege	15.6	16.8	16.4	16.5	17.7	18.6	18.7	18.9	18.9	19.0
Marmara	37.1	40.4	43.0	44.2	40.9	41.9	43.2	44.1	45.2	44.5
Akdeniz	7.3	7.4	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0	8.8	8.5	9.0
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.4	1.3	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3	1.3
Güney Doğu	1.5	1.4	1.0	1.0	1.3	1.3	1.3	1.2	1.3	1.3
Karadeniz	9.6	8.1	6.1	6.1	7.0	7.0	6.4	6.2	5.9	6.0
Orta Doğu	3.7	3.2	2.6	2.5	3.1	2.8	2.7	2.5	2.5	2.4
Orta Güney	5.1	4.6	3.7	3.5	3.9	3.7	3.7	3.5	3.2	3.1

T A B L O X I I
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1991)

Hesap Grubu (TL)	Tutar		Hesap Sayısı	
	Milyon TL	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
0 - 3.000.000	9.899,8	17,6	33.213.147	90,39
3.000.001 - 6.000.000	7.384,8	13,1	1.700.133	4,63
6.000.001 - 25.000.000	15.755,2	27,9	1.436.225	3,91
25.000.001 - 50.000.000	8.575,7	15,2	261.029	0,71
50.000.001 - 100.000.000	5.931,5	10,5	86.467	0,23
100.000.001 - +	8.868,4	15,7	46.198	0,13
T o p l a m	56.415,4	100,0	36.743.199	100,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No. 169. **Not:** TÖBANK hariç.

yük tutarda hesabı da olabilir. Tablo, hesap adedine göre değil de mudi sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatın dağılımındaki çarpıklığın boyutu daha çarpıcı biçimde görülebilecekti. Yıllar itibarıyla karşılaştırmalar tasarruf mevduatının hesaplar arasında dağılımındaki dengesizliğin giderek arttığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında 3 milyon TL'ye kadar hesaplar toplam mevduatın % 40,8'ine, 25 milyon TL'den fazla hesaplar da % 17,4'üne egemen iken, 1991 yılında 3 milyon TL'den az hesapların payı % 17,6'ya düşerken, 25 milyon TL'den fazla hesapların payı % 41,4'e yükselmiştir.

c) Döviz Tevdiat Hesaplarında Gelişmeler

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar), 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilere de DTH açma olanağı tanınmasıyla hızlı artış göstermiştir. 1983 yılı sonunda 30,7 milyar TL olan DTH'lar, 1985 yılı sonunda 1.153,8 milyar TL'ye, 1986 yılı sonunda 2.592,5 milyar TL'ye, 1987 yılı sonunda 5.598,1 milyar TL'ye, 1988'de 9.411,3 milyar TL'ye, 1989 yılında

14.169,6 milyar TL'ye ve 1990 yılında 22.538,0 milyar TL'ye, 1991 yılı sonunda da 54.083,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece DTH'ların TL mevduata oranı % 47,2'ye, toplam mevduat içindeki payı da % 32,1'e yükselmiştir. DTH'ların 1991 sonu itibarıyla % 42,7'si Marmara, % 17,6'sı Orta Kuzey ve % 12,8'i Ege Bölgesi'nde toplanmıştır. DTH'lar içinde üç gelişmiş bölgenin payı % 73,0'e ulaşmaktadır. Bankaların yurt dışı şubelerindeki DTH'ların toplam DTH'lar içindeki payı da % 3,9'dur. DTH'lar da, TL mevduatta olduğu gibi, büyük bankalarda (T.C. Ziraat, T. İş Bankası, Yapı ve Kredi, Akbank) toplanmıştır. 1991 sonu itibarıyla bu dört büyük bankanın DTH'lar içindeki toplam payı % 46,0'dır. Bu pay da anılan bankaların toplam mevduat içindeki payına paralel düşmektedir. Söz konusu dört bankanın DTH'lar içindeki payı 1988 yılında % 59,5 iken, 1989'da % 56,9'a, 1990'da % 51,0'e ve 1991'de de % 46,0'ya düşmüştür.

d) T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler

1991 sonu itibarıyla TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler toplamı (İDT'lere sanayici senetleri karşılığı

verilen krediler hariç) 4.522,3 milyar TL olmuştur. Bu tutara Tarım Kredi Kooperatifleri'ne açılan krediler dahildir. TCMB'nin bir önceki yıl bu kapsamda açmış olduğu kredilerin toplamı 4.541,9 milyar TL idi. Buna göre TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler 1991 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla dahi artmamış, hatta binde 5 oranında azalmıştır. 1990 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler % 81.6 oranında artış göstermiş idi.

TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, izlenen para politikasına, uygulanan para programına göre iniş, çıkış, dalgalanma göstermektedir. Ancak, genel eğilim giderek TCMB kredilerinin banka kaynakları arasındaki payının azalması yönündedir. Nitekim 1991 yıl sonu itibarıyla TCMB'nin kredilerinin toplam banka kaynakları içindeki payı % 1.5 dolayına değin gerilemiştir.

TCMB, 1983-1985 yıllarında Hazine'nin nakit açıklarını kapatmaya yönelik bir politika izlemiş ve bankacılık sektörüne açmış olduğu kredileri görece olarak azaltmıştır. 1986 ve 1987 yıllarında ise iz-

lenen politika, bankacılık sektörüne açılan kredileri genişletici yönde olmuş, söz konusu yıllarda TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler sırasıyla % 44.8 ve % 122.6 oranında artmıştır. TCMB, 1987 yılından sonra yeniden reeskont ve avans kredilerinde kısırcı bir politika izlemeye başlamış, bu politikanın doğal sonucu olarak da bankacılık sistemine açmış olduğu kredilerde artış hızı yavaşlamış, 1988 yılında % 52.7'ye, 1989 yılında da % 40.2'ye düşmüştür. 1990 yılında ise TCMB'nin politikası yeniden değişmiş, TCMB'nin bankaların kısa süreli likidite ihtiyacını karşılamak için bankacılık sektörüne açtığı krediler % 81.6 oranında artmıştır. 1991 yılında ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, cari fiyatlarla dahi 19,6 milyar TL azalmıştır. «Tablo XIII»de izlenebileceği gibi, TCMB'nin, bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin sektörel dağılımı da, izlenen politikalara göre, büyük değişimler göstermektedir. 1991 yılında TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler arasında ticaret sektörüne yönelik olanlar yeniden ağırlık kazanmaya başlamış ve krediler içindeki payı % 45.0 düzeyine kadar yükselmiştir. 1987 yılında

T A B L O X I I I
T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık
Sektörüne Açmış Olduğu Krediler
(Milyar TL)

	1987		1988		1989		1990		1991	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım Kredileri	507.1	40.9	695.9	35.6	920.4	33.0	942.6	29.6	885.9	24.3
Sanayi Kredileri	617.5	49.8	839.7	43.0	1178.7	42.2	1189.3	37.4	974.9	26.7
Esnaf ve Sanatkâr	21.8	1.8	57.7	3.0	94.2	3.4	117.5	3.7	144.1	4.0
Dışsalım Kredileri	54.6	4.4	342.7	17.5	589.5	21.1	229.0	7.2	-	-
Ticaret Kredileri	37.9	3.1	17.2	0.9	9.0	0.3	704.3	22.1	1642.9	45.0
Toplam	1238.9	100.0	1953.2	100.0	2791.8	100.0	3182.7	100.0	3647.8	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası'nın 1991 Yıllık Raporu, s. 151, Tablo 30'dan yararlanarak düzenlenmiştir.

Not: (1) Tarım kredi kooperatiflerine açılan krediler ile İDT'lere sanayici senetleri karşılığı verilen krediler dahil.

(2) Menkul Kıymet Tanzim Fonu avansları ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu avansları dahil değildir.

(3) 1991 yılı Kasım ayı sonu itibarıyla.

seçim ekonomisi nedeniyle TCMB kredileri içinde payı % 40'ı aşmış olan tarım kredilerinin göreceli önemi, 1987'den bu yana azalmaktadır. Tarım kredilerinin, TCMB kredileri içindeki payı 1988'de % 35,6'ya, 1989'da % 33,0'a ve 1990 yılında % 29,6'ya, 1991 yılı Kasım ayı itibarıyla da % 24,3'e gerilemiştir.

Son yıllarda TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı giderek azalmaktadır. TCMB, 1989 yılı sonlarından itibaren uzun süreli kredi tahsisine son vermiştir. Bu politika 1991 yılında da sürmüştür. TCMB'nın bankalara açmış olduğu krediler içinde sanayi kredilerinin payı (İDT'lere sanayi senetleri karşılığı verilen krediler dahil) Kasım/1991 sonu itibarıyla % 26,7'ye düşmüştür. TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı 1986 yılında % 76,9 düzeyinde idi. Ticaret kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı giderek azalmakta iken bu pay 1990 yılında yeni-

den % 22,1 düzeyine, 1991 Kasım sonu itibarıyla da % 45,0'e yükselmiştir. TCMB'nın bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik bir reeskont politikası izlemesi, TCMB kredilerinin sektörel dağıtımını da etkilemektedir.

C. Banka Kredileri

Banka kredilerinin 1991 yılında göstermiş olduğu gelişmeler, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak aşağıda açıklanmış ve 1970 - 1991 döneminde banka kredilerindeki gelişmeler «Tablo XIV»de gösterilmiştir.

1 - Genel Gelişim

Toplam banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil, TCMB'nın dolaysız kredileri hariç) 1991 yılında, cari fiyatlarla % 63,4 oranında 50.714,8 milyar TL artarak yıl sonunda (TÖBANK dahil)

TABLO XIV
Banka Kredileri (1970-1991) (Milyar TL)

Yıllar	Ticaret Bankaları Kredileri	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri	Toplam Banka Kredileri	Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
1970	35,0	16,5	51,5	-	8,3	59,8
1971	-	-	58,7	13,9	11,8	70,5
1972	52,7	19,2	71,9	22,6	13,5	84,4
1973	70,4	23,5	93,5	30,6	13,8	107,7
1974	92,5	34,9	127,4	35,6	22,6	150,0
1975	133,0	49,1	182,1	43,0	22,3	204,4
1976	179,5	75,2	254,7	39,9	61,9	316,6
1977	224,0	103,5	327,5	28,6	119,6	447,1
1978	283,6	88,0	371,6	13,4	124,2	495,8
1979	427,6	114,3	541,9	45,9	214,5	756,4
1980	799,6	143,6	943,2	74,0	367,0	1.310,2
1981	1.402,1	214,0	1.616,1	71,3	495,6	2.111,7
1982	1.928,8	321,6	2.250,4	39,3	578,0	2.828,4
1983	2.552,4	432,7	2.985,1	32,6	645,1	3.630,2
1984	3.287,3	630,9	3.918,2	31,3	565,3	4.483,5
1985	5.802,6	704,3	6.506,9	66,1	931,0	7.437,9
1986	10.025,6	1.491,6	11.517,2	77,0	1.264,8	12.782,0
1987	16.396,9	2.312,7	18.709,6	62,4	2.169,9	20.879,5
1988	23.782,9	3.967,8	27.750,7	48,3	3.164,0	30.914,7
1989	39.855,9	6.190,7	46.046,6	65,9	3.886,5	49.933,1
1990	70.595,4	9.438,8	80.034,2	73,8	2.900,9	82.935,1
1991	115.316,1	15.432,9	130.749,0	63,4	13.589,4	144.338,4

Not: (1) İller Bankası, Kalkınma ve Yatırım Bankaları grubunda yer almaktadır.

(2) 1988 öncesi T.C. Turizm Bankası kredileri Kalkınma ve Yatırım Bankaları grubunda gösterilmiştir.

(3) 1991 TÖBANK dahil.

130.749,0 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1991 yılında banka kredilerinde artış hızı cari fiyatlarla 1989 ve 1990 yıllarından daha düşük olmuştur.

1991 yılında ticaret bankaları olarak nitelendirilen bankaların kredilerindeki artış hızı ile kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinde artış hızı birbirine yakın olmuştur. 1990 yılında ise hızlı kredi artışı, ticaret bankalarından kaynaklanmış idi. 1990 yılında ticaret bankaları kredileri % 77.2 oranında artarken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı % 52.5 düzeyinde kalmıştı. 1991 yılında cari fiyatlarla ticaret bankalarının kredilerindeki artış hızı % 77.2'den % 63.3'e gerilerken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerindeki artış hızı % 52.5'den % 63.5'e yükselmiştir. 1991 yılında banka kredileri genelinde artış hızında yavaşlama ticaret bankalarından kaynaklanmıştır.

Banka kredilerinde gelişmeler daha geniş bir zaman aralığı içinde incelendiğinde, «Tablo XIV»de izlenebileceği gibi, 1970 yılından bu yana genel olarak banka kredilerinde en hızlı artış, cari fiyatlarla 1986 yılında gerçekleşmiş; 1987 ve 1988 yıllarında banka kredilerinde artış hızı yavaşladıktan sonra 1989 ve 1990 yıllarında

yeniden hızlanmış, 1991 yılında ise yeniden yavaşlamış, düzenli bir gelişme göstermemiştir. Gerçekten 1986 yılında tüm banka kredilerinde artış hızı % 77.0 iken, bu hız 1987'de % 62.4'e, 1988 yılında da % 48.3'e düşmüş, 1989 yılında % 65.9'a ve 1990 yılında da % 73.8'e yükseldikten sonra 1991 yılında % 63.4'e gerilemiştir.

1991 sonu itibariyle Türkiye'nin kredi stoku (tüm banka kredileri + TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu dolaysız krediler) bir önceki yıl sonuna göre % 74.0 oranında artarak 144.338,4 milyar TL olmuştur. 1990 yılında kredi stokunun % 66.1 oranında arttığı dikkate alındığında, 1991 yılında kredi stokundaki büyüme bir önceki yıldan daha hızlı olmuştur. 1991 yılında kredi stokunun önceki yıllardan daha hızlı artması, TCMB'nin Hazine'ye açmış olduğu kredilerin bir önceki yıla göre % 368.5 oranında artmasından kaynaklanmıştır.

2 - Banka Kredilerinin Banka Grupları Arasında Dağılımı

1990 yıl sonu itibariyle banka kredilerinin banka grupları itibariyle dağılımı «Tablo XV»de verilmiştir.

TABLO XV
Kredilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam İçinde %	Grup İçinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	115.316,1	88.2	100.0
- Kamusal Sermayeli	56.835,0	43.5	49.3
- Özel Ulusal Sermayeli	54.021,9	41.3	46.8
- Yabancı Bankalar	4.459,2	3.4	3.9
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	15.432,9	11.8	100.0
- Kamusal Sermayeli	12.736,1	9.7	82.5
- Özel Ulusal Sermayeli	2.370,0	1.8	15.4
- Yabancı Bankalar	326,8	0.3	2.1
C. TOPLAM	130.749,0	100.0	
- Kamusal Sermayeli	69.571,1	53.2	
- Özel Ulusal Sermayeli	56.391,9	43.1	
- Yabancı Bankalar	4.786,0	3.7	

Not: TÖBANK dahil.

1991 yıl sonu itibarıyla toplam banka kredilerinin % 88.2'si (Sümerbank ve Etibank dahil) ticaret veya mevduat bankalarınca, % 11.8'i de kalkınma ve yatırım bankalarınca sağlanmıştır. 1991 yılında ticaret bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinde artış hızları, % 63.3 ve % 63.5 olarak birbirine çok yakın olduğundan, toplam banka kredilerinin, ticaret bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımı bir önceki yıla göre değişmemiştir. 1990 yılında toplam banka kredilerinin banka grupları arasında dağılımı, % 88.2 ticaret bankaları, % 11.8 kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde idi.

Ticaret bankaları grubunda 1991 yıl sonu itibarıyla kredilerin bankalar arasındaki dağılımı, % 49.3 kamusal sermayeli bankalar, % 46.8 özel sermayeli bankalar ve % 3.9 da yabancı bankalar şeklindedir. Bir önceki yıla göre, ticaret bankaları kredileri içinde kamusal sermayeli bankaların payı % 51.2'den % 49.3'e gerilerken, özel sermayeli bankaların payı % 44.8'den % 46.8'e yükselmiş, yabancı sermayeli bankaların payı ise hemen hemen değişmemiş, 1990 yılında % 4.0 iken, 1991 yılında da % 3.9 olmuştur.

1991 yılında, bir önceki yıla göre, kamusal sermayeli ticaret (mevduat) bankalarının toplam krediler içindeki payı % 45.1'den % 43.5'e, yabancı sermayeli bankaların payı da hafifçe % 3.6'dan % 3.4'e gerilerken, ulusal sermayeli ticaret bankalarının payı % 39.5'den % 41.3'e yükselmiştir.

Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, 1991 yıl sonu itibarıyla, kamusal sermayeli bankaların (İller Bankası, T. İhracat Kredi Bankası-Eximbank, T. Kalkınma Bankası) bu grup bankaların kredileri içindeki payı % 82.5, özel sermayeli ulusal kalkınma bankalarının (T. Sinai Kalkınma Bankası, Sinai Yatırım ve Kredi Bankası, Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası) payı % 15.4, yabancı sermayeli bankaların (Türk Merchant Bank, Avrupa-Türk

Yatırım Bankası, Yatırım Bank) da % 2.9'dur.

1991 yılında bir önceki yıla göre kalkınma ve yatırım bankaları grubunda kamusal sermayeli bankaların krediler içindeki payı % 81.1'den % 82.5'e, yabancı yatırım ve kalkınma bankalarının payı hafifçe % 1.9'dan % 2.1'e yükselirken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 17.0'den % 15.4'e gerilemiştir. Görülüyor ki 1991 yılında kalkınma ve yatırım bankaları grubunda kredilerin bankalar arası dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Bu grupta kamusal sermayeli bankaların krediler içindeki payı ağırlıklı olarak 1991 yılında da sürmüştür.

1991 yılında tüm banka kredileri içinde kamusal sermayeli ulusal bankaların payı % 53.2, özel sermayeli ulusal bankaların payı % 43.1, yabancı sermayeli bankaların payı da % 3.7'dir. Bir önceki yıla göre toplam krediler içinde banka gruplarının payı belirgin bir şekilde değişiklik göstermemekle beraber, kamusal sermayeli bankaların payı 1.5 puan gerilerken; özel sermayeli bankaların payı artmış, yabancı bankaların payı ise her iki yıl da % 3.8 ve % 3.7 olarak hemen hemen değişme göstermemiştir.

1991 yılında da kamusal sermayeli bankaların kredi piyasasındaki ağırlıkları bir ölçüde azalmakla beraber, sürmüştür.

3 - Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Banka kredilerinin 1991 yılında sektörel dağılımı, önceki yıllarla karşılaştırmalı olarak «Tablo XVI'da verilmiştir.

Banka kredilerinin sektörel dağılımı, 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulan tek düzen hesap planına göre verilmektedir. Bu tasnif değişikliği nedeni ile 1986'dan önceki yıllarla sağlıklı karşılaştırmalar yapmak olanağı kalmadığından, 1986 yılından başlamak üzere bu konuda

TABLO XVI
Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986-1991) (%)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
A. İhtisas Kredileri	26.5	27.0	28.6	28.7	27.4	24.8
1 - Tarım	15.4	14.7	16.2	16.0	16.0	13.9
2 - Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	8.2	7.5	6.4	6.5
3 - Mesleki (Esnaf-Sanatkar)	3.7	3.7	3.4	3.2	3.1	2.7
5 - Denizcilik	0.5	0.4	0.3	0.2	0.1	0.1
4 - Turizm	-	-	-	1.7	1.5	1.5
6 - Diğer İhtisas	-	-	-	0.1	0.3	0.1
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	60.7	57.1	59.5	62.2	64.8
1 - İhracat	11.4	11.2	12.5	13.5	12.7	15.3
2 - İthalat	0.8	0.6	0.6	0.3	0.2	0.1
3 - İşletme	26.7	19.5	15.6	33.4	37.5	35.9
4 - Yatırım	5.7	5.7	4.2	3.2	2.7	1.9
5 - Diğer	15.0	23.7	24.2	9.1	9.1	11.6
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	12.3	14.3	11.8*	10.4*	10.4*
Genel Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Turizm kredileri hariç.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Not: 1989'dan itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdiği turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmeye başlanmıştır.

yeni bir seri düzenlenmektedir. 1989 yılından itibaren de büyük bölümü T. Kalkınma Bankası tarafından verilen turizm kredileri, ihtisas kredileri içinde gösterilmeye başlanmıştır.

1991 yılında banka kredilerinin, ihtisas kredileri, ihtisas dışında kalan krediler, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri olarak ayırımı (turizm kredilerinin ihtisas kredileri içinde gösterildiği de dikkate alındığında); 1990 yılına göre, ihtisas kredilerinin toplam krediler içindeki payının % 27.4'den % 24.8'e gerilediği, ihtisas dışı kredilerin payının % 62.2'den % 64.8'e yükseldiği, kalkınma ve yatırım kredilerinin payının ise (turizm kredileri hariç) % 10.4 olarak değişmediği görülmektedir.

1991 yılında ihtisas kredileri içinde yer alan tarım kredilerinin payı bir önceki yıla göre % 16.0'dan % 13.9'a, mesleki (küçük esnaf ve sanatkar kredileri) kredilerin payı % 3.1'den % 2.7'ye gerilerken, ko-

nut (gayrimenkul) kredilerinin payı her iki yılda da sırasıyla % 6.4 ve % 6.5 olarak hemen hemen değişmemiş, turizm kredilerinin payı da % 1.5 olarak aynı kalmıştır.

1991 yılında ihtisas kredileri dışında kalan kredilerin sektörel dağılımı, önceki yıllara göre, bir ölçüde değişmiştir. İhracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 12.7'den % 15.3'e, tüketici kredilerini de içeren diğer kredilerin payı da % 9.1'den % 11.6'ya yükselirken, işletme kredilerinin payı % 37.5'den % 35.9'a, yatırım kredilerinin payı da % 2.7'den % 1.9'a gerilemiştir.

Ticaret bankalarının vermiş olduğu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payındaki düşüş eğilimi 1991 yılında da sürmüş, söz konusu yatırım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 1.9'a kadar gerilemiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri, daha çok dışsattım ve yatırım finans-

manına yönelik olduğu için, gerçekte tüm banka kredileri içinde dışsıtım kredileri ile yatırım kredilerinin payı, «Tablo XVI»da verilen oranların üstünde bulunmaktadır. 1991 yılında toplam banka kredileri içinde kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı bir önceki yıla göre, (turizm kredileri hariç) % 10.4 olarak değişmemiştir. Turizm kredileri de eklendiğinde bu oran % 11.9'a yükselmektedir. 1991 yılında kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 66.4 oranında artarken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında artış oranı % 47.7'de kalmıştır. Son yıllarda özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızının cari fiyatlarla % 46.3 ve % 47.7 oranlarında, banka kredilerindeki genel artış hızının gerisinde kalışı dikkati çekmekte, bir yerde özel sektör yatırımlarındaki durgunluğu yansıtmaktadır.

4 – Banka Kredilerinin Vade İtibariyle Dağılımı

1991 sonu itibariyle bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil), ihtisas kredileri dışında vermiş oldukları kredilerin 15.001,7 milyar TL'si orta ve uzun süreli. Söz konusu orta ve uzun süreli krediler 1991 yılında cari fiyatlarla % 47.9 oranında artmıştır. İhtisas kredileri dışında banka kredilerinin % 15.3'ü orta ve uzun süreli. Bir önceki yıl ise orta ve uzun süreli kredilerin ihtisas kredileri içindeki payı % 17.5 idi. Buna göre 1991 yılında orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı 2.2 puan gerilemiştir. Bu gelişme 1991 yılına özgü olmayıp bankaların kredi portföylerinde orta ve uzun süreli kredilerin payı sürekli gerilemektedir. 1988 yılında % 27.6 olan bu pay üç yıl gibi kısa sürede % 15.3'e düşmüştür.

1991 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin (ihtisas kredileri dışında) vade dağılımı % 9.5 orta ve uzun süreli, % 90.5 de kısa süreli. Mevduat bankaları kredilerinin 1991 yılında vade

dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemiştir. Gerçekten 1989 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin vade dağılımı % 10.9 orta ve uzun süreli, % 89.1 kısa süreli şeklinde idi. 1991 yılında ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı 1.4 puan veya % 12.8 oranında düşüş göstermiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının kredilerinin ise 1991 sonu itibariyle, turizm kredileri dışında, % 53.3'ü orta ve uzun süreli, % 46.7'si kısa süreli. Bu dağılım, 1990 yılında % 58.8 orta ve uzun süreli, % 41.2 kısa süreli şeklinde idi. 1991 yılında kısa süreli kredilerin kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içindeki göreceli payı da yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının da son yıllarda kısa süreli kredilere yöneledikleri görülmektedir. Örneğin 1989 yılında kalkınma bankalarının kredilerinin yaklaşık % 70.0'i orta ve uzun süreli idi.

Ticaret bankalarının açmış olduğu orta ve uzun süreli krediler, 1991 yılında % 47.9 oranında artış göstermiştir. Ticaret bankalarının kısa süreli kredilerinin artış hızının % 72.7, orta ve uzun süreli kredilerdeki artış oranından çok daha yüksek olması, bankaların kredi portföyünde orta ve uzun süreli kredilerin payının % 9.5'e değin düşmesine yol açmıştır. Son yıllarda ticaret bankalarının açmış oldukları krediler içinde (ihtisas kredileri dışında) orta ve uzun vadeli kredilerin payı 1983 yılında % 30.3 iken, bu pay 1984 yılında % 23.6'ya, 1985'te % 20.0'ye, 1986'da % 15.6'ya, 1987'de % 15.4'e, 1988'de % 15.1'e, 1989'da % 14.4'e, 1990'da % 10.9'a, 1991 yılında % 9.5'e değin gerilemiştir. Bankaların orta vadeli kredilerindeki göreceli gerileme, orta vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığı ve/veya ticaret bankalarının riskli gördükleri için orta ve uzun süreli kredilerden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir. Enflasyonist sürecin de bu gelişmede etkili olduğu, uzun süreli fon sunumunu azalttığı kuşkusuzdur.

5 - Banka Kredilerinin Özel ve Kamu Kesimi Arasında Dağılımı

TCMB'nın 1991 Yıllık Raporu'nda yer alan bilgilerden yararlanılarak, 1980'den bu yana banka kredilerinin kamu ve özel kesim arasındaki dağılımını ve dağılımındaki gelişmeleri gösteren «Tablo XVII» düzenlenmiştir.

«Tablo XVII», 1991 yılında Kasım ayı sonu itibarıyla ticaret (mevduat) bankaları kredilerinin % 11.7'sinin kamu kesimine, % 88.3'ünün de özel işletmeler ve hane halkı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise, anılan tarih itibarıyla ka-

mu kesiminin payı % 17.2, özel kesimin payı ise % 82.8'dir. Toplam banka kredilerinin Kasım 1991 tarihinde kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı ise, kamu kesimi % 12.2, özel sektör % 87.8 şeklindedir. TCMB'nın kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler de hesaba katıldığında, Kasım 1991 sonu itibarıyla kredi stokunda kamu kesiminin payı % 25.0'e yükselmekte, özel kesimin payı da % 75.0 olmaktadır.

Kredilerin, özel ve kamu kesimi arasındaki dağılımına 1980'den bu yana daha geniş bir zaman aralığından bakıldığında; banka kredileri içinde özel kesimin payının yükseldiği, buna karşı kamu kesiminin payının azaldığı görülmektedir. Ger-

T A B L O X V I I
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı (%)

	1980	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	18.8	6.5	12.5	11.5	18.2	18.5	15.4	15.2	11.7
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	93.5	87.5	88.5	81.8	81.5	84.6	84.8	88.3
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	71.5	55.9	51.2	56.0	41.6	39.0	21.8	15.2	17.2
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	44.1	48.8	44.0	58.4	61.0	78.2	84.8	82.8
C. Topl. Banka Kredileri									
- Kamu Sektörü	28.2	13.7	16.5	16.1	20.2	20.6	16.0	15.2	12.2
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	86.3	83.5	83.9	79.8	79.4	84.0	84.8	87.8
D. Kredi Stoku									
- Kamu Sektörü	48.0	25.2	27.3	25.6	29.0	30.7	23.4	20.9	25.0
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	74.8	72.7	74.4	71.0	69.3	76.6	79.1	75.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C.M.B. Yıllık Raporları

- 1991 Yıllık Rapor s. 157, Tablo 37.

- 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not: (1) 1991 yılı Kasım ayı sonu itibarıyedir.

(2) Kredi stokuna T.C.M.B.'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

çekten 1980 yılında kamu sektörü, toplam banka kredilerinin % 28.2'sini kullanırken ve kredi stoku içindeki payı da % 48.0 iken; söz konusu pay, Kasım 1991 tarihi itibarıyla toplam banka kredilerinde % 12.2'ye, kredi stoku içinde de % 25.0'e düşmüştür.

Böyle olmakla beraber kamu kesiminin banka kredileri içindeki payının, 1983 yılında inceleme dönemindeki en düşük düzeyine indikten sonra, 1988 yılı sonuna kadar yeniden yükseldiği, ancak anılan yıldan sonra yeniden düşme eğilimine girdiği gözlenmektedir.

Bankacılık sistemimizde kamu bankaları ağırlık taşımaya karşın, bankaların esas itibarıyla özel kesimi finanse etme özellikleri sürmektedir.

6 - Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı

Banka kredilerinin (1985-1988 yılları içinde, Devlet Yatırım Bankası ve da-

ha sonra bu bankanın yerini alan Türkiye İhracat Kredi Bankası dahil, 1988-1991 yılları için, İller Bankası kredileri hariç) bölgelerarası dağılımı ve dağılımında 1970-1991 dönemindeki gelişmeler «Tablo XVIII»de verilmiştir.

1991 yılında banka kredilerinin bölgesel dağılımında Marmara, Orta Kuzey gibi gelişmiş bölgelerin payı daha da artmış, Akdeniz Bölgesi'nin payı değişmemiş, kalkınmada öncelikli veya geri kalmış yörelerin banka kredileri içindeki payları gerilemiştir.

1991 yılında banka kredileri içinde, bir önceki yıla göre, Marmara Bölgesi'nin payı % 37.7'den % 38.5'e, Orta Kuzey Bölgesi'nin payı da % 25.8'den % 26.8'e çıkarken, Akdeniz Bölgesi'nin % 11.5 ve Güney Doğu Bölgesi'nin de % 0.8 olarak payları değişmemiş; buna karşın Ege Bölgesi'nin payı % 12.4'den % 11.8'e, Karadeniz Bölgesi'nin payı % 6.8'den % 6.1'e, Orta Güney Bölgesi'nin payı % 2.7'den

T A B L O XVIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)
(1970-1991)

Bölgeler	1970	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988*	1989*	1990*	1991**
Orta Kuzey	23.8	19.3	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7	26.1	25.8	26.8
Ege	13.8	14.1	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0	12.5	12.4	11.8
Marmara	35.6	43.3	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.3	38.0	37.7	38.5
Akdeniz	10.5	11.8	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0	11.3	11.5	11.5
Kuzey Doğu	1.8	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8	1.0	0.8	0.7
Güney Doğu	1.9	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8	1.0	0.8	0.8
Karadeniz	7.2	5.1	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6	6.1	6.8	6.1
Orta Doğu	1.8	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.4	1.5	1.4
Orta Güney	3.6	2.9	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4	2.6	2.7	2.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) İller Bankası kredileri hariç.

(**) İller Bankası ve TÖBANK kredileri hariç.

% 2.4'e, Orta Doğu Bölgesi'nin payı % 1.5'den % 1.4'e, Kuzey Doğu Bölgesi'nin payı da % 0.8'den % 0.7'ye gerilemiştir. 30 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney Bölgelerinin krediler içindeki toplam payı 1990 yılında % 5.8 iken bu pay 1991 yılında % 5.3'e inmiştir.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970-1990 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, kredilerin dağılımında dengesizliğin giderilmesi konusunda izlendiği ileri sürülen politikalar ve alındığı bildirilen tüm önlemlere karşın dengesizliğin giderilmediği görülmektedir. Gerçekten 30 ili kapsayan dört gerice yöre ile orta gelişmiş olarak kabul edebileceğimiz Karadeniz Bölgesi, 1970 yılında toplam olarak banka kredilerinin % 16.3'ünden yararlanırken, bu oran 1991 yılı sonunda % 11.4'e kadar düşmüş; buna karşılık Marmara Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay % 35.6'dan % 38.5'e, Orta Kuzey Bölgesi'nin aldığı pay da % 23.8'den % 26.8'e yükselmiştir. Ancak, 1989 ve 1990 yıllarında Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay hızlı bir artış göstermiştir. Karadeniz Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay 1988 yılında % 4.6 iken bu pay 1990 da % 6.8'e yükselmiş ise de 1991 yılında yeniden % 6.1'e gerilemiştir.

7 - Bankaların Gayri Nakdi Kredileri

Tüm dünya bankacılığında olduğu gibi bankalarımızın da bilanço dışı işlemleri, özellikle gayri nakdi kredileri büyük boyutlara ulaşmaktadır. Gayri nakdi krediler içinde teminat mektupları, kabul kredileri, verilen avaller, akreditif taahhütleri, prefinsman kredilerine verilen garantiler önemli yer tutmaktadır. Garanti, kefalet ve taahhütlerin toplamı, Bankalar Birliği'nin araştırmaya esas olan 169 no.lu yayınından yararlanılarak, 1991 yılı sonu için 106.942,8 milyar TL olarak hesaplanmış-

tır. 1991 yılında bankaların gayri nakdi kredilerindeki artış hızı % 82.9 olup, nakdi kredilerinde artış hızı % 64.4'ün üstünde gerçekleşmiştir. 1991 sonu itibarıyla bankaların gayri nakdi kredilerinin nakit kredilerine oranı % 82.3'e yükselmiştir. Bir önceki yılda bu oran % 73.1 idi. Gayri nakdi kredilerin banka grupları arasında dağılımı; % 27.9 kamusal sermayeli ticaret bankaları, % 59.0 özel ticaret bankaları, % 6.2 yabancı bankalar ve % 6.9'u kalkınma ve yatırım bankaları şeklindedir. Özel bankalarda gayri nakdi kredilerin görece olarak yüksekliği, bu bankalarda riski artırmaktadır. Gerçekten özel sermayeli ticaret bankalarında 1991 sonu itibarıyla gayri nakdi krediler, nakdi kredi tutarından fazladır. Yabancı bankaların da ticari nakdi krediler içinde payının % 3.9 dolayında olmasına karşılık, gayri nakdi kredilerde paylarının % 6.2 olması dikkat çekmektedir. Ülkemizde özel bankalar daha çok nakdi olmayan kredilere yönelerek kârlarını arttırmaktadırlar.

1991 yılında gayri nakdi kredilerde artış hızının 1990 yılına göre arttığı, % 54.9'dan % 82.9'a yükseldiği, buna karşın 1987'de ulaştığı % 83.7 artış düzeyini yakalayamadığı görülmektedir.

1991 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının, özellikle T. İhracat Kredi Bankası (Eximbank) ile T. Kalkınma Bankası'nın gayri nakdi kredilerinde hızlı artış sonucu, gayri nakdi krediler içindeki payı % 4.3'den % 6.9'a, yabancı ticaret bankalarının payı da % 5.5'den % 6.2'ye yükselirken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı % 28.6'dan % 27.9'a, özel ulusal ticaret bankalarının payı da % 61.2'den % 59.0'a gerilemiştir.

D. Bankalarda Kâr ve Kârlılık

Tüm bankaların birleştirilmiş net kârı (TCMB hariç, kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1991 yılında (zararlı bankaların dönem zararları ve kâr üzerinden vergile-

rin karşılıkları indirildikten sonra) 5.628,7 milyar TL olmuştur. 1991 yılında bankacılık sisteminde (TCMB hariç) kârın oluşumu aşağıda «Tablo XIX»da verilmiştir.

1991 yılında tüm bankaların (TCMB hariç) kârları, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 45.0 oranında artmıştır. Bankaların toplam kârları 1987 yılında % 96.0, 1988 yılında % 89.0 oranında arttıktan sonra, 1989 yılında cari fiyatlarla artış hızı % 13.2'ye düşmüş, 1990 yılında ise son yılların en yüksek düzeyi olan % 101.8'e ulaşmış, 1991 yılında ise % 45.0'e gerilemiştir.

TABLO XIX
Bankaların Toplu Gelir Tablosu
(1990/1991 - Milyar TL)

	1990	1991
Faiz Gelirleri (+)	33.903,3	66.420,9
Faiz Giderleri (-)	25.028,2	45.661,8
Net Faiz Geliri	8.875,1	20.759,1
Faiz Dışı Gelirler		
Kredilerden Alınan		
Komisyon ve Ücretler	1.036,2	1.777,8
Bankacılık Hizmetleri	1.102,3	1.925,8
Kambiyo Kâr ve Zaran (Net)	(219,2)	(2.650,0)
Sermaye Piyasası		
İşlemleri Kârı (Net)	1.685,5	1.705,4
İştirak ve Kuruluşlardan		
Alınan Kâr Payları	683,6	585,6
Toplam Faiz Dışı Gelirler	4.288,4	3.389,6
Faiz Dışı Gelirler		
Personel Giderleri	5.087,6	8.695,4
Karşılıklar	1.005,3	2.164,0
Vergi ve Harçlar	595,0	1.475,5
Verilen Ücret ve Komisyonlar	140,6	284,8
Amortismanlar	431,3	754,6
Toplam Faiz Dışı Gelirler	7.259,8	13.374,3
Faaliyet Kârı	5.903,7	10.774,4
Diğer Gelirler (+)	2.009,3	2.518,5
Diğer Giderler (-)	3.555,6	7.048,1
Vergi Öncesi Kâr	4.357,4	6.244,8
Vergi Karşılığı (-)	476,8	616,1
Net Kâr	3.880,6	5.628,7

1991 yılında bankaların birleştirilmiş toplam kârları, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre artış göstermesine karşın, reel olarak yaklaşık % 6.6 oranında azalmıştır. 1990 yılında ise banka kârları % 31.8 oranında reel artış göstermiş idi. Bankaların toplam kârlarının artış hızının cari fiyatlarla dahi yavaşlaması, hatta reel olarak azalması, etkisini kârlılık oranları üzerinde de göstermiş, bankalarda Net Kâr/Öz Sermaye oranı önceki yıllara göre düşmüştür. Bankaların Net Kâr/Öz Sermaye oranı 1990 yılında % 27.3'e kadar yükselmiş iken, 1991 yılında % 24.8'e gerilemiştir.

Açıklanan banka kârlarına göre, 1980 yılından itibaren öz sermaye kârlılığındaki gelişmeler şöyledir: 1980 yılında % 64.2 olan Kâr/Öz Sermaye oranı, 1981'de % 35.3'e, 1982'de % 25.9'a, 1983 yılında % 18.2'ye kadar geriledikten sonra 1984 yılında % 26.8'e çıkmış, 1985'te yeniden % 23.5'e düşmüş, 1986'da % 30.1'e, 1987'de % 36.3'e ve 1988 yılında % 38.3'e yükseldikten sonra 1989 yılında % 23.2'ye gerilemiş, 1990 yılında yeniden % 27.3'e yükselmiş, 1991 yılında da % 24.8 olmuştur. Bankaların öz sermaye kârlılık oranı 1980-1991 döneminde, en yüksek 1980 yılı en düşük 1983 yılı olmak üzere, % 64.2 ile % 18.2 arasında, oldukça geniş bir aralık içinde değişmiştir. Aralığın boyutu uzun bir dönemde de banka kârlarının düzenli bir gelişme göstermediğini ortaya koymaktadır.

Bankalarda öz sermaye kârlılığı düzensiz olduğu gibi, ortalama olarak genelde düşüktür. Bankalararası rekabetin artması, bankaların yeni hizmet ve kredi türleri geliştirmede çok başarılı olamamaları, kaynak maliyetinin artması, mevduat münzam karşılığı ve dispoñibilite oranlarının yüksekliği, yeniden değerlendirme sonucu banka öz kaynaklarının hesaben artması, donuk krediler sorunu ve yönetim hataları; öz sermaye kârlılığını olumsuz yönde etkileyen etmenler olarak belirtilebilir.

1991 yılında da bankalarda kârlılık

oranları banka grupları itibarıyla farklıdır. Son yıllarda bu farklılık azalma eğilimi gösterirken, 1991 yılında yeniden büyümüştür. 1991 yılında da en yüksek öz sermaye kârlılık oranı yine yabancı sermayeli ticaret bankalarına aittir. Söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılık oranı (Net Kâr/Öz Sermaye) 1991 yılında % 55.7'dir. Son yıllarda öz sermaye kârlılık oranı yabancı bankalarda düşme eğilimi gösterirken, 1988 yılında % 79.0 olan öz sermaye kârlılığı, 1989 yılında % 43.8'e, 1990 yılında da % 36.1'e değin düşmüş iken, 1991 yılında yine % 55.7'ye yükselmiştir.

Yabancı ticaret bankalarının büyük bir bölümü vergi yönünden dar mükellef olduklarından, yeniden değerlendirme yapamamaktadırlar. Öz kaynakları içinde değer artış fonu yer almadığından, kârlılık oranı bu grup bankalarda daha yüksek gözükmemektedir. Ancak, vergi kanunlarında yapılan değişiklik sonucu 1992 yılından itibaren dar mükellef olanlara da yeniden değerlendirme olanağı tanındığından, bu görüntü önümüzdeki yıllardan itibaren değişebilecektir.

Özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı 1988 yılında % 41.3 iken, 1989 yılında % 27.5'e düşmüş, 1990 yılında % 28.9'a, 1991'de de % 37.2'ye yükselmiştir. 1987 yılında bu gruba giren bankalarda öz sermaye kârlılığının % 43.4 olduğu dikkate alındığında, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında kârlılığın, ortalama olarak 1990 ve 1991 yıllarında yükselişine karşın, 1988 düzeyinin altında kaldığı anlaşılmaktadır.

Ticaret bankaları arasında 1991 yılında da kârlılığı en düşük olan bankalar grubu, kamusal sermayeli ticaret bankalarıdır. Söz konusu bankalarda 1990 yılında % 28.4 olan öz sermaye kârlılığı, 1991 yılında dramatik bir düşüşle % 8.4'e inmiştir. Bu gruba giren bankaların bir tür ihtisas bankaları olmalarının yanı sıra, yönetim sorunları, öz kaynakları içinde değer artış fonlarının önemli boyutta oluşu,

1991 yılında Denizcilik Bankası, Etibank ve T. Emlak Bankası'nın zararlı oluşu, kârlılığın çok düşük düzeylerde kalmasına yol açmıştır.

1991 yılında da kalkınma ve yatırım bankalarında kârlılık oranı, ticaret bankaları grubunun gerisinde kalmıştır. 1988 yılında kalkınma ve yatırım bankalarında ortalama kârlılık oranı % 20.0 dolayında iken, 1989 yılında % 10'a düşmüş, 1990 yılında ise % 14.7'ye yükselmiş ise de 1991 yılında yeniden 13.2'ye gerilemiştir. Bu grupta kamusal sermayeli bankalarda Net Kâr/Öz Sermaye oranı % 8.3 iken, özel sermayeli bankalarda % 40.1'e yükselmektedir. 1991 yılında kalkınma ve yatırım bankaları grubunda, öz sermaye kârlılığı, bir önceki yıla göre, kamusal sermayeli bankalarda % 11.0'den % 8.3'e gerilerken, özel sermayeli bankalarda da % 37.5'ten % 40.1'e yükselmiştir.

Bankalar itibarıyla faiz farkı da, diğer bir deyişle alınan faiz ile verilen faiz arasındaki oransal fark da değişiktir. Faiz farkı 1991 yılında bankalar genelinde % 31.3, ticaret bankaları grubunda ise ortalama % 39.6'dır. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda mevduat ana kaynağı oluşturmadığından ve bu bankalar daha çok öz kaynak veya öz kaynak benzeri fonlarla çalıştıklarından, faiz farkı daha yüksek olmaktadır. 1991 yılında da bu grup bankalarda faiz farkı oranı % 41.1'dir.

1991 yılında ticaret bankaları grubunda faiz farkının, % 49.9 ile en yüksek oranı, yabancı bankalar grubundadır. Özel sermayeli ulusal bankalarda faiz farkı % 35.5, kamusal sermayeli bankalarda da % 24.6'dır. Son yıllarda mevduatın daha çok kamusal sermayeli bankalara yönelmesi ve bu bankalarca verimli bir şekilde krediye dönüştürülememesi, faiz farkını daraltmaktadır.

1988 yılında bankalar genelinde faiz farkı % 21.3 iken, 1989 yılında bu marj hızlı bir düşüşle % 12.0'ye inmiş, 1990 yılında hızlı bir yükselişle % 26.2'ye, 1991

yılında da % 31.3'e çıkmıştır. Tüm banka gruplarında 1991 yılında faiz marjı yükselmiş, kalkınma ve yatırım bankaları genelinde % 35.3'den % 41.1'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarında % 38.1'den % 49.9'a, özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 29.5'den % 35.5'e, kamusal sermayeli bankalarda da % 21.1'den % 24.6'ya yükselmiştir.

Faiz Farkı/Aktif (Varlık) Toplamı şeklinde hesapladığımız net faiz marjı, bankacılık sektöründe 1988 yılında % 3.8 iken, 1989 yılında % 2.3'e düşmüş, 1990 yılında % 5.2'ye, 1991 yılında da % 7.0'ye yükselmiştir. Net faiz marjının en yüksek olduğu banka grubu % 12.2 ile yabancı sermayeli ticaret bankaları olup, yabancı bankaları % 7.6 ile özel ticaret bankaları, % 6.1 ile de kamusal sermayeli ticaret bankaları izlemektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları genelinde net faiz marjı % 6.4'tür.

Tüm banka gruplarında 1991 yılında bir önceki yıla göre, net faiz marjı yükselmiştir.

1991 yılında banka kârları üzerinde olumlu ve olumsuz etki yapan etmenler satırbaşları olarak aşağıda belirtilmektedir.

Kâr üzerinde olumlu etki yapan etmenler ve gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) *Faiz marjının yükselmesi.* 1989 yılında % 12.0'ye değin düşen faiz marjı 1991 yılında bankalar genelinde % 31.3'e yükselmiştir. Alınan faizlerle verilen faizler arasındaki marjın yükselmesinde, 1991 yılında kredi faizleri ile mevduat faizleri arasındaki makasın bankalar lehine açılması, yani sıra bankaların yabancı para ile borçlanıp TL kredisi vermeleri, faiz arbitrajı yapmaları da etkili olmuştur.

(ii) *Bankaların gayri nakdi kredilerinin önceki yıllardan daha hızlı artması.* Bankaların vermiş oldukları gayri nakdi krediler, 1991 yılında bir önceki yıla göre % 82.9 oranında artmıştır. Gayri nakdi kre-

diler, bankalara kaynak kullanmadan, aktiflerini arttırmadan gelir sağlama olanağını vermektedir.

(iii) *Bankacılık hizmetlerinden sağlanan gelirlerin yükselmesi.* 1991 yılında bankaların bankacılık hizmetlerinden elde ettikleri gelirler, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla % 74.7 oranında artarak 1.925,8 milyar TL'ye yükselmiştir. 1990 yılında ise bankacılık hizmetlerinden sağlanan gelirler % 59.0 oranında artmış idi.

(iv) *TCMB'nın 1991 yılında mevduat karşılık oranlarını bankalara daha az yük getirecek şekilde düzenlemesi.* 1991 yılında yapılan düzenleme ile mevduat munzam karşılık oranları, vadesiz ve bir aya kadar vadeli mevduat için % 17.5'den % 16.0'ya, üç aydan bir yıla kadar vadeli mevduat için % 8.25'den % 7.5'e indirilmiştir. Mevduat munzam karşılıklarının sınırlı ölçüde de olsa indirilmesi, bankaların kaynak maliyeti üzerinde olumlu etki yapmıştır.

1991 yılında banka kârları üzerinde olumlu etki yapan bu etmenler arasında kuşkusuz en etkili rolü faiz marjının genişlemesi oynamıştır.

1991 yılında banka kârları üzerinde olumsuz yönde etki yapan etmenler ve/veya gelişmeler de şöyle özetlenebilir:

(i) *Bankaların kambiyo zararlarının büyük boyutlarda artması.* 1991 öncesi yıllarda banka kârlarının önemli bölümü kambiyo kârlarından kaynaklanırken, 1990 yılında bankalar genelinde kambiyo kârları 219,2 milyar TL zarara dönüşmüş ve kambiyo zararları 1991 yılında 2.605,0 milyar TL'lik bir boyuta yükselmiştir. Bunun nedeni, bankaların döviz yönetiminde, pozisyon fazlasından pozisyon açığına (long veya overbought pozisyonundan short - oversold pozisyonuna) geçmeleridir. Yukarıki bölümlerde açıklandığı gibi, bankalar 1991 yılında dövizle borçlanarak TL kredisi vermişler, kambiyo zararlarına karşılık faiz gelirlerini arttırmışlardır.

(ii) 1991 yılında banka kredilerinde artış hızının mevduat artış hızının altında kalması. 1991'de banka kredilerinde artış hızı yavaşlamış, mevduat artış hızının altında kalmış, bankalarda Mevduat/Krediler oranı düşmüştür. Banka kredileri artış hızı 1990 yılına göre, % 73.8'den % 63.4'e gerilerken, mevduat artış hızı % 52.7'den % 76.9'a yükselmiş, ticaret bankalarında kredinin mevduata dönüştürülme oranı % 74.1'den % 68.4'e gerilemiştir.

(iii) Türk Lirası mevduat karşılıklarına faiz ödenmemesine ilişkin uygulamanın sürdürülmesi. TCMB Döviz Tevdiat Hesapları için oluşturulan karşılıklar dışında, TL mevduat karşılıkları için faiz ödenmemesine ilişkin olarak 1986 yılında başlatıldığı uygulamayı 1991 yılında da sürdürmüş, bankalar böylece oluşturdukları TL mevduat karşılıkları için 1991 yılında da faiz geliri elde edememişlerdir. DTH'lar için oluşturulan döviz karşılıklarına ödenen faizler de genelde piyasa faiz haddinin altında kalmıştır.

(iv) 1991 yılında bankaların toplam aktiflerindeki artışın personel giderlerindeki artışa yakın olması. Bankaların 1991'de toplam aktifleri % 73.7 oranında artarken, personel giderlerinin de hemen hemen bu düzeye yakın % 70.9 oranında artması, Personel Giderleri/Aktif Toplamı oranının % 3.0'den aşağı inmesine olanak vermemiştir.

(v) Bankaların sermaye piyasası işlemlerinden sağladıkları kârların reel olarak azalması. 1991 yılında bankaların sermaye piyasası işlemlerinden sağlamış oldukları net kâr, bir önceki yıla göre, cari fiyatlarla sadece % 1.2 oranında artmış, reel olarak azalmıştır.

(vi) Bankaların iştiraklerinden almış oldukları kâr paylarının cari fiyatlarla dahi azalmış olması. Bankalar, 1990 yılında iştirak ve kuruluşlarından 683,6 milyar TL kâr payı almışlar iken, aldıkları kâr payı

toplamı 1991 yılında cari fiyatlarla dahi % 14.3 oranında azalarak 585.6 milyar TL'ye inmiştir.

(vii) Bankaların tahsili gecikmiş alacakları için ayırdıkları karşılıkların önemli boyutlarda artmış olması. Bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı 1990 yılı sonunda 989.0 milyar TL iken, 1991 yılında yaklaşık % 150.0 oranında artarak 2.473,1 milyar TL'ye yükselmiştir. Kredilerin donuk hale gelmesi, bankaları gelirden yoksun bıraktığı gibi, ayırdıkları karşılıkların artması da giderlerini önemli boyutta artırmaktadır.

1991 yılında banka kârlarında artış hızının cari fiyatlarla yavaşlaması, kârların reel olarak azalması, öz sermaye kârlılığının düşmesi, esas itibarıyla kamusal sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmıştır. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında başarımlar (performans) düşüklüğü, tüm bankacılık sektörünün görüntüsünü etkilemiştir. Gerçekte özel sermayeli ulusal bankaların yabancı bankalar bir önceki yıla göre, kârlılık açısından daha iyi performans göstermişlerdir. Ancak, söz konusu bankalarda da kâr artışında verimlilikten çok, izlenen faiz ve kur politikaları etkili olmaktadır.

Kâr ve kârlılığa ilişkin yukarıdaki değerlendirmeler, bankaların açıkladıkları bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak yapılmıştır. Banka bilançolarının yeterince şeffaf olmadığı, bankaların tahsili şüpheli batık veya donuk kredilerini bilançolarına tam olarak yansıtmadıkları, bu tür kredileri için yeterli karşılık ayırmadıklarına ilişkin kuşuklar sürmektedir. Nitekim 1991 sonu itibarıyla bilançolara bakıldığında, bankaların 2.473,1 milyar TL'yi bulan tahsili gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir. Kalkı ki tahsili gecikmiş alacakların bilançolarda olduğundan daha az gösterilmesi olasıdır. Bankacılık sistemimiz, 1989 yılında sermaye piyasası işlemlerinden sağladığı kâr, kambyo kâr-

ları, iştiraklerden alınan kâr payları ile kâra geçmiş iken, 1990 ve 1991 yıllarında bu durum değişmiş, faiz marjı, alınan faizlerle verilen faizler arasındaki olumlu fark, kârın temel kaynağını oluşturmaya başlamıştır.

III. SONUÇ

Açıklanan banka bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak, 1991 yılında bankacılık alanındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) 1991 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı bir azalarak (TCMB dahil) 66'ya inmiştir. Ülkemizde 1982 yılından itibaren şube düzeyinde bankacılık faaliyetinde bulunan Bank of Credit and Commerce International (BCCI)'nin 1991 yılında bankacılık yapma izni kaldırılmıştır. 1991 yılında altı yeni banka, bunlardan ikisi yatırım bankacılığı yapmak üzere, Bakanlar Kurulu'ndan izin almışlarsa da, 1991 yılı sonu itibarıyla faaliyete geçmemişlerdir.

(ii) 1990 yılında banka şube sayısındaki azalma eğilimi 1991 yılında da sürmüştür. 1991 yılında toplam banka şube sayısı bir önceki yıla göre 83 adet azalarak 6501'e inmiştir. TCMB dışında yurt içi banka şube sayısı da bir önceki yıl 6540 iken, 1991 yılı sonunda 6457 olmuştur. Son yıllarda özel sermayeli ticaret bankalarının şube kapatarak, şube birleştirerek şube sayısını azaltırken, kamusal sermayeli ticaret bankalarının şube sayılarını artırdıkları gözlenmektedir.

(iii) 1991 yılında bankacılık sektörünün (TCMB dışında) cari fiyatlarla net aktifleri % 73.7, öz kaynakları % 59.5, toplam mevduatı (DTH'lar dahil) % 76.9, toplam kredileri % 63.4, toplam net kârları da % 45.0 oranında artmıştır. 1991 yılında bankaların cari fiyatlarla toplam mevduatı ve net aktifleri bir önceki yıla göre daha hızlı artarken, kredi, öz sermaye ve kâr ar-

tış hızları belirgin bir şekilde yavaşlamıştır.

(iv) 1991 yılında toplam mevduat artış hızı, bir önceki yıla göre artarak % 52.7'den % 76.9'a yükselmiştir. 1991 yıl sonu itibarıyla bankalarda toplam mevduat (TÖBANK dahil) 168.610.1 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. 1991 yılında bankalarda TL mevduat cari fiyatlarla % 57.4 oranında artarken, DTH'lar % 140.0 gibi olağanüstü boyutta bir artış göstermiştir. İzlenen kur ve faiz politikaları ile geleceğe ilişkin beklentiler, parasal birikimlerin TL mevduat veya DTH'lara yönelmesinde dolayısıyla artış hızlarında etkili olmaktadır. Son beş yılda, 1987 yılından bu yana TL mevduatta yıllık artış hızları sırasıyla % 40.3, % 56.0, % 66.5, % 50.9 ve % 57.4 olurken, DTH'larda % 115.9, % 68.1, % 50.6 ve % 140.0 olarak genelde daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

(v) 1991 yılında DTH'ların TL mevduattan çok daha hızlı artması sonucu, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı 8.5 puan artarak % 23.6'dan % 32.1'e yükselmiştir. DTH'ların TL mevduata oranı da % 31.0'den % 47.2'ye çıkmıştır. Toplam mevduatın üçte birine yakın bir bölümünün yabancı para cinsinden olması, bankalarda kur riskini artırdığı gibi, ulusal ekonomi açısından da izlenecek para ve faiz politikasına bazı kısıtlamalar getirmektedir.

(vi) 1991 yılında bankalarda mevduatın yapısı (kompozisyonu) da bir önceki yıla göre değişmiştir. Toplam mevduat içinde DTH'ların payının % 23.6'dan % 32.1'e yükselmesinin yanı sıra TL mevduatının, mevduat türleri itibarıyla dağılımı da değişmiştir. 1991 yılında TL mevduat kapsamında en hızlı artan mevduat türü tasarruf mevduatı olmuştur. Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla % 76.0 oranında artarken, artış hızı açısından tasarruf mevduatının % 61.4 oranında artışla diğer kuruluşlar mevduatı

(sair mevduat), % 48.1 oranında artışla ticari kuruluşlar mevduatı (ticari mevduat), % 42.3 oranında artışla mevduat sertifikası, % 21.1 oranında artışla da bankalar mevduatı izlemiştir. Mevduat türleri itibariyle artış hızlarının farklı oluşu, bankalarda TL mevduatın kompozisyonunu değiştirmiştir. TL mevduatı içinde tasarruf mevduatının payı % 44.8'den % 50.0'ye, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) payı % 17.7'den % 18.1'e yükselirken, ticari mevduatın payı % 20.0'den % 18.9'a, bankalar mevduatının payı % 9.4'den % 7.2'ye, mevduat sertifikasının payı % 3.3'den % 3.0'e, resmi mevduatın payı da % 4.8'den % 2.8'e gerilemiştir.

(vii) 1991 yılı sonu itibariyle (TÖ-BANK dahil) banka kredilerinin ulaştığı boyut 130.749,0 milyar TL'dir. 1991 yılında banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre yavaşlayarak % 73.8'den % 63.4'e düşmüştür. 1991 yılının genelde ekonomi açısından durgunluk yılı oluşu, büyüme hızının binde 3 düzeyine değin düşmesi; etkisini kredi talepleri üzerinde de göstermiş, bankaların yeni ürünler, yeni kredi türleri geliştirmelerine ve/veya uygulamaya koymalarına karşın, kredi artış hızı 1990 yılı düzeyinin yaklaşık 10 puan gerisinde kalmıştır. 1991 yılında ticaret bankaları kredilerinde artış hızı ile kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı birbirine yakın olmuş, ticaret bankaları kredileri % 63.3 oranında gerilerken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı da % 63.5 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1991 yılında banka kredileri artış hızında yavaşlama, esas itibariyle ticaret bankalarından kaynaklanmıştır. Ticaret bankaları kredilerinde artış hızı % 77.2'den % 63.3'e gerilerken, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı % 52.5'den % 63.5'e yükselmiştir. 1991 yılında ticaret bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin birbirleri-

ne yakın hızda artması sonucu, kredilerin bu iki grup banka arasında dağılımı, bir önceki yıla göre, ticaret (mevduat) bankaları % 88.2, kalkınma ve yatırım bankaları % 11.8 olarak değişmiştir.

(viii) 1991 yılında banka kredilerinin ana gruplar itibariyle sektörel dağılımı, bir önceki yıla göre hafifçe de olsa değişmiş, toplam banka kredileri içinde ihtisas kredilerinin payı % 27.4'den % 24.8'e gerilerken, ihtisas dışı kredilerin payı % 62.3'den % 64.8'e yükselmiş, kalkınma ve yatırım kredilerinin payı ise (turizm kredileri hariç) % 10.4 olarak değişmemiştir.

1989 yılından itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri ihtisas kredileri arasında gösterilmektedir. Kalkınma ve yatırım bankalarının verdikleri turizm kredileri, önceki yıllarla tutarlı olmak üzere bu gruba dahil edildiğinde, 1991 yılında ihtisas kredilerinin payı % 23.3'e gerilemekte, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı ise % 11.9'a yükselmektedir. İhtisas kredileri içinde yer alan tarım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 16.0'dan % 13.9'a, mesleki kredilerin payı da % 3.1'den % 2.7'ye gerilerken, turizm kredilerinin payı % 1.5, konut kredilerinin payı da % 6.4 ve % 6.5 olarak değişmemiştir.

İhtisas kredileri dışında yer alan ihracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 12.7'den % 15.3'e yükselirken, işletme kredilerinin payı % 37.5'den % 35.9'a, yatırım kredilerinin payı da % 2.7'den % 1.9'a düşmüştür. Kalkınma bankaları firmalara esas itibariyle işletme, yatırım ve ihracat kredisi verdiklerinden, toplam banka kredileri içinde ihracat, işletme ve yatırım kredilerinin payı, yukarıda verilen oranlardan daha yüksektir.

1991 yılında kredilerin vade dağılımında da kısa süreli banka kredilerinin payı yükselir, ihtisas kredileri dışında % 82.5'den % 84.7'ye çıkarken; orta ve uzun sü-

reli kredilerin payı azalmış, % 17.5'den % 15.3'e düşmüştür.

Son yıllarda gerek toplam krediler gerek ticaret bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı belirgin bir şekilde düşmektedir.

(ix) Bankalar, 1991 yılında da öz kaynaklarını güçlendirmişlerdir. Bankaların öz kaynakları (TCMB hariç) 1991 yılında bir önceki yıla göre cari fiyatlarla % 59.5 oranında artarak 22.690,1 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak, bankalarda öz kaynak artış hızı 1990'a göre yavaşlamış, % 72.2'den % 59.5'e gerilemiştir. Bankalar genelinde Öz Kaynak/Net Aktif Toplamı oranı da % 8.4'den % 7.7'ye gerilemiş, bankalarda finansal kaldıraç veya öz kaynak çarpan etkisi bir ölçüde artmıştır.

(x) TCMB'nın bankacılık kesimine açmış olduğu krediler 1991 yılında bir önceki yıla göre hemen hemen değişme göstermemiş, 1990 yılı sonunda 4.541,9 milyar TL iken, 1991 yılı sonunda da 4.522,3 milyar TL olmuştur. Halbuki 1990 yılında TCMB'nın bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin % 81.6 oranında artış göstermiş idi. TCMB'nın bankacılık kesimine son yıllarda açmış olduğu kredilerde yıllık artış hızı, cari fiyatlarla, 1987 yılında % 122.6, 1988'de % 52.7, 1989'da % 40.2, 1990'da % 81.6 iken, 1991 yılında hafifçe de olsa eskiye dönüşmüştür. TCMB, 1990 öncesi bankalara daha çok kalkınmaya yönelik krediler açarken, 1989 yılı sonundan itibaren bankacılık kesiminin geçici likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik kısa süreli reeskont penceresi açmıştır. TCMB, 1991 yılında da reeskont kredilerini bankacılık kesiminin likiditesini ayarlamaya yönelik bir para politikası aracı olarak kullanmıştır.

Son yıllarda TCMB'nın kredilerinin banka kaynakları içindeki payı sürekli düşmektedir. TCMB kredilerinin banka kay-

nakları içindeki payı 1990 yılında % 2.7 iken, 1991 yılında % 1.5 dolayına kadar gerilemiştir.

(xi) Kamusal sermayeli bankaların gerek mevduat gerek kredi piyasasında gö-reli ağırlıkları 1991 yılında da sürmüştür. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam mevduat içindeki payları 1991 yılında % 47.0, ticaret bankaları kredileri içindeki payı da % 49.3 olmuştur. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları ile birlikte kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı % 53.2'ye kadar yükselmektedir.

Kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payı 1980 sonrasında sürekli artarken, bu eğilimin değiştiği ve kamusal sermayeli bankaların toplam mevduat içindeki payının % 48.5'den % 47.0'ye gerilediği görülmektedir. Kamusal sermayeli bankaların banka kredileri içindeki payı da son üç yıldır azalmaktadır. Tüm kamusal sermayeli bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil) banka kredileri içindeki payı 1990 yılında % 54.7 iken, bu pay 1991 yılında % 53.2'ye gerilemiştir.

(xii) Son yıllarda bankacılık alanında gözlenen bir gelişme de, büyük olarak nitelendirilen özel ticaret bankalarının mevduat ve kredi piyasasında payları gerilerken, küçük ve orta çaplı bankaların paylarının artmakta oluşudur. Türk bankacılık sisteminde büyük bankaların bir anlamda ağırlığı sürmekle beraber, sistemde rekabet artmaktadır. Yabancı bankaların sayılarının artmasına karşın, pazar payları mevduatta % 2.0, kredilerde de % 4.0 dolayında bulunmaktadır.

(xiii) 1990 yılından sonra bankaların döviz yönetimindeki eğilimleri değişmiş ve sektördeki genel eğilim yabancı para cinsinden sağlanan kaynakların TL olarak plase edilmesi olmuştur. Bunun sonucu bankaların kur riski artmış, yabancı para

mevcut ve alacaklarının yabancı para borçlarını karşılama oranı 1/1'in altına inmiştir. Bankaların 1991 yılında 2,6 trilyon TL kambiyo zararı, bu politikanın sonucu olmuştur.

(xiv) 1991 yılında bankaların toplam net kârları reel olarak bir önceki yıla göre azalmış, kârlılık oranları da düşmüştür. 1991 yılında bankaların toplam net kârı cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 45.0 oranında artarak 5.628,7 milyar TL'ye yükselmiş; ancak, reel olarak % 6.6 oranında azalmıştır. Buna paralel olarak, öz sermaye kârlılığı (Net Kâr/Öz Sermaye) % 27.3'den % 24.8'e gerilemiştir.

Bankalarda 1991 yılında faiz marjı (farkı) oranı (alınan faiz ile verilen faiz ara-

sındaki farkın -faiz gelirinin-, alınan faize oranı) % 26.2'den % 31.3'e yükselmişse de, bankalarda sermaye piyasası işlemlerinden sağlanan gelirin reel olarak azalması, iştiraklerden alınan kâr paylarının düşmesi, kambiyo zararlarının büyük boyutta artması, tahsili gecikmiş kredilerde hızlı artış, işletme giderlerinde tasarruf sağlanamaması; bankalar genelinde reel kâr azalışına yol açtığı gibi, öz sermaye kârlılığını da düşürmüştür. Ancak, 1991 yılında banka kârlarında bu olumsuz görüntü tümüyle kamusal sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmıştır. Özel sermayeli ticaret bankaları ile yabancı bankalar, 1991 yılında kârlılık açısından 1990 yılına göre daha iyi performans göstermişlerdir.

KENAN KORTEK

Niçin Kalkınamadık Neler Yapmalıyız

İSTANBUL - 1992

Genel Dağıtım: TEKİN YAYINEVİ
Cağaloğlu-İstanbul

Yeni yayınlanan bu kitapta, Türkiye'nin son 68 yılı ele alınıyor ve bütün politik, ekonomik ve kültürel problemler okuyucunun önüne seriliyor. Kitabın son elli sayfasında da birçok derdimize yeni ve orijinal çareler öneriliyor. Uzun zamandan beri aşırı enflasyonun altında ezilen kitleler, bu kitapta, kendi dertlerinin dile getirildiğini görecektlerdir. Bütün aydınların, politikacıların ve işadamlarının, aynı zamanda öğretmenlerin, emeklilerin ve diğer sabit gelirlielerin bu kitaptan çok faydalanacakları muhakkaktır. Bilhassa çalışan hanımlarımız için özel bir bölüm ayrılmıştır. Hakikat ne kadar acı olsa da, derdi bilmeden çare bulmak imkânsızdır.

YENİLEDİNİZ Mİ?

HAYIR...

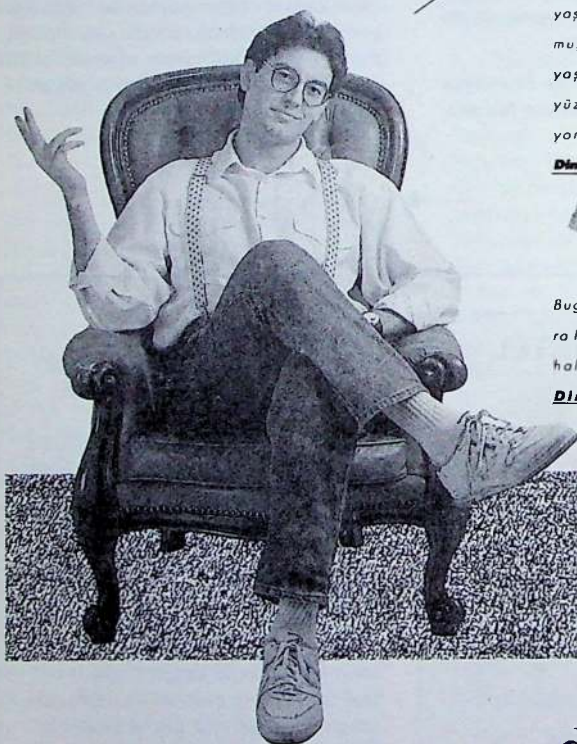
ESKİTEMEDİK.

Dinarsu yıllardır bizimle yaşıyor... **Dinarsu** bize yumuşaklığı, konforu yıllarca yaşıttıyor... **Dinarsu**'nun yüzü hep gülüyor, yıpranmıyor, yaşlanmıyor...

Dinarsu "Hayatı Seviyor"

Bugünlerde duvardan duvara halı dünyasının engözde halısı **Favori**'dir. **Favori Dinarsu**'nundur. Keşfedin!

dinarsu
HALI

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

HAZİRAN/1992

BORSA'da Nisan ayındaki beklenmedik düşüşü, Mayıs ayında daha da yüksek oranda bir düşüş izlemiştir. Görüldüğü kadarıyla yatırımcılar borsadan soğumuş durumda bulunmakta ve en azından belli bir süre için başka yatırım araçlarına yönelip, borsayı uzaktan izlemeyi tercih etmektedirler. Politik iktidarın tüm sözlerine karşın, faiz oranlarının düşmemesi hatta yükselmesi, faiz oranlarındaki artışın devlet tahvili ve Hazine bonosu ihalelerine de yansması, doların Türk Lirası karşısında hergün istikrarlı bir biçimde değer kazanmaya devam etmesi, son aylarda enflasyon rakamları düşük açıklanmakla birlikte, bunun konjonktüre yorumlanarak gelecek aylar için kötümser olunması; yatırımcıları başta dolar olmak üzere, banka mevduatı, mümkünse devlet tahvili ve repo gibi yatırım araçlarına sevk etmiştir. Açıklanan üç aylık bilançolar, dağıtılan kâr payları ve yapılan sermaye artırımları da borsaya olan ilgiyi canlı tutmaya yetmemiş, Mayıs ayında fiyatlarla birlikte işlem hacminde de büyük düşüşler olmuştur.

Önümüzdeki aylar için yatırımcılara borsaya ilişkin umut vermek kolay değildir. Diğer bir deyişle borsa her zaman olduğu gibi yine yatırımcılar için risklerle doludur. Ancak yine de iyimser olmak isteyenler açısından aşağıdaki hususlara değinmekte yarar vardır:

- Önümüzdeki yaz aylarında gerek işçi dövizleri gerek turizm akımının yaratacağı dövizlerle piyasada döviz bolluğu olacağı ve bunun sonucunda dolar ve mark fiyatlarındaki artışın yavaşlayacağı hatta duracağı tahmin edilmektedir.
- Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Prof. Dr. Tansu Çiller'in sözünü ettiği bir programa göre bazı devlet bankaları ve özel bankalar faiz indirimine gidecek, Hazine dövizle indeksli senet satıp bankalardan döviz satın alacak, bununla zaman zaman piyasaya müdahale edecek, ayrıca senet karşılığı aldığı dolarları Merkez Bankası'na satarak liraya çevirebilecek ve bu liraları da piyasayı canlandırmak için kullanacaktır. Bu programın uygulanabilmesi halinde, hem faizlerde indirim,

hem döviz fiyatları üzerinde etkin kontrol imkânı, hem de para enjeksiyonuyla piyasalarda canlanma sağlanabilecektir.

- Repo işlemlerini düzenleyip yasal çerçeveye oturtan Sermaye Piyasası Kurulu tebliği hazırlanmıştır. Bankalar yanında A tipi aracı kurumlara da repo işlemleri yapma yetkisi tanıyan bu tebliğin yayınlanmasından sonra reponun eskisi kadar serbest kalmaması nedeniyle cazibesinin azalacağı düşünülebilir.

- 7 Haziran'da yapılacak olan yerel seçimlerin iktidarın lehine sonuçlanması halinde politik istikrarın artmasına yol açacağı ve bunun piyasalarda olumlu yansımaları olacağı beklenmektedir.

- Şirketlerin altı aylık bilançoları Haziran ayı sonundan itibaren yayınlanmaya başlayacak, muhtemelen daha önce şirketler hakkında bazı bilgiler yatırımcılar arasında yayılacaktır. Her ne kadar üç aylık bilançolar beklenen etkiyi yaratmamışsa da, altı aylık bilanço sonuçlarının daha iyi çıkarak borsayı canlandırması ihtimali bulunmaktadır.

- 3200'lere düşen Borsa İndeksi, yaklaşık olarak kabul edilebilecek en düşük destek noktalarından birine gelmiş, hisse fiyatları çok ucuzlamıştır. Bu düzeylerde yoğun alımların başlaması ve yabancıların da fiyatları cazip bulup alıma geçmeleri ile indeksin yükselme trendine girmesi mümkündür.

Yukarıda da değinildiği gibi Borsa İndeksi Mayıs ayının son günlerinde 3200 mertebelerine kadar gerilemiş, hatta «28 Mayıs 1992, Perşembe» günü seans içinde 3100'lü değerlere geriledikten sonra biraz toparlanmış, Cuma günü ayın son seansında da 3297.36 puana kadar yükselmiştir. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de ay içinde % 10.47 oranında gerileme göstererek ayı 9067.92 puanla kapatmıştır. Dergi İndeksi kapsamındaki hisselerden 37 tanesi ay içinde değer kaybederken, fiyatı artan üç hisse, Ege Bira (% 15.38), Erdemir (% 13.56) ve Güney Bira (% 4.55) olmuşlardır. Fiyatı en çok düşen hisseler olarsa, İş Bankası B (% 28.57), Koruma Tarım (% 28.00), Gübre Fabrikaları (% 27.03), Nasaş (% 26.09) ve ay içinde sermaye artırımlarını gerçekleştiren üç şirket, Arçelik (% 24.72), T. Demir Döküm (% 24.42), T. Şişe Cam (% 23.85) görülmektedirler. Borsa İndeksi'nde yer alan diğer hisseler arasında da prim yapan üç hisse bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Afyon Çimento (% 26.83), Tofaş Oto Fabrikaları (% 6.35) ve Mensucat Santral (% 3.33)'dir. Değer kaybeden hisseler arasında da ilk sıraları Maret (% 33.33), Santral Holding (% 31.43), Marshall (% 29.76), ay içinde % 40 bedelli makbuzlarını son apel karşılığı hisse senedine çeviren Yapı Kredi Bankası (% 28.87), İntema (% 26.79), Pınar Et (% 25.81) ve Alarko Holding (% 25.22) almaktadırlar.

Ay içinde altı şirket sermaye artırımları gerçekleştirmiştir. Bunlardan Arçelik, % 80 bedelli, % 20 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 225 milyar liradan 450 milyar liraya, Birlik Tütün, % 10 bedelli, % 40 bedelsiz artırımla 6 milyar liradan 9 milyar liraya, İzocam, % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 30 milyar liradan 60 milyar

liraya, Koç Holding, % 35 bedelli, % 40 bedelsiz artırımla 400 milyar liradan 700 milyar liraya, T. Demir Döküm, % 15 bedelli, % 35 bedelsiz artırımla 100 milyar liradan 150 milyar liraya ve T. Şişe Cam, % 40 bedelli, % 40 bedelsiz artırımla, 388 milyar 138,8 milyon liradan 698 milyar 649.84 milyon liraya yükseltmişlerdir. Öte yandan ay içinde üç şirket kayıtlı sermaye sistemine geçme kararı almış, bu şirketlerde kayıtlı sermaye tavanı, Alarko Sanayi'de 500 milyar lira, Erciyas Bıracılık'da 150 milyar lira ve Hürriyet Gazetecilik'de 500 milyar lira olarak saptanmıştır.

Mayıs ayında, Türkiye'nin büyük şirketlerinden, akaryakıt dağıtımı, madeni yağ üretim ve pazarlaması yapan Turcas Petrolcülük, hisselerinin % 15'ini arz ederek halka açılmıştır. İngiliz madeni yağ üreticisi Castrol ile Türkp petrol Holding'in ortaklığı olan Turcas Petrolcülük'ün 110 milyar liralık ödenmiş sermayesinin % 15'ini temsil eden 16.5 milyon hisse 25 Mayıs'tan itibaren bir hafta süreyle, 7000 lira fiyat ile Osmanlı Bankası, İş Bankası, Türk Ticaret Bankası ve Finansbank'ın tüm şubelerinden satışa sunulmuştur. Hisseleri Haziran başından itibaren borsada işlem görmeye başlayacak olan Turcas Petrolcülük'ün yönetim kurulu başkanı Ahmet Aydın Bolak; halka açılmaktaki amaçlarının halka dayalı bir şirket haline gelmek olduğunu, hisselerin satışına da öncelikle bayilerden başladıklarını, satıştan elde edilecek sermaye ile yeni yatırımları finanse edeceklerini, banka borçları bulunmadığı için elde edilecek fonların borç ödeme amacıyla kullanılmasının söz konusu olmadığını belirtmiştir.

Şirketlerin 1991 yılı kârından dağıtacakları kâr payları belirlenmiş olup, «Tablo 1»de Borsa İndeksi'nde yer alan şirketlerin hisse başına dağıtacakları kâr payı oranları verilmiştir. Adana Çimento'nun A ve C, İş Bankası'nın B ve C tertibi hisselerinin indekste yer almaları nedeniyle tabloda 77 hisse yer almaktadır. Tablodaki rakamlar, eski ve yeni hisselerle nominal değerlerine oranla dağıtılacak kâr paylarını göstermektedir. En yeni hisselerin söz konusu olduğu TSKB ve YKB için, bu hisselerle dağıtılacak kâr payı oranları da belirtilmiştir. Bilindiği gibi bu yılki kâr payı dağıtımlarından sonra artık hisse senetlerinde eski-yeni ayırımı uygulanmayacaktır. Eski hisselerle verilen kâr payları esas alındığında Borsa İndeksi'nde yer alan 77 hisse için basit aritmetik ortalama şeklinde hesaplanan kâr payı dağıtım oranı % 49.13'dür. En yüksek kâr payı (% 500) dağıtan Ege Bira hariç tutulduğunda, ortalama % 43.20'ye düşmektedir. Geçen yıl en yüksek kâr payı dağıtan Mardin Çimento hariç tutularak hesaplanan ortalama % 44.96 olmuştur. Denizli Cam, Makina Takım, Metaş, Nasaş, Petkim, Rabak ve Yünsa 1991 yılını zararlar kaparken; Gübre Fabrikaları, İzmir Demir Çelik, Net Holding ve Pınar Et elde ettikleri düşük miktarlardaki kârları geçmiş yıllar zararlarına mahsup ederek dağıtmamaya karar almışlardır.

«Tablo 2»de ise, daha önceki yıllarda da yapılmış olduğu gibi, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nde yer alan 40 hisse için dağıtılan kâr payı ortalamları hesaplanıp verilmiştir. Dergi İndeksi'nde yer almakla birlikte Borsa İndeksi'nde bulunmayan dört hisseye ait kâr payı bilgileri «Tablo 1»in altına ilave edilmiş-

TABLO 1
Dağıtılacak Kâr Payları (%)

Şirket	Eski	Yeni	Şirket	Eski	Yeni
AAA	119	-	KÖY	10	-
AAC	11.76	-	MAK	Zarar	-
AFC	76.67	-	MARD	207	-
AKAL	15	-	MARE	10	-
AKB	26	-	MARS	42	17
AKC	30	-	MEN	7.15	-
ALAR	60	1	MET	Zarar	-
ARC	143.60	80	MİG	37.50	-
ASEL	25	-	NAS	Zarar	-
AYG	60	-	NETH	Dağıtmıyor	-
BAG	15	-	OTO	90	-
BOL	41.70	-	POAS	61.29	-
BRI	6	-	PEG	20	-
CEL	20	10	PET	Zarar	-
CİMS	32	-	PINE	Dağıtmıyor	-
ÇUK	80	30	RAB	Zarar	-
DEN	Zarar	-	SANT	6.70	-
DEVA	40	10	SAR	70	-
DOG	10	-	TEL	75	-
DOK	56	31	TGAR	55.77	-
ECZI	75	-	TİSB	74	-
ECZ	50	-	TİSC	32.33	-
EGEB	500	-	TOF	26	-
EGEE	24	12	TCAM	8.70	5
ENK	50	-	TURP	31.10	-
ERE	40	-	TDO	65	20
FİN	84	-	TSKB	33	19.60/7
GOOD	25	-	TSİE	75	-
GÜB	Dağıtmıyor	-	TSC	10	-
GÜN	240	-	UŞAK	10	-
HEK	19.15	11.96	ÜNYE	38	-
İNT	40	-	VES	15	-
İZM	Dağıtmıyor	-	YKB	54.12	34.10/13.76
İZO	87.50	50	YAS	13	-
KAR	20	-	YUN	Zarar	-
KAV	12	3			
KEP	25	8	Ortalama	49.13	
KOCH	53.50	25.50			
KOCY	100	-	ACS	Dağıtmıyor	-
KON	260	-	EGEG	Zarar	-
KORD	25	19	OLM	4	-
KORU	7.40	-	PINS	9.74	-

tir. «Tablo 2»den görüleceği üzere, 40 hisse için hesaplanan basit aritmetik ortalama % 52.24 olmuştur. Ancak bu ortalama, yüksek kâr payı dağıtan iki hisseden büyük oranda etkilenmekte, Ege Bira hariç tutulduğunda ortalama % 40.76'ya, Güney Bira da hariç tutulduğunda % 35.52'ye düşmektedir. Şirketlerin sermayeleri ile ağırlıklandırılarak hesaplanan tartılı ortalama ise % 39.79 olmuş, bu değerın hesap-

lanmasında, şirketlerin 1991 yılı başındaki ödenmiş sermaye rakamları tartı olarak kullanılmıştır. Kâr payı sıralamasında 20. ve 21. durumda bulunan şirketlerin dağıtıkları kâr paylarının ortalaması şeklinde hesaplanan meydan değeri % 25'e düşerek, 1988 yılından beri devam eden gerilemesini sürdürmüştür. Hiç kâr dağıtımı yapmayan ve en düşük oranda kâr payı dağıtımı yapan şirket sayısı bu yıl, 1986 yılından yani İMKB faaliyete geçtiğinden beri görülen, en yüksek düzeye ulaşmıştır. Yıllardan beri belirttiğimiz gibi, şirketlerin ortaklarına çok düşük oranlarda kâr payı dağıttıklarını yinelemekte yarar vardır.

TABLO 2
Kâr Paylarının Dağılımı

Kâr Payı Oranı (%)	Şirket Sayısı					
	1986	1987	1988	1989	1990	1991
0	3	2	4	4	7	8
1 - 29	11	5	4	10	11	13
30 - 49	11	13	8	10	5	4
50 - 74	6	5	9	7	10	6
75 - 99	1	5	6	4	3	5
100 - 199	5	8	7	4	3	2
200 -	3	2	2	1	1	2
Medyan Oran	40.00	47.50	60.00	42.00	33.80	25.00
Aritmetik Ort.	72.10	66.28	68.83	50.16	46.04	52.24
Tartılı Ort.	35.24	53.33	71.80	48.87	36.53	39.79

Mayıs ayının, yatırımcılar açısından ilginç bir gelişmesi, Töbank'ın tüm aktif ve pasifiyle Türkiye Halk Bankası'na devredilmesi olmuştur. Konuya ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı «22 Mayıs 1992» günlü Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu Kararı'nda, bankanın özkaynaklarının tamamen yitirilmiş olması nedeniyle, ortakların hisselerinin bedelsiz olarak Halk Bankası'na devredildiği belirtilmiştir. Karara göre, banka personelinin hizmet akitlerinin de sona ermiş olması gereklemek birlikte, Halk Bankası Genel Müdürü Sezgin Taşkıran, kimsenin işine son vermek gibi bir durum olmadığını, banka personelinin Halk Bankası personeli durumuna geçtiklerini belirtmiştir. Bankacılık sektörüne ilişkin olumsuz bir sinyal olarak yorumlanabilecek bu gelişmenin yanında aynı sektörle ilgili bir diğer haber de Osmanlı Bankası'nın Türkleşmesine ilişkin karardır. Bugüne kadar yabancı banka statüsünde bulunan Osmanlı Bankası'nın faaliyetlerini bankalar mevzuatı ve Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun olarak sürdürmesi ve sermayenin Türk Lirası cinsinden oluşturulmasına ilişkin karar Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 200 milyar lira sermaye ile yeni banka kurulana kadar eski banka faaliyetini sürdürecektir.

Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çıkarılmış olan dövizle indeksli B ve D tertibi gelir ortaklığı senetlerinin gelir payı ödemeleri Mayıs ayının son haftası içinde yapılmıştır. «25 Mayıs 1992, Pazartesi» günü birinci dönem gelir payı ödemelerine başlanan D

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Tahvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1989 (Net)	1990 (Net)	1991 (Net)	Mayıs 1991	Mart 1992	Nisan 1992	Mayıs 1992
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	2.504	34.958	48.795	6,60	25	30	5.300	4.250	3.300	2.900
2	ANADOLU CAM	100.000	53.700	6.573	9.177	30	29	26	-	3.850	1.400	1.800	1.400
3	ARÇELİK	2.000.000	450.000	54.400	187.666	367.714	100	165	143,60	11.250	19.000	17.000	6.700
4	BAĞFAŞ	200.000	200.000	22.450	21.113	44.738	40	50	15	8.500	1.650	1.500	1.250
5	BOLU ÇİMENTO	600.000	98.201,25	9.954	12.185	32.534	37	56,80	41,70	14.250	2.550	2.200	1.900
6	BİSA	307.500	151.875	43.705	21.024	12.060	44	12	6	3.950	3.600	2.600	2.200
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	7.786	15.959	9.319	70	60	20	7.000	2.750	2.750	2.350
8	ÇİMSA	200.000	56.160	12.172	16.415	37.433	44	20	32	5.700	7.700	7.700	7.500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	300.000	136.460	123.636	202.004	250	120	80	11.750	5.600	5.800	5.400
10	DÖKTAŞ	250.000	75.000	3.023	19.120	34.476	27	70	56	17.500	12.500	7.700	6.800
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	75.600	2.043	8.315	16.414	45	50	50	26.500	10.500	7.900	6.600
12	EGE BİRACILIK	200.000	12.600	14.090	46.146	96.459	80	130	500	63.000	115.000	130.000	150.000
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	(1.257)	(2.758)	(6.029)	-	-	-	850	700	550	450
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	451.914	430.977	762.738	50	30	40	2.850	4.050	2.950	3.350
15	GOOD-YEAR	80.000	52.753	4.135	(32.095)	50.587	15	-	25	5.700	9.750	9.600	7.400
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	134	10.515	4.664	-	-	-	1.050	975	925	675
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	8.400	3.818	13.564	31.500	35	75	240	20.500	45.500	44.000	46.000
18	HEKTAŞ	50.000	50.000	3.330	7.119	5.492	60,80	71	19,15	2.300	1.300	950	775
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	675.000	(12.896)	(31.223)	(16.305)	-	-	-	1.950	675	650	500
20	İZOCAM	150.000	60.000	7.680	17.242	42.259	85	82,50	87,50	8.500	17.500	17.250	8.100
21	KARTONSAN	108.000	108.000	10.061	21.950	22.012	30	35	20	2.300	2.200	1.900	1.700
22	KAV	50.000	39.000	8.961	8.458	722	75	64	12	9.000	5.500	3.650	3.200
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	700.000	90.511	139.062	346.596	110	32,60	53,50	16.500	19.000	18.500	10.250
24	KOÇ YATIRIM	100.000	72.000	16.530	26.219	61.683	60	60	100	15.750	39.000	16.000	13.250
25	KORDSA	300.000	151.875	34.822	39.345	73.987	45	21	25	4.700	4.700	4.700	4.400
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	2.020	3.699	3.628	20	35	7,47	6.600	1.600	1.250	900
27	MAKİNA TAKIM	50.000	16.650	2.487	1.038	(5.801)	100	17	-	1.800	1.000	750	575
28	METAŞ	450.000	75.000	5.447	(36.202)	(26.380)	-	-	-	750	650	700	600
29	NASAŞ	150.000	90.000	1.149	2.643	(42.290)	2	-	-	850	450	575	425
30	OLMUKSA	100.000	77.000	2.502	214	4.371	16	-	4	2.100	1.200	1.200	1.050
31	OTOSAN	500.000	110.000	41.880	101.989	100.254	60	95	90	9.200	8.100	10.000	7.900
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	2.568	909	2.913	53,60	7,50	9,74	4.500	1.350	1.650	1.350
33	RABAK	225.000	45.000	323	3.727	(5.639)	15	20	-	4.400	1.300	950	825
34	SARKUYSAN	200.000	37.800	22.595	29.187	42.054	150	200	70	10.750	9.900	8.900	7.300
35	TELETAŞ	250.000	150.000	21.177	29.366	47.303	55	27	75	4.300	12.000	11.750	9.600
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	100.000	11.176	31.730	79.465	30	50	65	9.700	11.750	12.750	6.500
37	TÜRK SIEMENS	-	21.000	23.572	19.542	24.769	90	50	75	15.750	22.500	19.000	15.250
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	24.238	181.611	477.147	37,74	46,47	74	22.000	8.200	6.300	4.500
39	TÜRKİYE İŞİ VE CAM	1.000.000	698.649,8	17.559	29.837	42.538	15	20	10	3.300	3.350	2.200	1.100
40	YASAŞ	54.000	27.000	2.676	3.788	4.374	23,82	17,66	13	1.750	2.450	1.900	1.450

tertibî senetlerde bin dolarlık kupür için 204 bin 389 lira, «26 Mayıs 1992, Salı» gününü ödemelerine başlanan B tertibî senetlerde ise bin dolarlık kupür için 200 bin 367 lira ödeme yapılmıştır.

17 Mayıs 1792 tarihinde hisse senedi ve tahvil alım-satımıyla uğraşan, 24 banker ve borsa simsarınca temelleri atılan, günümüzde Tokyo Borsası'ndan sonra dünyanın ikinci büyük borsası olma özelliğini taşıyan New York Menkul Kıymetler Borsası ya da «Wall Street», 200 yaşını doldurmuş ve bu gün törenlerle kutlanmıştır. Wall Street caddesinin alt kesimindeki bir çınar ağacının altında imzalanan bir sözleşmeyle temeli atılmış olan borsanın anısını tazelemek üzere, bugünkü borsa binasının önüne çınar ağacı fidesi dikilmiştir. Henüz 6 yaşını tamamlamış olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın da böyle uzun ömürlü olması ve ekonomideki rolünü pekiştirmesi dileğimizdir.

TEMMUZ/1992

AYLARDIR durgunluk hatta gerileme içinde bocalayan borsada bayram önce-Asinde başlayan kıpırdanma belirtileri hızlı bir yükseliş eğilimine dönüşmüştür. Borsa İndeksi öngörülen direnç noktalarını hızla geçerek 4300'lerin üzerine yerleşmiştir. Borsa İndeksi'nin «26 Haziran 1992, Cuma» günlük kapanış değeri (4313.09), «29 Mayıs 1992, Cuma» günlük kapanış değerinin (3297.36) 1015.73 puan üzerine çıkmış, % 30.80 oranında artış göstermiştir. Borsada işlem hacmi de, Haziran'ın son haftasında günde 300 milyarın üzerine çıkmış, Perşembe ve Cuma günleri 500 milyar lirayı da aşmıştır. Geçen ayki yazımızda, Haziran ayında borsada yükselme beklentisi yaratabilecek hususlara değinmiştik. Orada belirtilenler dışında ay içinde meydana gelen aşağıdaki gelişmeler de borsanın canlanmasına katkıda bulunmuştur:

- Ay içinde, piyasada sahte dolarların dolaştığı haberlerinin yaygınlaşması ve «Şekerbank» hadisesi sonucunda olayın boyutunun büyüklüğünün anlaşılması, yatırımcıları dolardan soğutmuş borsaya çekmiştir.

- Bir süredir ufak ufak alımlar yapmakta olan yabancı yatırımcıların özellikle ayın ikinci yarısında alımlarını yoğunlaştırmaları dikkati çekmektedir.

- Tahkim Yasası'nın TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'ndan değişikliğe uğramadan geçmiş olması, Merkez Bankası'nın para basmak zorunda kalacağı, dolayısıyla piyasada para bollaşacağı beklentisini oluşturmuştur. Para artışıyla birlikte hem piyasaların canlılık kazanacağı hem de borsaya para geleceği umulmaktadır.

- 25 Haziran'da yeni Vergi Yasası'nın TBMM'de kabul edilmesi, kurumsal yatırımcıların borsaya kanallize olacağı beklentisini artırmıştır. Yasaya göre, portföyünün % 25'ini hisse senedine ayıran yatırım fonlarına vergi muafiyeti tanınmış, döviz fonları vergiye tabi tutulmuş, hayat sigorta şirketleriyle emekli sandıklarının hisse senedi ve yatırım fonundan elde edecekleri gelirler 5 yıl süreyle vergiden muaf tutulmuştur.

● Karadeniz Ekonomik İşbirliği görüşmelerinde Hükümet büyük bir başarı göstermiş, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik önemi artmış, İstanbul'un bir finans merkezi haline gelmesi yönünde olumlu beklentiler ortaya çıkmıştır.

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak hızla yükselmiş olan borsanın Temmuz ayında nasıl bir eğilim izleyeceğini kestirmek güçtür. Hayli yükselmiş olan indeksi, yatırımcıların kâr realizasyonu istekleri sonucunda bir miktar düşme göstermesi muhtemeldir. Öte yandan, «Borsada beklentiler satın alınır, gerçekler satılır.» deyişi unutulmamalıdır. Haziran ayında yatırımcılar beklentileri satın almışlardır. Yükselişin devam etmesi için olumlu gelişmelerin de devam etmesi, veya yeni beklentilerin ortaya çıkması gerekmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi'nin Haziran ayındaki artışı, Borsa İndeksi'nden de yüksek olmuştur. «26 Haziran 1992, Cuma» günü kapanış fiyatları itibarıyla, Dergi İndeksi 12.297,79'a çıkmış, Mayıs ayı sonuna göre % 35.56 oranında artış göstermiştir. Dergi İndeksi kapsamındaki 40 hissedenden sadece ikisi ay içinde değer kaybetmiş, Çimsa % 6.67, Gübre Fabrikaları da % 3.70 oranında gerilemiştir. Ayın en fazla prim yapan hissesi Nasaş (% 58.82) olmuş, % 40'dan fazla değer kazanan diğer hisseler de, Otosan (% 58.23), Anadolu Cam (% 57.14), Teletaş (% 56.25), Pınar Süt (% 55.56), Yasaş (% 55.17), T. Demir Döküm (% 53.85), Ege Bira (% 50.00), Good-Year (% 45.27) ve Koç Holding (% 43.90) şeklinde sıralanmışlardır.

Borsa İndeksi'nde bulunup Dergi İndeksi'nde yer almayan hisseler arasında Haziran ayında değeri düşen olmamıştır. Finansbank, Mensucat Santral, Net Holding ve Yünsa'nın fiyatları Mayıs sonuyla aynı kalırken, Kepez Elektrik rekor düzeyde değer kazanmış (% 98.15), Tüpraş (% 79.22), Tofaş Oto Fabrikaları (% 75.37), İntema (% 46.34), Akal Tekstil (% 43.90), Petrol Ofisi (% 43.90), Mardin Çimento (% 42.86) ve Migros (% 42.03) % 40'ın üzerinde değer kazanan diğer hisseler olmuşlardır.

Haziran ayında 4 şirket sermaye artırımına gitmiştir. Hürriyet Gazetecilik, % 100 bedelsiz artırımla ödenmiş sermayesini 52 milyar liradan 104 milyar liraya; Kav, % 27.77 bedelli, % 16.66 bedelsiz artırımla 27 milyar liradan 39 milyar liraya; Tezsan, % 714.28 bedelli, % 138.09 bedelsiz artırımla 4.2 milyar liradan 40 milyar liraya; Tofaş Oto Ticaret, % 50 bedelsiz, artırımla 20 milyar liradan 30 milyar liraya yükseltmişlerdir. Öte yandan ay içinde, THY kayıtlı sermayesini 2 trilyon liradan 6 trilyon liraya yükseltme kararı almış, Alarko Sanayi'de de kayıtlı sermaye sistemine geçilmesi ve kayıtlı sermaye tavanının 100 milyar lira olması kararlaştırılmıştır.

Haziran ayında yeni bir hisse borsada işlem görmeye başlamıştır. Sabah Gazetesi sahibi Dinç Bilgin'e ait Medya Holding'in halka açılan 17.2 milyarlık kısmını temsil eden hisse senetleri 9.6.1992 tarihinden itibaren 4700 TL baz fiyat ile borsa kot dışı pazarında işlem görmeye başlamış, hisselerin ay sonundaki değeri 5100 liraya yükselmiştir. Türkiye'de İnterbank aracılığıyla yapılan satışlara büyük bir ilgi olmamış, ancak hisselerin 11 milyar 500 milyon liralık bölümünün, İngiliz Carnegie

International şirketine satıldığı, bu nedenle reklama dahi gerek duyulmadığı ve satışın başarıya ulaştığı şirket yetkililerince ifade edilmiştir. Medya Holding hisselerinin halka arzı, Sabah Yayıncılık hisselerinin de değer kazanmasına yol açmıştır.

Son zamanlarda gerçekleştirilen sermaye artırımlarında yatırımcıların yaşadığı sıkıntılar sistemde bir aksaklık olduğu ya da şirketlerin bilinçli olarak sermaye artırım işlemlerini güçleştirdikleri intibasını uyandırmaktadır. Kısıtlı bir süre içinde ve kısıtlı sayıda banka şubesi aracılığıyla yürütülen sermaye artırım işlemleri, zaman zaman banka şubelerinde bilgisayar arızalarının da ortaya çıkmasıyla, yatırımcılar için tam bir eziyete dönüşmekte, mesai kayıplarına yol açmakta ve muhtemelen birçok kişinin rüçhan hakkını kullanamaması, belki de bundan vazgeçmesi sonucuna yol açmaktadır. Şayet şirketler bu durumdan bir menfaat elde etmek, örneğin kullanılmayan rüçhan haklarını yönetim kurulu üyelerine teklif etmek ya da borsa birincil piyasa işlemleriyle yüksek fiyattan halka satmak gibi amaçlar gütmüyorsa, soruna çözüm getirmeleri gerekmektedir. Unutulmamaktadır ki, sermaye artırımlarıyla şirketlerin ödenmiş sermayeleri arttıkça, ortak sayılarında da artışlar olmakta, gelecek yıllarda rüçhan hakkı kullanmak üzere kuyruğa girecek yatırımcı sayısı artmaktadır. Daha kötü sıkıntıların yaşanmaması için ya rüçhan hakkı kullanım süresi uzatılmalı, ya muameleler basitleştirilmeli, ya da çok daha fazla sayıda banka şubesi veya birden fazla bankayla çalışmanın yolları aranmalıdır.

Haziran ayında yaşanan bir diğer önemli gelişme de Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş'ın görevinden istifa etmesi olmuştur. Ekonomiden sorumlu devlet bakanı Prof. Dr. Tansu Çiller'le görüş ayrılıkları olduğu bilinen Prof. Tekbaş, özel nedenlerle istifa ettiğini açıklamıştır. Prof. Dr. Tekbaş'a yeniden döneceğini umduğumuz akademik yaşamında, SPK Başkanlığı'na atanan Yaman Aşıkoğlu'na da yeni görevinde başarılar dileriz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat Endeksi (Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Ocak	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75	6793.38	8224.39	12953.90
Şubat	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11	7402.13	10950.59	9572.27
Mart	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62	6957.24	9793.56	11006.98
Nisan	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12
Mayıs	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92
Haziran	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79
Temmuz	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	1554.78	10664.47	7533.47	
Ağustos	204.24	218.60	360.80	2290.94	816.29	1716.64	10166.14	7950.10	
Eylül	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	2673.32	10907.66	6913.80	
Ekim	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	3486.07	10596.87	6835.47	
Kasım	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	3241.70	6955.17	10214.39	
Aralık	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	4940.99	6750.24	11048.39	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kâr (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1989 (Milyon TL)	1990 (Milyon TL)	1991 (Milyon TL)	1989 (Net)	1990 (Net)	1991 (Net)	Haziran 1991	Nisan 1992	Mayıs 1992	Haziran 1992
1	AKÇİMENTO	150.000	84.656,3	2.504	34.959	48.795	6,60	25	30	5.400	3.300	2.800	3.800
2	ANADOLU CAM	100.000	53.700	6.573	9.177	30	29	26	-	2.000	1.800	1.400	2.200
3	ARÇELİK	2.000.000	450.000	54.400	187.666	367.714	100	165	143,60	13.000	17.000	6.700	9.000
4	BAGFAŞ	200.000	200.000	22.450	21.113	44.738	40	50	15	8.200	1.500	1.250	1.550
5	BOLU ÇİMENTO	300.000	98.201,25	9.954	12.185	32.534	37	56,80	41,70	3.700	2.200	1.900	2.400
6	BRISA	607.500	151.875	43.705	21.024	12.060	44	12	6	4.200	2.600	2.200	2.700
7	ÇELİK HALAT	135.000	43.200	7.786	15.959	9.319	70	60	20	3.050	2.750	2.350	3.000
8	ÇİMSA	200.000	56.160	12.172	16.415	37.433	44	20	32	5.800	7.700	7.500	7.000
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	1.500.000	300.000	136.460	123.636	202.004	250	120	80	4.850	5.800	5.400	6.500
10	DÖKTAŞ	250.000	75.000	3.023	19.120	34.476	27	70	56	8.300	7.700	6.800	8.700
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	250.000	75.600	2.043	8.315	16.414	45	50	50	27.000	7.900	6.600	7.200
12	EGE BİRACILIK	200.000	12.600	14.090	46.146	96.459	80	130	500	60.000	130.000	150.000	225.000
13	EGE GÜBRE	50.400	36.000	(1.257)	(2.758)	(6.029)	-	-	-	900	550	450	500
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	2.500.000	768.000	451.914	430.977	762.738	50	30	40	2.650	2.950	3.350	4.650
15	GOOD-YEAR	80.000	52.753	4.135	(32.095)	50.587	15	-	25	5.700	9.600	7.400	10.750
16	GÜBRE FABRİKALARI	240.000	120.000	134	10.515	4.664	-	-	-	1.050	925	675	650
17	GÜNEY BİRACILIK	100.000	8.400	3.816	13.564	31.500	35	75	240	21.000	44.000	46.000	61.000
18	HEKTAŞ	50.000	50.000	3.330	7.119	5.492	60,80	71	19,15	2.350	950	775	1.050
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	1.000.000	675.000	(12.896)	(31.223)	(16.305)	-	-	-	2.000	650	500	550
20	İZOCAM	150.000	60.000	7.680	17.242	42.259	85	82,50	87,50	9.200	17.250	8.100	10.750
21	KARTONSAN	108.000	108.000	10.061	21.950	22.012	30	35	20	2.300	1.900	1.700	1.900
22	KAV	50.000	39.000	8.961	8.458	722	75	64	12	11.250	3.650	3.200	3.300
23	KOÇ HOLDİNG	1.000.000	700.000	90.511	138.062	346.596	110	32,60	53,50	13.750	18.500	10.250	14.750
24	KOÇ YATIRIM	100.000	72.000	16.530	26.219	51.683	60	60	100	19.500	16.000	13.250	17.000
25	KORDSA	300.000	151.875	34.822	39.345	73.987	45	21	25	2.900	4.750	4.400	4.800
26	KORUMA TARIM	200.000	33.412,5	2.020	3.699	3.628	20	35	7,47	6.600	1.250	900	1.050
27	MAKİNA TAKİM	50.000	16.650	2.487	1.038	(5.801)	100	17	-	1.800	750	575	700
28	METAŞ	450.000	75.000	5.447	(36.202)	(26.380)	-	-	-	650	700	600	700
29	NASAŞ	150.000	90.000	1.149	2.643	(42.290)	2	-	-	900	575	425	675
30	OLMUŞA	100.000	77.000	2.502	214	4.371	16	-	4	2.000	1.200	1.050	1.200
31	OTOSAN	500.000	110.000	41.880	101.989	100.254	60	95	90	11.250	10.000	7.900	12.500
32	PINAR SÜT	24.300	24.300	2.568	909	2.913	53,60	7,50	9,74	4.400	1.650	1.350	2.100
33	RABAK	225.000	45.000	323	3.727	(5.639)	15	20	-	4.700	950	825	875
34	SARKIYSAN	200.000	37.800	22.595	29.187	42.054	150	200	70	9.700	8.900	7.300	8.600
35	TELETAŞ	250.000	150.000	21.177	29.366	47.303	55	27	75	5.700	11.750	9.600	15.000
36	TÜRK DEMİR DÖKÜM	250.000	100.000	11.176	31.730	79.465	30	50	65	12.750	12.750	8.500	10.000
37	TÜRK SİEMENS	-	21.000	23.572	19.542	24.769	90	50	75	16.250	19.000	15.250	19.500
38	T. İŞ BANKASI -B-	-	63.000	24.238	181.611	477.147	37,74	46,47	74	13.500	6.300	4.500	5.600
39	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	1.000.000	698.649,8	17.559	29.837	42.538	15	20	10	3.450	2.200	1.100	1.200
40	YASAŞ	54.000	27.000	2.676	3.788	4.374	23,82	17,66	13	1.650	1.900	1.450	2.250

SIEMENS

NIXDORF

Sinerji iş başında

Siemens ve Nixdorf birleşti: Siemens Nixdorf Bilgisayar Sistemleri... Sinerji iş başında. Bilgi teknolojisi alanında yeni gelişmeleri başarıyla karşılayan uluslararası bir felsefe. Siemens Nixdorf, bu sinerjiyi dostları için gerçek bir üstünlüğe dönüştürüyor.

Siemens ve Nixdorf daha güçlü bir bütün, Notebook PC'den süper bilgisayarlara... Özgün uygulamalardan entegre kurumsal çözümlere... Ofis ve üretim çözümlerinden çok uluslu organizasyonların network çözümlerine kadar geniş bir olanaklar boyutu.

SUSA

SIVI MADDELER SANAYİ VE PAZARLAMA A.Ş.

Susa bir Hacı Ömer Sabancı **SABANCI** kuruluşudur.

Merkez: Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, Noramin İş Merkezi

Kat 1 No: 107-108 Maslak İstanbul

Tel: (1) 176 20 97-176 19 25

Faks: 176 46 22

Teleks: 28024 hasu tr

Fabrika: Pozantı Alpu Köyü Mevkii, Adana

Tel: (7331) 1291 (3 hat)

Görüşler

Dr. MUHAMMET AKDİŞ

Rasyonel Beklentiler Okulu'nun Enflasyon Yaklaşımı ve Türkiye'deki Faiz Oranları

I — GİRİŞ

TÜM gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de en önemli ekonomik sorun kronik hale gelmiş bulunan enflasyondur. Enflasyonu önlemek amacıyla uygulanan politikalar bu sorunun gündemden kalkmasını sağlayamamıştır. Enflasyon sorunu ile başedebilmek için geliştirilmiş bulunan teorik yaklaşımlardan birisi olan «Rasyonel Beklentiler Okulu» (Rational Expectations School), enflasyonu önleyici politikaların başarılı olamaması konusundaki açıklamaları ile son yıllarda büyük ilgi toplamış bulunmaktadır.

Rasyonel beklentiler teorisinin özünü oluşturan ve fertlerin politika beklentilerinin tersine bir davranış içinde bulunabildiğini savunan düşünceler, yüksek faiz oranlarının talebi kısararak enflasyonu frenleyebilmesi politikalarını da başlangıçta başarısız kılmaktadır. Bu durumda, özellikle ülkemizde 1980'den beri uygulanmakta olan ve günümüzde de başvuru alan talep kısıtıcı yüksek faiz oranlarının, enflasyonu önlemedeki başarısızlığı, fertlerin rasyonel beklentiler içinde olmaları ile açıklanabilmektedir.

II — Rasyonel Beklentiler Teorisi'nin Temel Açıklamaları

1961 yılının başlarında John F. Muth, bekleyişlerin varsayılmasından yola çıkarak ve uyarlanmış bekleyiş teorilerine bir alternatif olarak rasyonel beklentiler teorisini sunmuştur. Rasyonel beklentiler, gelecek olayların önceden bilinebilmesini sağladığından, uygun ekonomik teorisinin bulunabilmesinde de aynı etkiye sahip olmaktadır.

Muth'un çalışmasından 12 yıl sonra Thomas J. Sargent, O'nun cümlelerini yeniden tekrarlamıştır: «Rasyonel beklentiler, halkın beklentilerinin, ekonomi teorisinin yapılmasını istediklerine uygun olarak gerçekleşmesidir» (Frisch, s. 27). Fertler, ekonomi politikalarının hedefine ulaşmasını güçleştirmektedirler.

Rasyonel beklentiler teorisi, monetaristlerden bir adım daha ileri giderek, fertlerin uyumcu değil, rasyonel beklentiler içinde olduğunu ve bu nedenle iktisat politikaları karşısında hemen aktif bir tavır takınıp iktisat politikasını tamamen etkisiz hale getirebildiğini ileri sürmektedir (Savaş, s. 226). Çünkü;

● Bütün ekonomik birimler doğru modeli ve onun parametrelerini bilirler.

● Fertler politika yapımcılarının bütün reaksiyonlarını hesaba katarlar.

● Bir tahmine varabilmek için de ekonomik model çerçevesi içindeki bütün bilgileri elde eder ve kullanırlar (Frisch, s. 28).

Bu özelliklere ve bilgilenmeye sahip olan fertler, politika tedbirlerinin etkilerini önceden kestirecekler ve ona göre davranışlarını şekillendirerek politika uygulamalarını boşa çıkarabileceklerdir. Bu durumda da, para arzı ve maliye politikası değişkenleri ile üretim hacmi üzerinde bir etki de bulunabilmek, para arzı ile faiz oranını değiştirebilmek, faiz oranını belirli bir seviyede tutmak için sistematik politikalar tatbik etmek, teoriye göre mümkün bulunmamaktadır. Böyle bir politika enflasyonist veya deflasyonist olabileceği gibi, fiyatlar genel seviyesi dengesinin oluşmasını da engelleyebilecektir (Sargent, s. 188).

III — Rasyonel Beklentiler Teorisi'nin Enflasyon Konusundaki Açıklamaları

Fertlerin tüm bilgilenmeye önceden sahip oldukları ve sistematik hata yapmadıkları, hata yapsalar bile bunu tekrarlamadıkları ve rasyonel davrandıkları varsayımlarını kabul eden rasyonel beklentiler teorisinde enflasyon oluşturan mekanizma yanda görüldüğü şekilde açıklanmaktadır (Frisch, s. 23):

Yani, fertler, mevcut bilgileri ile uygulanan politika sonuçlarını değerlendirecekler, beklentilerini de katarak kesin bir şekilde formüle ettikleri davranışlarını ileriye dönük uygulamalarına yansıtacaklardır. Bu durumda, önceden enflasyona yol açmış bulunan tüm uygulamalar ile, iktisadi

olarak bu gelişmeye yol açması beklenen tüm politika tedbirleri, aksi amaçlarla yürürlüğe konulsa bile, enflasyonist sonuçlar doğuracaklardır.

Hükümetin herhangi bir nedenle emisyonu artırıcı bir uygulamaya girmesi durumunda; örneğin, kaynağı belirlenmemiş ücret artışları, transfer ödemeleri, sosyal yatırımlar v.b.; eğer herkes daha hızlı parasal büyümenin daha yüksek enflasyona sebep olacağına inanırsa şu gelişmeler birbirini takip edecektir: Merkez bankası parasal büyümeyi hızlandırınca, tasarruflar hemen daha yüksek faiz oranları talep edecek ve borçlular onu vermek zorunda kalacaktır; çünkü, onlar reel anlamda parasal genişlemeden önceki faiz oranlarına göre ödeme yapmak durumundadırlar. Döviz piyasası, ülkenin parasının değerini düşürücü bir şekilde döviz kuruunu değiştirecektir. İşçiler daha fazla ücret talep edecekler ve işverenler onlara bu ödeme yapacaktır; çünkü, onlar da aynı anda kendi ürünlerinin fiyatlarını yükseltmektedirler. Böylece bütün gruplar hep birlikte bekledikleri daha hızlı enflasyonu getirmek için hareket edeceklerdir (İyiboz-

kurt, s. 191). Yani, fertler, hükümetin enflasyona yol açabilecek uygulamalarına hemen tepki göstererek enflasyonist gelişmeyi beklenenden daha erken bir şekilde başlatacaklardır.

IV — Türkiye'de Uygulanan Faiz Oranları ve Enflasyon

Ülkemizde, özellikle 1980 yılından sonra, serbest faiz rejimi uygulanmaya çalışılmıştır. Bu da temelde talep baskısından kaynaklanan enflasyonu önleme amacını taşımaktadır. Ancak, yüksek faiz oranları yüksek enflasyonla birlikte varlığını sürdürmüş, bugüne kadar yüksek faiz oranlarının enflasyonu önleyici etkilerine rastlanılamamıştır.

Türkiye'de 1980-1990 döneminde uygulanan faiz oranları ile bu dönemde gerçekleşen enflasyonist gelişme aşağıdaki tabloda görülmektedir.

«Tablo 1»den de görüldüğü gibi, 1980 yılında düşük gerçekleşen kredi ve vadeli tasarruf mevduatı faiz oranları 1984 ve 1987 yıllarında düşme göstermekle birlikte sürekli bir yükselme grafiği çizmiştir. T.E.F. ise % 27 ile % 65 arasında gerçekleşerek güncelliğini ve önemini sürekli olarak korumuştur. Dolayısı ile, bu dönemde fertler, yüksek faiz oranlarının cazibesine kapılarak taleplerinde bir kısıntıya gitmemiş ve talepten kaynaklandığı belirtilen enflasyon, yüksek faiz oranları kanalıyla azaltılamamıştır. Aksine, yüksek faiz oranları, zaten yetersiz bir durumda bulunan üretim ve yatırım üzerinde caydırıcı etkiler yaparak, talep açığının kronikleşmesine sebep olmuştur.

V — Türkiye'deki Faiz-Enflasyon İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Rasyonel beklentiler teorisinin enflasyon mekanizmasını faiz oranları ile ilgilen-

TABLO 1
Türkiye'de Uygulanan Faiz Oranları ve Enflasyon
(1980-1990)

Yıllar	Kredi Faiz Oran. (%) (1)	Vadeli Tas. Mev. Faiz Oran. (%) (2)	T.E.F. Artış Oran. (%) (3)
1980	32	33	90.3
1981	38	50	34
1982	38	60	27
1983	54	45	28
1984	79	45	46
1985	77	55	41
1986	63	48	27
1987	63	58	39
1988	90	84	60
1989	84	58	65
1990	80	59	49

Kaynak: (1) Kredi Faiz Oranları, orta vadeli genel kredi faizleri olup, bize bilgi veren Akbank, Yabancı ve Kredi Bankası, İş Bankası ve Vakıflar Bankası uygulamalarının ortalaması alınarak tarafımızdan hesaplanmıştır. (2) Vadeli Tasarruf Mevduatı Faiz Oranları, bir yıl vadeli mevduat faiz oranı olup, T.C. Merkez Bankası Üç Aylık Bülten, 1991-1, s. 65'den alınmıştır. (3) T.E.F. Artış Oranları, İstanbul Ticaret Odası'nın 1968=100 bazlı indeksi esas alınarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

direrek açıklamak da mümkün bulunmadır. Geçmişle ilgili tüm bilgileri kullanan ve ilerideki gelişmeleri görebilen fertler, faiz oranlarının yükselmesi ile yatırımların ve üretimin duracağını veya pahalalaştığını tahmin edeceklerdir. Üretici ve satıcılar, kâr oranlarını faiz oranı ile kıyaslayacaklar; sermayelerinin alternatif getiri imkânlarını düşünerek mal fiyatlarını faiz oranı düzeyine yükselteceklerdir. Tasarruflar, diğer şekillerde tuttukları varlıklarını paraya çevirerek faiz gelirine yatıracaklar ve faiz gelirlerinin artacağını düşünerek bu fiyat yükselmelerine tepki göstermeyeceklerdir. Hatta, yüksek gelir düşüncesiyle tüketim harcamalarını arttırıp toplam talep düzeyini şişireceklerdir.

Piyasanın tüm fiyatlarını faiz oranı düzeyinde belirlemesi, işçilerin daha yüksek ücret taleplerine yol açacaktır. Sendikalar, ürün fiyatlarındaki yükselmeleri göstererek ücret artışlarında ısrar edeceklerdir. İşverenler, maliyetlerinden kaynaklanan fiyat yükselmelerinin karşısında işçilerini mağdur etmemek için ücret artışlarını kabul edecekler, ama bunu da fiyatlarına yansıtacaktırlar. Tüm tasarrufunu faize yatırmış bulunan ve faiz geliri elde eden rantıye sınıf ile ücretlerinde nominal artışlar sağlanmış bulunan ücretli kesimin harcamalarını arttırmış olmaları nedeniyle, fiyat yükselmelerini frenleyici bir talep baskısı da oluşmayacaktır. Böylece, yüksek faiz oranları, enflasyonun başlamasına ve devamına sebep olacaktır.

Ülkemizde 1980 sonrası görülen gelişmeler rasyonel beklentiler teorisinin açıklamalarını doğrular özellikler göstermiştir. Gerçekten de, fertler, yüksek faiz oranlarını gelir getirici bir unsur olarak görmüşler ve yatırım tasarrufundan çok tüketim tasarrufuna yönelmişlerdir (Aydın, s. 21). Faiz gelirlerinin en az % 50'lik bölümü tüketim harcamalarına intikal ederek (Ataç, s. 73-87), talebi şişirici bir unsur olmuştur. Tasarruflar, faiz cazibesi ile art-

mamış, geçici ve gelir amacı taşıyan tasarruflar, belirli bir dönem sonunda harcamaya dönüşmüştür (Öztekin, s. 11). Yatırım harcamaları, yüksek faiz oranlarından olumsuz bir şekilde etkilenmiş (Türkkan, s. 57-59) ve yeni yatırım yapılamaması, arz ile talep arasındaki açığın büyümesine ve enflasyonun hızlanmasına hizmet etmiştir. Firma giderleri içinde maaş ve ücretleri de geride bırakan yüksek faiz ödeme payları (1990 Yılında.., s. 56), üreticilerin ürün maliyetlerini yüksek belirlemesine yol açarak enflasyonu beslemiştir. Faiz giderlerinin firmalarca masraf yazılması ve bunun sonucunda devlet gelirlerinin yetersizliğinin zorunlu hale getirdiği iç borçlanma senetlerinin vergiden muaf tutulması da, büyük kârlar sağlayan bankaların vergiden kaçınmasını kolaylaştırarak (İç Borç., s. 28), vergi yetersizliği kısır döngüsüne yol açmış ve devleti emisyonu gitme mecburiyetinde bırakmakla enflasyonun hızlanmasında büyük rol oynamıştır.

Görüldüğü gibi, talebi kısarak enflasyonu dizginlemek amacıyla uygulanmakta olan serbest ve yüksek faiz politikası, fertlerin beklentilerini olumsuz yönde ve istenmeyen davranışlara yönelterek enflasyonun devamını sağlamıştır. Rasyonel beklentiler teorisinin savunduğu ve fertlerin doğabilecek gelişmeleri önceden bildiği ve rasyonel hareket ettiği düşüncelerinin kabulü halinde, yüksek faiz oranları politikası ile enflasyonu dizginlemek mümkün olmamaktadır. Çünkü, fertler, yüksek faiz oranlarının talep baskısını kırmalarına imkân tanımayarak, davranışlarını enflasyonun hızlandırarak şekilde değiştirmektedirler.

VI — SONUÇ

Görüldüğü gibi, rasyonel beklentiler teorisini, fertlerin tüm bilgi ve değerlendirmeye imkân ve özelliklerine sahip bulunduğu varsayımı altında ekonomik sorunları açıklamaktadır. Bu açıklama tarzı içerisinde-

Dış Basından

Derleyen: Doç. Dr. NILSEN ALTINTAŞ

Hâlâ Belirsizlikler İçinde Islık Çalınıyor (*)

IMF'nin ekonomik iyileşmeyle ilgili son zamanlardaki tahminleri daha öncekilerden daha mı doğru olacak? Ekonomiyle ilgili tahminler yapanlar genellikle eski bir kurala uyarlar. Bu kural şudur: «Bir gün veya rakam belirle, ancak her ikisini birden yapma.» IMF bunun dışına çıkarak geçen sene endüstriyel ekonomilerde 1991'de % 1.3, 1992'de % 2.8 oranında bir büyüme öngörmüştür. Ancak, bu ülkelerde ortalama büyüme oranı geçen sene sadece % 0.8 olmuştur. En son IMF'nin Washington'daki toplantısında yayınlanan «World Economic Outlook»da IMF, 1992 için öngördüğü büyüme oranını % 1.8'e düşürmüştür.

IMF'nin gelişmiş ülkeler için yaptığı optimistik tahminlere karşılık gelişmekte olan ülkeler için daha önce yaptığı tahminler şimdi çok karamsar görünmektedir. Doğu Avrupa ve daha önceki Sovyetler Birliği'ni dışarı aldığımızda, gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranı Orta Doğu ve Latin Amerika'daki iyileşmelere paralel olarak geçen sene % 3.3 olup, 1992 ve 1993'de sırasıyla % 6.7 ve % 5.4 olması beklenmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin büyümeleri ise korkulacak şekilde zengin ülkelerin geleceklere bağlı görünmektedir.

IMF'ye göre zengin dünya ülkelerinde ekonomi iyileşme yolundadır. IMF ekonomistleri 1992'den çok ümitli ve 1993'de endüstriyel ekonomilerin büyüme oranının % 3.3 olacağını tahmin etmektedirler. Japonlar ise bu sene % 2.2, 1993'de ise % 3.9 oranında bir büyümeyi öngörmektedirler.

Japonların borsadaki hisse fiyatlarının düşmesi ve Almanların faiz oranlarının dünyayı resesyona sürüklemesinden korkanlar IMF'nin tahminlerini çok iyimser buluyorlar. Tokyo Borsası'nda yaşanan karışıklıkları IMF'nin yeterince zaman ayı-

(*) The Economist, 25 Nisan 1992.

rarak tamamiyle dikkate almadığı bir gerçektir. Ancak, IMF'nin tahminleri halen diğer tahminlerle bir paralellik göstermektedir. The Economist'in Nisan ortalarında verdiği tahminlerde Japonya'nın büyüme oranı 1992 için % 2.3, 1993 için ise % 3.8 olarak gösterilmiştir ki, bu oranlar IMF'nin tahminlerine tamamiyle uymaktadır. Buna mukabil IMF 1993'de büyüme oranlarını Amerika için % 3.5, İngiltere için % 3.1 ve Kanada için % 4.9 olarak öngörmektedir ki, bu oranlar The Economist'inkine nazaran çok iyimser görünmektedir.

Ekonomilerin iyileşmesi hususunda IMF'nin 1993 yılı için kuvvetle yaptığı tahminler 1992'dekinden daha mı güvenilirlerdir? Amerika'da tüketicinin güveni ve perakende satış fiyatları ekonomik iyileşmeyi göstermektedir. Esas önemli soru Almanya ve Japonya'daki gerilemenin tamamiyle bir resesyona dönüşüp Amerika ve diğer ülkeleri beraberinde sürükleyip sürüklemeyeceğidir.

IMF bunun böyle olmayacağını düşünüyor. Konuya iyimser yaklaşmasının sebebi olarak da; Amerika ve Japonya'daki düşük enflasyonun merkez bankalarının faiz oranlarını aniden düşürmelerine müsade etmiş olmasını gösteriyor. Bunun etkisi tam olarak henüz görülmeye başlandı. Şayet IMF'nin tahminleri doğruysa, yıldan yıla GSYİH'daki büyüme 1970 ortalarıyla 1980 başlarında olduğu gibi negatif olmayacaktır (yazının sonundaki çizgeye bakınız). IMF, sadece daha fazla desteğe duyulan ihtiyacı belirtmemekte, ayrıca artan enflasyonel baskının işaretlerine karşılık olarak merkez bankalarının para politikalarını gevşetmeye hazır olmaları gerektiğini ikaz etmektedir. Bu, daha önceleri ekonomik iyileşmenin ilk basamaklarında karşılaşılan aşırı taleplerin ortaya çıkması riskini de yok etmektedir.

26 Nisan'da Washington'da yapılan, Maliye Bakanlarının ve Merkez Bankalarının yetkililerinin katıldığı toplantıda endüstriyel ülkeler arasına giren yedi ülkede (G7) büyüme oranının yüksek olacağı belirtildi. Ancak, IMF'nin belirttiği şekilde en önemlisinin orta vadede enflasyonsuz büyüme ve bütçe açıkları olduğu görüşüne pek dikkat çekilmedi.

Endüstriyel ekonomilerin toplam bütçe açığı 1989 yılında GSYİH'nın % 0.9'ı iken, bu yıl % 3.0'üne yükselmiştir.

1980'li yıllarda Amerika'nın bütçe açığını düşürme hususundaki hatası, resesyonda içindeki ekonomisini desteklemek için para politikasını kullanmamış olmasındandır. Oysa 1980'lerde, aynı dönem içinde Almanya, İngiltere gibi ülkeler akıllı davranarak bütçe açıklarını kapattılar. Uzun vadeli faiz oranlarının kısa vadeli faiz oranları kadar düşmemesinin sebebi, hükümetlerin israflarıyla kısmen açıklanabilir.

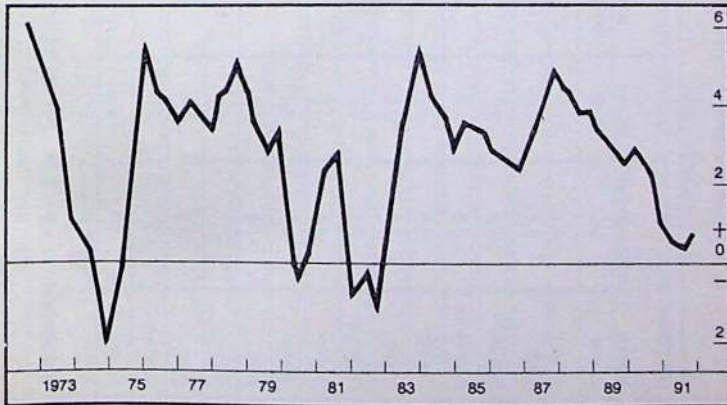
G7 grubu içinde bütçe fazlası olan tek ülke Japonya'dır. Bu sebeple de Washington'daki toplantıda kendisine G7 grubu içindeki diğer ülkelerden para desteğiyle iç tüketimini artırması doğrultusunda baskı yapılmıştır. Benzer şekilde Almanya yüksek faiz oranları sebebiyle Avrupa'nın diğer ülkelerindeki büyümeyi engellediği için tenkit edilmiştir.

Ancak, % 5'lere varan enflasyon ve kamu sektöründe yüksek ücret talebinden doğan grevler sebebiyle Alman Merkez Bankası'nın yakın gelecekte bu oranları aşağı çekmesi beklenemez.

Hükümetlerin Washington'da bu doğrultuda kurallar koyma hususunda aynı fikride olmaları beklenemez. Ancak, gerçekten büyümeyi hızlandırmak istiyorlarsa yapabilecekleri en iyi şey Uruguay'daki (GATT, General Agreement on Tariffs and Trade) Ticaret ve Gümrük Tarifesiyle ilgili görüşmeleri tamamlamaktır. OECD'nin yeni bir çalışmasına göre, bu şekilde dünya geliri yaklaşık 200 trilyon dolar artırılabilir.

	Gerçek GSYİH (% Değişim)			Tüketici Fiyatları (%)			Cari Hesap Dengesi (GSYİH'nın %'si)		
	1991	1992	1993	1991	1992	1993	1991	1992	1993
ABD	-0.7	1.6	3.5	4.2	3.1	3.1	-0.2	-0.9	-1.1
JAPONYA	4.5	2.2	3.9	3.3	2.2	2.4	2.1	2.6	2.3
B. ALMANYA	3.1	1.3	2.2	3.5	3.8	3.7	-1.2 ⁺	-0.8 ⁺	-0.5 ⁺
FRANSA	1.2	1.8	2.6	3.1	2.7	2.5	-0.3	-0.4	-0.3
İTALYA	1.0	1.6	2.4	6.4	5.0	5.2	-1.7	-1.7	-1.8
İNGİLTERE	-2.2	0.8	3.1	5.9	3.7	3.1	-0.8	-1.4	-1.6
KANADA	-1.5	2.3	4.9	5.6	1.7	2.3	-3.5	-2.9	-2.6
Endüstriyel ülkeler	0.8	1.8	3.3	4.4	3.3	3.2	-0.1	-0.3	-0.4
D. Avrupa ve önceki Sovyetler Birliği	-16.9	-14.6	na	92	713	na	na	na	na
Diğer gelişmekte olan ülkeler	3.3	6.7	5.4	41	37	16.1	na	na	na

Yedi Büyük (G7) Ekonominin Gerçek GSYİH'sı
(Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (MAYIS 1992)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toplan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi * • (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevdual
A.B.D.	1.4	0.9	2.5	7.2	-63.2	-8.6	3.91	6.50	3.85
Avustralya	-0.5	-0.3	2.3	10.4	3.6	-9.2	6.40	10.75	6.40
B. Almanya	1.0	1.9	5.4	6.4	13.4	-20.0	9.65	11.00	8.78
Belçika	1.6	0.3	5.8	8.8	-2.9	4.6	9.50	13.25	9.50
Fransa	2.6	-3.6	4.1	9.9	-0.3	-5.5	9.88	9.85	9.81
Hollanda	3.4	2.5	3.5	4.4	8.4	9.4	9.44	11.75	9.44
İngiltere	-1.6	3.8	7.5	9.5	-18.6	-9.0	-10.00	-11.00	9.94
İspanya	2.7	1.3	8.5	15.0	-34.3	-17.3	12.49	13.00	8.00
İsveç	-0.5	-1.3	2.8	4.2	6.3	-3.3	11.74	12.50	11.60
İsviçre	-0.7	0.6	b.d.	2.6	-4.1	9.1	9.38	11.25	7.88
İtalya	1.5	0.4	9.1	10.9	-13.9	-19.7	12.44	12.18	b.d.
Japonya	3.1	-1.2	2.2	2.1	113.8	89.8	4.70	5.25	2.15
Kanada	-0.2	-1.4	3.4	11.0	6.8	-23.4	6.15	7.50	5.75

Açıklamalar: (b.d.) = Belirli Değil. **Kaynak:** The Economist, 30 Mayıs - 6 Haziran 1992.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için ithalat F.O.B., ihracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F. / F.O.B.

EKONOMİK GÖSTERGELER DİŞ DÜNYA (HAZİRAN 1992)

Ülkeler	GSMH/GSYİH*	Toplan Fiyatlar	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)		
							Para Piyasası (3 Aylık)	Ticari Bankalar	
								Kredi	3 Aylık Mevduat
A.B.D.	1.5	1.1	2.5	7.5	-65.6	-21.2	3.91	6.50	3.86
Avustralya	-0.8	1.0	2.5	10.6	3.6	-9.2	6.40	10.75	6.40
B. Almanya	0.8	2.0	5.9	6.5	15.4	-20.1	9.65	11.00	8.78
Belçika	1.6	1.2	4.1	8.9	-3.3	4.6	9.58	13.25	9.60
Fransa	2.9	-3.1	4.1	10.0	0.2	-2.8	10.06	9.85	10.00
Hollanda	3.4	2.6	3.0	4.2	7.3	9.4	9.49	11.75	9.49
İngiltere	-1.5	3.6	7.0	9.6	-18.5	-11.8	10.00	11.00	9.97
İspanya	2.3	1.5	8.5	14.7	-34.3	-19.1	12.64	13.00	8.00
İsveç	-0.5	-1.1	5.0	4.2	5.9	-3.7	11.60	12.50	11.70
İsviçre	-0.5	0.6	b.d.	2.7	-3.7	9.1	9.44	10.88	9.00
İtalya	1.5	3.0	8.8	10.9	-13.6	-21.5	14.00	13.50	b.d.
Japonya	2.2	-1.4	1.7	2.0	115.2	92.1	4.53	5.25	2.15
Kanada	1.9	-1.1	3.9	11.2	5.4	-25.9	5.63	7.00	5.65

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 27 Haziran - 4 Temmuz 1992

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B

**Ortadođu-Avrupa
Piyasalarına İhracatta
Büyük Firma**

SİFAŞ

- Naylon-6 İplik
- Naylon-66 İplik
- Polyester, İplik
- Polyester Tekstüre İplik
- Polyester Tekstüre Boyalı İplik
- Naylon-6 Elyaf
- Polyester Elyaf

İmalatında büyük firma...

SİFAŞ, SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

Pilot Sanayi Bölgesi-BURSA

TLF:431400-(5HAT)

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

1 1992 Ağustos ayına girerken geride kalan iki aya baktığımızda, ekonomik faaliyetlerle ilgili olayların az olduğu gözlenmektedir.

Fiyat artış hızlarında 1992 Mart ayından beri görülen yavaşlama devam etmektedir. Gelişmeleri, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nin rakamlarından yararlanarak ve bir önceki yıl ile karşılaştırmalı olarak bir tablo halinde ortaya koyarsak, durum daha iyi izlenebilecektir.

Aylar	Toptan Eşya Fiyatlarındaki Gelişmeler (%)		Tüketici Fiyatlarındaki Gelişmeler (%)	
	1991	1992	1991	1992
Ocak	4.6	11.0	4.9	9.4
Şubat	5.3	5.2	5.4	5.0
Mart	4.9	4.9	4.4	4.3
Nisan	5.4	4.2	6.6	3.8
Mayıs	2.9	0.7	3.3	0.9
Haziran	1.4	0.2	3.0	0.5
Temmuz	2.2	1.0	1.3	1.3

Fiyat artış hızındaki bu nispi gerilemelerin yanı sıra, üretimin önemli göstergelerinden birisi olan kapasite kullanım oranının da 1992 başından bu yana arttığı görülmektedir. Şöyle ki; 1992'nin ilk üç aylık döneminde % 73.8 olan kapasite kullanım oranı, ikinci üç aylık dönemde % 74.9'a yükselmiştir. Kapasite kullanım oranının genelde olumsuz etkilendiği nedenlerden biri iç talep yetersizliğidir. 1991 yılı-

nın ikinci üç aylık döneminde iç talep yetersizliğinin etki oranı % 49.7 iken, 1992'nin aynı döneminde bu nedenin etki oranı % 46.9'a gerilemiştir.

Piyasalarda iş âleminin şikâyet ettiği durgunluk, genelde mevsim konjonktürünün yapısı ile ilgilidir. Şikâyetlerin temeli de, kanımızca, nakit sıkıntısına dayanmaktadır. Nakit sıkıntısı da, hiç şüphesiz, kamu kuruluşlarının mali durumlarından kaynaklanmaktadır.

Memur maaşları, KİT'lerin borçları, Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) alacakları gibi mali yüklerin piyasaya yansıyan yönü; pazardaki nakit sıkışıklığının önemli nedeni olmaktadır. Örneğin, SSK'nun kamu kuruluşlarından alacağı prim borçları 10,1 trilyon TL'ye, özel kuruluşlardan alacakları ise 1 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Öte yandan, iç ve dış borçlar ile Güney Doğu olaylarının yarattığı mali külfetlerin de nakit darlığı üzerindeki olumsuz etkileri gözden uzak tutulmamalıdır.

1992'nin Temmuz ve Ağustos aylarında kayda değer bulduğumuz ekonomik olayları kısaca şöyle açıklayabiliriz:

Mevduat Faizlerinde Gerileme

Emlak Bankası ile Ziraat Bankası'nın öncülük ettikleri, mevduat faizlerindeki indirim, diğer bankalarca da benimsenmeye başlanmıştır. Nitekim 1992 Temmuz ayı sonlarında, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Akbank'ın da mevduat faiz oranlarında 1-3,5 puanlık indirim yaptıkları görülmüştür.

Bu eğilim 1992 Ağustos ayında da devam etmiş ve bankalar arasında yaygınlaşmıştır. Mevduat faizlerindeki gerilemelerin, kredi faizlerine de yansıtacağı, hatta sonbahar aylarının enflasyon hızını azaltacağı ümit edilmektedir.

ISO-9000 Standardı Üzerine

Avrupa Topluluğu (AT) tek pazarında 1993 başından itibaren yürürlüğe girecek olan ISO-9000 serisi standartlar dolayısıyla, bu pazara yapılacak ihracatımız için bazı şartlara uyma zorunluluğu olduğu, nihayet ciddi olarak ülkemizde de anlaşılmıştır.

AT'ın kendi standartlarını CEN (AT Standart Rejimi) esaslarına göre düzenlediği, uygulamalar için de AT'ın kabul ettiği kalite belgesi verme sisteminin geçerli olacağı, birçok uluslararası ekonomi yayınında 1990'dan beri yer almaktadır. Ülkemizin de bu yeni düzenlemeye hazırlıklı olması gerektiğini yazılarımızda zaman zaman duyurmaya çalıştık.

1993'e dört ay kala iş âleminin uyandığı, Türk Standartlar Enstitüsü (TSE)'nün ve büyük illerimizdeki Sanayi ve Ticaret Odaları'nın üyelerini aydınlatmaya çalıştığı; ancak 1992 Ağustos ayında görülmeye başlamıştır.

ISO-9000 Standart Serisi içinde yer alan malların, bu standartlara uygun olarak üretilmeleri ve standartların öngördüğü kalite şartlarına uygunluklarını tevsik eden belgelerinin olmaları gerekmektedir.

Kalite belgesi, mamul tasarım, hammadde kalitesi, üretim süreci ve satış sonrası kontrol kademelerini kapsamaktadır. Bu kapsamın içeriğinin doğru olarak öğrenilmesi için TSE'nün kurslar açacağı ve ISO-9000 uygulaması belgesi vereceği öğrenilmiştir.

ISO-9000 standart dizisinin kapsamında, halen ülkemizin önemli ihraç kalemleri bulunmamakla beraber, AT tek pazarının bu diziyi öncelikle 12'ler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinde kullanacağı bir gerçektir.

Asgari Ücret Tabanı % 80 Arttırıldı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1 Ağustos 1992'den itibaren yürürlüğe giren asgari ücreti, 16 yaşından büyük olanlar için % 80 arttırarak brüt 1.449.000.-TL'ye çıkarmıştır. Bu ücretin neti 907.000.-TL etmektedir. 16 yaşından küçükler için asgari ücret % 90 oranında arttırılmış olup, brüt 1.116.900.-TL'dir.

Teşvik Tebliği'nde Değişiklikler Yapıldı

22 Temmuz 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Tebliği ile; «yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesi»ne ilişkin tebliğde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Buna göre, teşvik kapsamı genişletilmiş ve yatırımcıya bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Fon kaynaklı kredi kullandıracak bankalar kapsamına Türkiye Kalkınma Bankası, Halkbank, Ziraat Bankası ve Emlak Bankası yanında, Vakıflar Bankası, Türkiye Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Etibank ve Şekerbank da alınmıştır.

Elektrik tüketimi, SSK primleri işveren hissesi, tasarrufu teşvik kesintisi, konut edindirme yardımı ile ilgili teşviklere tabi olacak yatırımların boyutları arttırılmıştır.

Ayrıca, teşvik belgeli yatırımların organize sanayi bölgelerinde yapılması halinde kredi oranı yüzdesi arttırılmış, otomotiv yan sanayii yatırımlarına uygulanacak fon kaynaklı kredi oranı da % 15'ten % 30'a yükseltilmiştir. Zonguldak ve Erzinca'da yapılacak yatırımlarda fon kaynaklı kredi oranı % 50 - % 60 olarak kabul edilmiştir.

Yöre farkı gözetilmeksizin basım ve otomotiv sanayii konusunda yapılacak teşvi ve modernizasyon yatırımlarında bu oran % 30 olarak uygulanacaktır.

Zamlar Devam Ediyor

Son zamanlarda çeşitli ürün ve hizmetlerden başlıcalarının fiyatlarına yapılan zamlar satır başlarıyla şöyledir:

- 1 Ağustos 1992'den itibaren elektriğin kilovat saat ücretlerine % 4 ile % 6 arasında değişen oranlarda zamlar yapılmıştır.
- 3 Ağustos 1992'den başlayarak Demir-Çelik ürünlerinin fiyatları % 6 oranında artırılmıştır.
- Türk Hava Yolları yurt içi hatlarında yolcu ücretlerine çeşitli hatlarda % 10 ile % 40 arasında değişen oranlarda zam yapılmıştır.
- Türk Hava Taşımacılığı da yük taşıma ücretlerini % 25 oranında artırmıştır.
- Tofaş ve Renault otomobillerinin fiyatları % 1.9 ile % 4.9 arasında değişen oranlarda zamlanmıştır.

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

EKONOMİDE GERÇEĞİ ARAYIŞ

Genel Ekonomik Görüşler • Serbest Pazar Ekonomisi • Ekonomik Kalkınma ve Kalkınma Stratejileri
 • 24 Ocak Kararları ve Özel Hükümetlerinin Ekonomi Politikaları • Gelir Dağılımı • Vergi Politikası
 • Para ve Falz Politikası • Kur Politikası • Konvertibilite • Dış Borçlar ve İç Borçlar • IMF Politikaları
 • Sermaye Piyasası • Özelleştirme • Kamu İktisadi Teşebbüsleri • Ekonominin Demokratikleşmesi •
 Ekonomik Politika ile İlgili Bazı Öneriler • Çeşitli Ekonomik Konular

1980 sonrası izlenen ekonomik politikanın bir eleştirisi niteliğinde olan bu kitap, tartışmaya açık olmak üzere alternatif politikalar önermekte, ekonomide bazı gerçekleri yakalamayı amaçlamaktadır.

*Fiatı 24.000 TL/Öğrencilere indirimli
 (Öğrencilerin yayınevine başvurmaları)*

Politikada Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Toplumsal Davranışlarda Gerçeği Arayış (Yeni Çıktı)
 Enflasyonda Gerçeği Arayış (Hazırlanıyor)

BAĞLAM YAYINCILIK

Ankara Cad. No: 13/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul, Tel: 513 59 68

Yeni Yayınlar

M. TARIK YAŞA

AKREDİTİFLER HAKKINDA ULUSLARARASI KURALLAR VE UYGULAMALARI

TUMAY, Turhan; Türk Ekonomi Bankası
A.Ş. yayını, Fakülteler Matbaası, İstanbul
1992, 256 sayfa (*).

Yazarın da «Önsöz»de belirttiği gibi; «Bu kitabın konusu, Milletlerarası Ticaret Odası (MTO)'nın 400 sayılı Yayını'nda yer alan ve 1 Ekim 1984 tarihinden beri uygulanmakta olan akreditifler hakkındaki uluslararası kurallardır.»

Bu kuralların, 1993 yılından bu yana birkaç kez gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş, uluslararası alanda ortak gelenek ve göreneklere dayandırılmış olması sonucu, akreditif işlemleri taraflarının «karşılıklı borç ve sorumlulukları kesinlik ve açıklığa kavuşturulmuş bulunmaktadır.»

Dünyada artan ölçüde kabul görmüş olup, 60 yıldan bu yana 160 ülkeye uygulanagelen söz konusu kuralların, ülkemizdeki bankalarca da uygulanması, Türkiye Bankalar Birliği'nce kabul edilmiştir. Ayrıca, «kambyo mevzuatımızda da akreditif işlemlerinin bu gibi bankacılık teamüllerine göre yürütülmesi öngörülmüş bulunmaktadır.»

«Akreditifli ödemeleri düzenleyen bu kuralların böylece giderek evrensel bir kabul görmesi, bunların uygulamaları ile ilgili bilgi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.» diyen yazar, kitabın amacını özetle şöyle anlatmaktadır: «MTO'nın 400 sayılı Yayını'nda yer alan hükümlerin açıklanması ve böylece uygulamada ortaya çıkabilecek farklılıkların bir ölçüde giderilmesi...» Yazar yapıtını hazırlarken, kendi deneyimlerinin yanı sıra; MTO Bankacılık Komisyonu'nun çalışmalarından, ilgili mahkeme kararlarından ve aynı konuda yayınlanmış olan kitaplardan yararlanmış.

(*) Kitabı almak isteyenler, İstanbul'da şu telefon numaralarını arayarak bilgi edinebilirler: Türkiye Ekonomi Bankası A.Ş. 251 21 21; Turhan Tumay 337 09 70.

Kitap, harflerle belirtilen altı bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları sırasıyla şöyledir: «A. Genel Hükümler ve Tanımlar», «B. Akreditiflerin Türleri ve İhbarı», «C. Yükümlülük ve Sorumluluklar», «D. Belgeler», «E. Çeşitli Hükümler», «F. Devir». Kitabın ağırlıklı bölümünü oluşturan «Belgeler»de; tanım, düzenleyiciler ve içerik hakkında genel bilgiler verildikten sonra; – yüklemeyi, sevkıyatı ya da teslim almayı gösteren – «Nakliye Belgeleri», «Sigorta Belgeleri», «Ticari Faturalar» ve «Diğer Belgeler» ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

Kitap; bankacıların yanı sıra, görevleri gereği kambiyo mevzuatı ile ilgilenen tüm yöneticilerin, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşanların, üniversitelerde genel olarak işletme ve iktisat, özellikle de bankacılık dallarında yüksek lisans öğrenimi görmekte olanların başvurabilecekleri yararlı bir kaynak niteliğindedir. Yazarı bu son yapıtı nedeniyle kutlar, özellikle bankacılık kesimi için çok yararlı bulduğumuz yayın çalışmalarını sürdürmesini dileriz.

Sanayileşme Perspektifinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi

ACMA, Dr. Bülent; Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 485, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No. 217, Eskişehir 1991, xii + 216 sayfa.

Anadolu Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Bülent Açma, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile ilgili yayınlara

rını sürdürüyor. Bunlardan ilki, yazarın aynı konudaki doktora tezinin özeti niteliğinde olup, «Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»nin Kasım 1990 tarihli sayısında, «Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Sanayileşme» başlığı ile yayınlanmıştı. Daha sonra yazarın «Gelişmiş Ülkelerin Azgelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği» adlı kitabı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları (No: 1991 – 7) arasında çıkmıştı. Aşağıda kısaca tanıtacağımız son kitap, bir önceki esas alınarak ve bazı bölümleri genişletilip değiştirilerek hazırlanmıştır.

Yazar «Önsöz»de; «Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin jeopolitik konumu ve durağan sosyo-ekonomik yapısı, GAP ile birlikte, hızlı ve kapsamlı bir kalkınma politikasının devreye sokulmasını zorunlu kılmaktadır.» diyor.

Kitap «Giriş»i izleyen beş bölüm ve «Sonuç»tan oluşmaktadır. «Kalkınma ve Sanayileşme» başlıklı birinci bölümde, «Sanayileşme Gereği», «Sanayi Önceliğinin Dayanakları», «Sanayileşmeyi Zorunlu Kılan Etmenler», «Teknolojik Gelişme ve Ölçek Sorunu», «Sanayi Toplumunun Özellikleri» ele alınmaktadır. «Tarımsal Yapının Sanayileşmedeki Yeri» başlıklı ikinci bölümde; «İktisadi Kalkınma ve Tarımın Önemi», «Tarımın Sanayileşmeye Katkısı» incelenmektedir. «Bölgesel Kalkınmanın Sanayileşmeye Etkileri» başlıklı üçüncü bölümde; «Bölgesel Kalkınma», «Kutuplaşma ve Sanayinin Bölgesel Kutuplaşması» üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölüm «Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)»ne ayrılmıştır. Bu bölümde bölgenin ülkedeki yeri, özellikleri, ekonomik yapısı, GAP'ın gelişimi ve alt projeleri belirtilmektedir. «Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Sanayileşme Perspektifi» başlıklı beşinci bölümde; bölgede sanayileşmenin önemi, bölgesel kalkınmada sanayileşme süreci, bölgede sanayileşme stratejisi ve kurulacak/gelişecek sanayiler verilmektedir. Kitabın sonunda geniş ve ayrıntılı olarak düzenlenmiş «Kaynaklar» yer almaktadır.

Yazara göre; «Sanayileşme, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasında en önemli hedef olmalıdır. GAP ile birlikte tarımsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi zorunludur. Bölge'de tarımsal kalkınma yapılmadan sınai kalkınmanın gerçekleşebileceği» düşünülemez.

Konuya ilgi duyanlar için yararlı bir kaynak niteliğinde olan kitabı okumalarını tüm okurlarımıza salık veririz. Böyle ilginç bir konuyu işlediği için de yazarı kutlar, değişik konularda yeni çalışmalarında bulunmasını dileriz.

- ◆ Hesperide'lerin ağacı gibi, bilim ağacının altın elmaları da onları bizzat koparabilenlere özgüdür.

T. Mommsen

- ◆ Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.

Türk Atasözü

- ◆ Ülkelerin geleceğini siyasi liderler değil, sevk ve idareciler tayin edeceklerdir. Siyasi liderler sadece sevk ve idarecilerin başarısızlığını yansıtır.

Saul M. Silverstein

- ◆ Bilgi ışıktan başkalarını da aydınlatırsanız, bilginin önemi artar. Cehalet içinde tek başına bilgi sahibi olmanın değeri yoktur.

Naci Kasım

- ◆ Tehlike ile karşılaşmış bir insan, cesaretle ilişkin sorulara cevap veremez.

La Rochefoucauld

banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi

●
Ciltlenmiş
eski sayıları:

●
1988 Yılı Cildi: 40.000 TL
1989 Yılı Cildi: 50.000 TL
1990 Yılı Cildi: 70.000 TL
1991 Yılı Cildi: 90.000 TL
(Öğrencilere % 50 indirim)

●
İSTEME ADRESİ:

Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul

**“BİRA”
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

"Renault 21. Olağanüstü bir duygu bu... Yaşayın!"

Bulutların üzerinden yeryüzüne
süzülürcesine özgür ve sessiz...
Yükseklerle çok yükseklerle
turmanırçasına atak ve güçlü.
Geniş ufuklara egemen olmak.
Aydınlık, ıserah bir dünyada sınırsızlığı
yaşamak... Varolduğunu hissetmek...
Renault 21... Olağanüstü bir duygu bu

21. yüzyılı başlatan teknolojik
gelişmeyi Renault 21'ler sergiliyor.
Dış görünüşleri mükemmel,
her an şaşılanmaya hazır soyul bir
yanış atı gibi.
Renault 21'ler Türkiye'ye uç aya tipte
sunuluyor
**Renault 21... Renault 21 Manager...
Renault 21 Concorde...**

Renault 21 ve Renault 21 Manager'in
motor hacmi 1700 cc... Renault 21
Concorde'un motoru ise 2000 cc...
üstelik enjeksiyonlu. Hızları 200 km/y
aşıyor, güçleri 135 Hp'a ulaşıyor.
Renault 21'ler geniş iç mekanlarıyla
sürücülere ve yolculara olağanüstü
bir konfor, erişilmez güçleriyle
olağanüstü bir dinamizm sunuyorlar.
Bütün Renault'lar gibi Renault 21'ler de
Türkiye'nin en büyük satış sonrası
teşkilatının servis ve yedek parça
güvencesine sahip.
Uluslararası standartlarda üstün
kalitesi, geniş ve aydınlatılmış
mekanları, 7 fonksiyonlu bilgisayarı,
enjeksiyonlu motoru... hem hidrolik,
hem yükseklik ayarlı direksiyonu,
uzaktan kumandalı merkezi kilitleme sistemi

ve sürüş güvenliğiyle Renault 21, bütün
kavramları değiştirecek yeniden
yazılacak.

Özgür olmak... Hızın, gücün,
konforun tadına varmak...
Özlemleri, tutkuları aşmak...
Varolduğunu hissetmek...
Renault 21.
Olağanüstü bir otomobil bu...
Tanıyın!
Olağanüstü bir duygu bu...
Yaşayın!

RENAULT

"Yaşanacak Otomobiller"

Renault 21 Renault 21 Manager Renault 21 Concorde

TÜRKİYE'DE SANAYİ, ZİRAAT VE ENERJİ SEKTÖRLERİNDE DAİMA BU MARKAYA RASTLARSINIZ.

TEMEL CIVATA Türkiye'nin en büyük cıvata fabrikasıdır. Bu büyüklüğün sağladığı avantaj ile Otomotiv Sanayii, Genel İmalat Sanayii, Ziraat makineleri ve yüksek voltaj Enerji Nakil Hat-
tının planlarında daima TEMEL marka cıvatalara rastlarsınız. Bu husus, **TEMEL CIVATA**'nın TSEK belgesine haiz olmasının öte-
sinde müşteriyl tatmin eder, servisi ve zamanında teslim anlayı-
şının neticesidir.

TEMEL CIVATA bu özellikleri ile Türkiye'nin yegâne cıva-
ta/somun ihraç eden kuruluşu olmak özelliğini de taşımaktadır. Yerli müşterilere sunduğumuz kalite, zamanında teslim ve hiz-
met anlayışı Avrupalı müşterilerimizi de tatmin ettiğinden **TEMEL CIVATA** yurt dışından devamlı surette artan taleplerle karşıla-
şmaktadır.

TEMEL CIVATA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ: Üsküdar Cad. STFA Kozyatağı Konutları 8-3 Blok Giriş Katı 81090 Erenköy-İSTANBUL

Tel: (1) 362 94 18 - 362 94 10 - 380 25 84 Telex: 29603 tpar - 29466 cıva tr.

FABRİKA: Ceyhan Yolu Üzeri Km. 30 ADANA Tel: (71) 19 27 73 - 12 00 23 / (7325) 1083-1084 Fax: (7325) 1085

ANKARA BÜRO: Karanfil Sok. No. 5 Birlik İş Merkezi Kat. 5 Daire 63 Kızılay-ANKARA

Tel: (4) 117 10 80 - 117 00 75 Fax: (4) 117 00 75